

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ:
«ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ: ΣΗΜΕΙΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ»

“Η ΕΛΛΑΔΑ ΩΣ ΝΕΑ ΠΑΤΡΙΔΑ”:
ΑΠΟΨΕΙΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΓΙΑ ΤΟΥΣ
ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΣΥΡΙΑ

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΜΠΡΕΝΤΑΣ

ΕΠΟΠΤΡΙΑ: ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΒΑΜΒΑΚΙΔΟΥ
Βαθμολογητές: Κωνσταντίνος Τσιούμης, Νικόλαος Φωτόπουλος

ΦΛΩΡΙΝΑ 2019

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	1
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	1
SUMMARY	1
ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ	2
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
I. ΠΡΟΕΡΕΥΝΑ	4
II. ΑΠΟΣΑΦΗΝΙΣΗ ΟΡΩΝ	10
Ο όρος πρόσφυγας.....	10
Διαφορά πρόσφυγα – μετανάστη	11
Υπηρεσίες υποστήριξης των προσφύγων.....	13
Αίτηση Ασύλου.....	14
A. ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΠΕΔΙΑ	16
Διευκρίνιση όρων - ερευνητικό ερώτημα – Πατρίδα.....	16
Ο πατριωτισμός σε εποχές εθνικισμών και παγκοσμιοποίησης.....	18
Λεξικογραφική ανάλυση του όρου.....	21
Οι ιστορικές, πολιτισμικές μεταποικιακές σπουδές και η εκπαιδευτική έρευνα πεδίου συνιστούν το υποστηρικτικό υλικό αυτής της μελέτης.	21
Οπτικός γραμματισμός.....	25
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	36
B I. Το Οπτικό Ερωτηματολόγιο.....	37
B.II. Καταιγισμός Ιδεών	42
B. III. Το Ερευνητικό Υλικό	43
ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ – ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ	45
Γ. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΕΙΚΟΝΩΝ - ΡΕΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΝΑΤΟΥΡΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΑΠΟΔΟΣΗΣ	46
Γ.Ι.ΤΑ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ.....	49
ΓΙΙ.ΓΛΩΣΣΑ – ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ	51
ΓΙΙΙ.ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΟΥ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ ΤΗΣ Χ.Α.Ν.Θ.....	51
ΓΙV.ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ	52
Γ.V.ΑΝΑΛΥΣΗ	54

Νήπια, 5 – 6 ετών.....	54
ΣΤ' τάξη Δημοτικού, 10 – 12 ετών	72
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ	94
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	109
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	149
Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία.....	149
Ξενόγλωσση βιβλιογραφία.....	150
Διαδικτυακές πηγές	154
Νομοθετικά Διατάγματα	156

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μελέτη εστιάζει στις οπτικές πρακτικές και στους τρόπους με τους οποίους προσλαμβάνεται, αποδίδεται και ερμηνεύεται η έννοια της πατρίδας από νήπια και μαθητές της ΣΤ΄ Δημοτικού τάξης για τους πρόσφυγες από την Συρία. Το ερευνητικό υλικό δομείται από τις απαντήσεις που έδωσαν οι μαθητές μέσω της συγκέντρωσης του υλικού σε οπτικά ερωτηματολόγια διαφορετικά για κάθε βαθμίδα. Μεθοδολογικά εφαρμόζουμε ποιοτική μέθοδο έρευνας, μέσω της συλλογής υλικού από οπτικά ερωτηματολόγια σαράντα (40) μαθητών.

Δεδομένης της ισχυρής οπτικής πρόσληψης, οι μαθητές «παρασύρονται» και εκφράζουν την προσωπική τους άποψη για το ζήτημα της έρευνας. Η έρευνα διήρκησε δύο (2) εβδομάδες μέσα στις σχολικές αίθουσες, μία (1) εβδομάδα στο Νηπιαγωγείο και μια (1) εβδομάδα στο Δημοτικό σχολείο. Η ευκολία στην διεξαγωγή της έρευνας έγκειται στην διάθεση των μαθητών να συμμετάσχουν στην έρευνα διατυπώνοντας τις απόψεις τους. Αντίθετα, εμπόδιο στην διαδικασία αποτέλεσε η καχυποψία των γονέων απέναντι στο θεματικό κέντρο της έρευνας. Η μεγάλη πλειοψηφία των γονέων αρνήθηκε το παιδί τους να συμμετάσχει στην έρευνα, με αποτέλεσμα να χρειαστεί να αναζητηθούν πολλά Δημοτικά σχολεία ώστε να βρεθεί η επιθυμητή σύσταση του μαθητικού πληθυσμού για το δείγμα. Ολοκληρώνοντας την έρευνα και συγκεντρώνοντας τα αποτελέσματα μέσω των απαντήσεων των μαθητών, γίνονται προτάσεις για την ανανέωση της ελληνικής εκπαίδευσης με προσανατολισμό σε μια αντιρατσιστική παιδαγωγική, απαλλαγμένη από στερεότυπα και φυλετικές προκαταλήψεις.

SUMMARY

The present study focuses on the concept of *homeland* and how refugees from Syria are being perceived, rendered and interpreted by preschoolers as well as students of the sixth (6th) grade of the Greek primary school, where the main research material comprises of visual practices. The research material's structure is based on the students' answers, collected using visual questionnaires, different for each school grade. Methodologically, we apply a qualitative research method by collecting material from forty (40) students' visual questionnaires.

Given the strong visual stimulus, students got inspired and expressed their opinions on the research subject. The research was conducted over a two (2) weeks period in school classrooms; the first week in a kindergarten and the second week in a primary school. The student's willingness to participate in the research, expedited the process, whereas, the parents' suspicion against the concept of the research constituted a hindrance to the process. The vast majority of parents didn't allow their children to participate in the research, resulting in the need to extend the search among many public primary schools in order to find a satisfactory student population for the sample. Concluding the research and gathering the results from the students' answers, we are offering proposals for the renewal of the Greek education, aiming at an antiracist pedagogical approach, free from stereotypes and racial prejudices.

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Η επιλογή της ερευνητικής ενασχόλησης με την έννοια της πατρίδας και τις αντιλήψεις των Ελλήνων μαθητών νηπίων και μαθητών της ΣΤ' Δημοτικού για τους πρόσφυγες από την Συρία προέκυψε τόσο από τον γενικότερο προβληματισμό που ανέπτυξα για την θεματική αυτή κατά την διάρκεια της φοίτησή μου στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στις Επιστήμες της Αγωγής «Πολιτισμικές Σπουδές: Σημειωτική και Επικοινωνία» του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών της Παιδαγωγικής Σχολής Φλώρινας του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας, όσο και από το έντονο παιδαγωγικό μου ενδιαφέρον, μια και το προσφυγικό ζήτημα έχει εισχωρήσει και στους κόλπους της εκπαίδευσης, διχάζοντας τον μαθητικό πληθυσμό και τους γονείς του.

Για την εκπόνηση της μεταπτυχιακής αυτής εργασίας οφείλω να ευχαριστήσω την επόπτρια καθηγήτρια Ιφιγένεια Βαμβακίδου, η οποία με παρότρυνε να εμβαθύνω στην συγκεκριμένη θεματική και στήριξε τα ερευνητικά ενδιαφέροντά μου. Την ευχαριστώ θερμά για τις παρατηρήσεις, τις υποδείξεις, τις διορθώσεις και ιδιαίτερα για τις πολύτιμες συμβουλές της.

Η παρούσα έρευνα με τίτλο: «Η Ελλάδα ως μια νέα πατρίδα: Μελετώντας τις απόψεις των Ελλήνων μαθητών για τους πρόσφυγες από την Συρία» προσεγγίζει τις απαντήσεις των μαθητών νηπίων και ΣΤ' Δημοτικού για τους πρόσφυγες από την Συρία, μελετώντας παράλληλα την έννοια της πατρίδας, αλλά και τον βαθμό στον οποίο επιτρέπεται στους Σύριους πρόσφυγες να νιώσουν την Ελλάδα ως νέα τους πατρίδα.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για την συμπαράσταση, την υπομονή και την βοήθεια που μου προσέφεραν.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η συνεχώς κλιμακούμενη κοινωνική και πολιτική αποσταθεροποίηση των χωρών της Μέσης Ανατολής επέφερε ως αποτέλεσμα μια σειρά πολέμων με εμφανείς συνέπειες για τις χώρες αυτές. Οι προσφυγικές ροές, ως απόρροια της καπιταλιστικής – οικονομικής αυτής κρίσης, αποτελούν ένα σημαντικό ζήτημα συζητήσεων σε παγκόσμια κλίμακα, και κυρίως σε χώρες υποδοχής, όπως και δηλαδή και στην περίπτωση της Ελλάδας, σε πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό αλλά και θεσμικό επίπεδο.

Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ο εμφύλιος πόλεμος στην Συρία, δημιούργησε το μεγαλύτερο κύμα προσφυγικών ροών προς την Ευρώπη, με την Ελλάδα να αποτελεί την κύρια χώρα εισόδου σε αυτήν. Από τον Ιανουάριο του 2015, έχουν καταγραφεί πολύ υψηλά ποσοστά προσφύγων, οι οποίοι κατάφεραν να ολοκληρώσουν ζωντανοί το ταξίδι τους από την Συρία στην Ελλάδα, η οποία καλείται ως χώρα υποδοχής να διαχειριστεί τις ανθρώπινες αυτές ροές. Το ανθρώπινο δυναμικό των κρατικών και μη φορέων χρειάστηκε να ανταποκριθεί σε μια ξαφνική και μαζική υπερπληθώρα αναδυόμενων αναγκών σε πολλαπλά επίπεδα.

Η συριακή προσφυγική κρίση καταγράφεται ως «καταστροφή ασφαλείας» του 21ου αιώνα. Πέρα από το κόστος σε ζωές, το οποίο ανέρχεται σε περίπου 400.000 ανθρώπους, κατ' εκτίμηση ένδεκα (11.000.000) εκατομμύρια Σύριοι, περίπου το ήμισυ του πληθυσμού της χώρας, έχουν εγκαταλείψει τα σπίτια τους από την έναρξη της σύγκρουσης τον Μάρτιο του 2011. Πριν από την εκκένωση του ανατολικού Χαλεπίου στα τέλη του 2016, η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR) ανέφερε ότι πάνω από έξι (6,000,000) εκατομμύρια Σύριοι έχουν εκτοπιστεί στο εσωτερικό της χώρας, περίπου πέντε (5,000.000) εκατομμύρια πρόσφυγες έχουν καταφύγει στις κοντινές χώρες Αίγυπτο, Ιράκ, Ιορδανία, Λίβανο και Τουρκία και σχεδόν ένα (1.000.000) εκατομμύριο περισσότεροι έχουν ζητήσει άσυλο στην Ευρώπη, κυρίως στην Γερμανία (Abrahams, Sullivan, & Simpson, 2017).

Αυτή η κρίση δεν είναι μόνο ζήτημα «ζωής και θανάτου» για εκατομμύρια Σύριων, αλλά έχει επακόλουθα στους άμεσους γείτονες της Συρίας και σε ένα μεγάλο μέρος του υπόλοιπου κόσμου και ειδικότερα στη περίπτωση που ερευνούμε στην ευρωπαϊκή, ελληνική πραγματικότητα της βόρειας Ελλάδας, στην πόλη της Θεσσαλονίκης (Abrahams et al. 2017).

Στον μεταψυχροπολεμικό κόσμο, οι μεγάλες διακρίσεις μεταξύ των λαών δεν είναι μόνο πολιτικές ή οικονομικές, αλλά και πολιτισμικές. Οι λαοί και τα έθνη προσπαθούν να απαντήσουν στη βασική, μεταξύ άλλων, ερώτηση όλων των ανθρώπων: Ποιοι είμαστε; Και απαντούν με τον πιο παραδοσιακό τρόπο που υπάρχει: προσδιορίζονται με όρους θρησκείας, γλώσσας, ιστορίας, αξιών, συνηθειών και θεσμών. Ταυτίζονται με πολιτισμικά σύνολα: φυλές, εθνότητες, θρησκευτικές κοινότητες, έθνη, και σε ευρύτερο επίπεδο, με πολιτισμούς. Χρησιμοποιούν την πολιτική όχι μόνο για να προβάλουν το συμφέρον τους, αλλά και για να ορίσουν την ταυτότητά τους. Γνωρίζουμε ποιοι είμαστε μόνο όταν ξέρουμε ποιοι δεν είμαστε, και, πολύ συχνά, όταν ξέρουμε ενάντια σε ποιόν είμαστε. Μετά τις πρόσφατες τρομοκρατικές επιθέσεις σε ευρωπαϊκό έδαφος, η ματιά του Huntington για τη σύγκρουση των πολιτισμών φαντάζει περισσότερο επίκαιρη από ποτέ. Ωστόσο, η πολυμορφία είναι μια πραγματική συνθήκη του κόσμου στον οποίο ζούμε (Huntington, 1996). Η αποδοχή ή η άρνηση του πολυπολιτισμικού μοντέλου που επιχειρήθηκε να εφαρμοστεί στην Ευρώπη τις τελευταίες δεκαετίες δεν αναιρεί την πραγματικότητα αυτήν και άρα την ανάγκη διαμόρφωσης νέων κανόνων συνύπαρξης.

Θεματικό κέντρο της παρούσας εργασίας αποτελεί η έννοια της πατρίδας καθώς και η μελέτη των απόψεων Ελλήνων μαθητών, νηπίων και ΣΤ' Δημοτικού στην πόλη της Θεσσαλονίκης, σχετικά με τους πρόσφυγες από την Συρία. Επιχειρείται η ανάλυση των αντιλήψεων των μαθητών για τους πρόσφυγες από την Συρία.

Αρχικά, σε ένα πρώτο επίπεδο γίνεται ανάλυση της έννοιας της πατρίδας, καθώς και των παραμέτρων που μπορεί να αποκτήσει η έννοια, ενώ στην συνέχεια επιχειρείται η ανασκόπηση των απόψεων που εξέφρασαν οι μαθητές γύρω από τους πρόσφυγες. Η διαδικασία διαλογής του υλικού έγινε μέσα από οπτικά ερωτηματολόγια, χωρίς να έχει προηγηθεί κάποια

διδασκαλία στους μαθητές για το ζήτημα από τον παιδαγωγό – ερευνητή. Τέλος, μέσα από τα αποτελέσματα, προκύπτει μια συλλογική εικόνα σχετικά με τις πεποιθήσεις που υπάρχουν στον μαθητικό πληθυσμό των συγκεκριμένων ηλικιακών βαθμίδων της ελληνικής κοινωνίας σχετικά με τους Σύριους πρόσφυγες. Κατ' αυτόν τον τρόπο, μπορεί να δημιουργηθούν σε στέρεο έδαφος νέες βάσεις πάνω στις οποίες μπορεί να δημιουργηθεί μια νέα τάξη πραγμάτων, ευνοώντας τους Σύριους πρόσφυγες.

Γενικότερα, καθώς το προσφυγικό ζήτημα χαρακτηρίζεται από συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες, όπως έντονη κινητικότητα, προσωρινή παραμονή, μακράς όμως διάρκειας καθώς και παροχή προσωρινής προστασίας, η διεξαγωγή έρευνας σε χώρες πρώτης υποδοχής, όπως είναι η Ελλάδα, σε προσφυγικό πληθυσμό που παραμένει προσωρινά σε αυτή φαίνεται ότι συμβαδίζει με τις εν λόγω συνθήκες και εντάσσεται στην προσέγγιση της εν λόγω έρευνας.

Ι. ΠΡΟΕΡΕΥΝΑ

Το προσφυγικό ζήτημα έχει προεκτάσεις τόσο στην πολιτική, όσο και στην πολιτισμική καθημερινή ζωή της ελληνικής πραγματικότητας, αποτελώντας πλέον και ερευνητικό πρόβλημα στο πεδίο των πολιτισμικών σπουδών. Η Ελλάδα λόγω της γεωγραφικής της θέσης, έχει γίνει τα τελευταία χρόνια αποδέκτης μεγάλου αριθμού προσφύγων, μέρος των οποίων φαίνεται να την επιλέγει ως ενδιάμεσο σταθμό για τη μετεπιβίβασή τους στην Ευρώπη, ενώ την ίδια στιγμή, επιλέγεται και ως μια νέα πατρίδα (Operational Portal Refugee Situations, 2018).

Αναφορικά με την ελληνική βιβλιογραφία, δεν εντοπίζονται έρευνες σχετικές με Σύριους πρόσφυγες και φαίνεται ότι το προσφυγικό και το μεταναστευτικό ζήτημα έχει διερευνηθεί κυρίως μέσα από την ποσοτική μελέτη των διαδικασιών επιπολιτισμού (Berry, 1997) και προσαρμογής, της ανθεκτικότητας, των επιπτώσεων που έχει η μετανάστευση ως συνέπεια στη ψυχική υγεία των ανθρώπων καθώς και των διαστάσεων της ψυχικής υγείας των προσφύγων και τη χρήση αντίστοιχων υπηρεσιών (Κασιμάτη, 2003). Παράλληλα τονίζεται η έλλειψη και η σημασία ποιοτικών ερευνών που βασίζονται στη μελέτη της οπτικής των ίδιων των προσφύγων σχετικά με τη ζωή, τις εμπειρίες και τις ανάγκες τους (Kiagaetal, 2010).

Η διαπίστωση αυτή, σχετικά με την ανάδειξη της «φωνής» των προσφύγων, εντοπίζεται και ευρύτερα μέσα από την αντίθεση του μεγάλου ενδιαφέροντος των δυτικών ΜΜΕ από τη μία πλευρά και της μικρής παρουσίας, συγκριτικά με το μέγεθος του ζητήματος, των προσωπικών ιστοριών των προσφύγων σε αυτά (Chouliaraki, 2017).

Ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης, με στόχο να αναδείξει τις συνθήκες υπό τις οποίες βρίσκει πρόσφορο έδαφος το trafficking και άλλες πρακτικές εκμετάλλευσης, διεξήγαγε έρευνα σε δείγμα 2.387 ανθρώπων που έφτασαν στην Ευρώπη διασχίζοντας τη Μεσόγειο μεταξύ Φεβρουαρίου και Απριλίου 2017. Η έρευνα διενεργήθηκε σε 35 διαφορετικά σημεία σε Ελλάδα, Ιταλία, Ουγγαρία, Σερβία και ΠΓΔΜ.

Η συλλογή των στοιχείων αποτελεί τμήμα της δεύτερης φάσης των δραστηριοτήτων του Displacement Tracking Matrix (DTM) του ΔΟΜ και

περιλαμβάνει στοιχεία για το trafficking και άλλες πρακτικές εκμετάλλευσης όπως και το δημογραφικό, κοινωνικό-οικονομικό, μορφωτικό κ.α. προφίλ των ερωτηθέντων αλλά και στοιχεία για το πλαίσιο και τις συνθήκες του ταξιδιού τους (International Organization for Migration (IOM) The UN Migration Agency DTM, 2017).

Η πολιτική διαχείρισης των προσφύγων στην Ελλάδα, αλλά και στο εξωτερικό, ποικίλει και εξαρτάται από πολιτικούς, αλλά και οικονομικούς παράγοντες. Στην ελληνική πραγματικότητα, εξαιτίας την οικονομικής κρίσης και της έλλειψης οικονομικών πόρων, τον κύριο λόγο για την εγκατάσταση και την περίθαλψη των προσφύγων έχουν αναλάβει οι Μ.Κ.Ο. (μη κυβερνητικές οργανώσεις), οι οποίες φροντίζουν τους πρόσφυγες όσον αφορά σε υπηρεσίες φιλοξενίας, εύρεσης κατοικίας, ιατρικής περίθαλψης, αλλά και παροχής ειδών πρώτης ανάγκης. Εξαιτίας της μαζικής εισροής μεταναστευτικών ροών από την Μέση Ανατολή (2008-), συχνά οι θεσμοί του ελληνικού κράτους δείχνουν αδυναμία να διαχειριστούν τον όγκο των μεταναστών και την ομαλή μετεγκατάστασή τους στην νέα πατρίδα, γεγονός που καθιστά δύσκολη τη συγκέντρωση επακριβών στοιχείων γύρω από τα κέντρα υποδοχής που έχουν δημιουργηθεί για να στεγάσουν τον προσφυγικό πληθυσμό που καταφθάνει σε ελληνικό έδαφος (Νικολαΐδη, 2011).

Ένας στόχος των εθελοντών, αλλά και των Μ.Κ.Ο. είναι να προωθηθούν υπηρεσίες εκπαίδευσης με στόχο την ομαλή ένταξη των προσφύγων στην ελληνική κοινωνία. Συγκεκριμένα, η Ύπατη Αρμοστεία θεωρεί τις εκπαιδευτικές δράσεις ως ακρογωνιαίο λίθο της κοινωνικής, ταξικής και ψυχικής αναβάθμισης του ατόμου. Με άλλα λόγια, ο ρόλος της εκπαίδευσης υποστηρίζεται εμφανώς, καθώς έτσι επιτυγχάνεται τόσο η κοινωνική, όσο και η επαγγελματική ένταξη των προσφύγων, καθώς το άτομο μπορεί να αφομοιωθεί και να συνυπάρξει αρμονικά μέσα στην νέα δυτικοευρωπαϊκή κοινωνία που τον πλαισιώνει. Εντούτοις, τα περισσότερα από τα παραπάνω φαντάζουν ιδεατά, καθώς η Ελλάδα φαίνεται ακόμη αρκετά ανοργάνωτη, αντιμετωπίζοντας τέτοιου είδους ζητήματα περισσότερο επιφανειακά με πρόχειρες και βραχυχρόνιες λύσεις, οι οποίες εξαρτώνται κυρίως από την ατομική πρωτοβουλία του ατόμου, αλλά και των φορέων που έχουν αναλάβει την περίθαλψη των προσφύγων. Συνεπώς, η έλλειψη μιας

καλά οργανωμένης κρατικής δομής καθώς και μεγάλο μέρος των δράσεων βασίζεται στην προσωπική πρωτοβουλία του ατόμου, καθώς δεν είναι λίγες οι φορές που χάρη σε αλτρουιστικά και ανθρωπιστικά συναισθήματα πολλοί πρόσφυγες έχουν δεχθεί ιατρική περίθαλψη, δηλαδή τους παρασχέθηκαν φάρμακα, καθώς και είδη πρώτης ανάγκης.

Όσον αφορά σε επίπεδο τοπικής κοινωνίας, η εδραίωση των προσφυγικών πληθυσμών στην ελληνική κοινωνία φαίνεται να έχει θετικές επιπτώσεις σε ζητήματα διαπολιτισμικότητας, καθώς δίνεται η ευκαιρία να αλληλεπιδράσουν άνθρωποι από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Η ανταλλαγή απόψεων, ιδεών και η συνεργασία των λαών είναι ζητούμενα στην εν λόγω περίπτωση καθώς έτσι τα οφέλη είναι θετικά και για τις δύο πλευρές. Δεδομένου ότι σημαντικός αριθμός του ελληνικού πληθυσμού έχει βιώσει, και εξακολουθεί, την έννοια της προσφυγιάς για πολλά χρόνια (1922-), η πρόσμιξη αυτή μπορεί να επιφέρει και θετικά οφέλη στο κοινωνικό σύνολο (Corstange, 2016).

Υπάρχουν δείγματα πολλών ευφάνταστων προτάσεων για τον τρόπο με τον οποίο θα μπορέσουν φορείς, καλλιτέχνες, εκπαιδευτικοί και άλλες ομάδες εθελοντισμού που δείχνουν ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένες σε ευπαθείς ομάδες, όπως οι πρόσφυγες, να προσφέρουν τη βοήθειά τους ώστε τα άτομα αυτά να ξαναβρούν έναν ρυθμό στην καθημερινότητά τους και να επαναπροσδιορίσουν τις αξίες τους. Ακόμα πιο αισιόδοξο φαίνεται να είναι το περιγραφόμενο σενάριο, αν λάβουμε υπόψη πως από τη μια πλευρά η Ύπατη Αρμοστεία είναι αυτή που χρηματοδοτεί την επιβίωση των προσφύγων, και από την άλλη πλευρά, η τοπική κοινωνία φαίνεται να είναι ευαισθητοποιημένη στο προσφυγικό ζήτημα. Αξίζει να σημειωθεί πως, σύμφωνα με το Περιφερειακό Πρόγραμμα Προσφύγων και Μεταναστών, η Ευρώπη θα πρέπει να προσέξει ιδιαίτερα τη διευκόλυνση της κοινωνικής ένταξης των προσφύγων τόσο με δραστηριότητες ευαισθητοποίησης, όσο και διαπολιτισμικής και αστικής εκπαίδευσης. Ταυτόχρονα, ευνοημένη φαίνεται να είναι και η οικονομία των περιοχών στις οποίες βρίσκονται τα κέντρα φιλοξενίας καθώς οι πρόσφυγες κάνουν χρήση των υπηρεσιών του κράτους. Μικρό ποσοστό των προσφύγων προέρχεται από κοινωνικά στρώματα τα οποία έχουν το οικονομικό κεφάλαιο να καλύψουν κάποιες ανάγκες πέρα των

πρωτευόντων, γεγονός που συνεπάγεται με επένδυση των χρημάτων τους στην ελληνική αγορά (Λαγουδάκη, 2009).

Από την άλλη μεριά, παρά τα εμφανή οφέλη τόσο σε κοινωνικό, όσο και σε οικονομικό επίπεδο, η ελληνική κοινωνία μοιάζει να μην μπορεί να δεχτεί με ευκολία την έλευση αλλά και την προσάρτηση τόσο μεγάλου μέρους προσφυγικών ροών σε αυτήν. Συχνά λοιπόν, λόγω της μη έγκυρης και τακτικής ενημέρωσης της τοπικής κοινωνίας για τα ζητήματα των προσφύγων, γηγενείς και πρόσφυγες αδυνατούν να συνυπάρξουν ειρηνικά. Αρκετές φορές, ελλοχεύει ο κίνδυνος της εδραίωσης και της άμβλυνσης των φαινομένων του ρατσισμού, αλλά και της ξеноφοβίας. Πολλοί από τους γηγενείς, φαίνεται να εκφράζουν την επιφύλαξή τους για τους πρόσφυγες εξαιτίας των διαφορετικών πολιτιστικών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών τους. Η Ελλάδα, χαρακτηριζόταν πληθυσμιακά, όπως και όλα τα νέα έθνη κράτη του 19^{ου} από μια σχετική ομοιογένεια θρησκευτική, γλωσσική και φυλετική, η οποία τα τελευταία χρόνια φαίνεται να αλλάζει καθώς τη σύσταση του πληθυσμού δεν αποτελούν μόνο Έλληνες, αλλά και οικονομικοί μετανάστες και πρόσφυγες (Κολιόπουλος, 2001).

Η κατάσταση τείνει να δυσχεραίνει όλο και περισσότερο εξαιτίας της οικονομικής κρίσης καθώς ο ελληνικός πληθυσμός αντιμετωπίζει με καχυποψία και αρνητισμό το «αλλότριο», εξαιτίας της αντίληψης ότι μέρος των χρημάτων που δικαιούνται οι γηγενείς παρέχεται στους πρόσφυγες (Frontex European Border and Coast Guard Agency, 2016).

Παρόλο που η Ελλάδα ανταποκρίνεται στο πρόβλημα με τους δικούς της μεσογειακούς ρυθμούς, οι Αραβικές χώρες υποδοχής προσφύγων, αλλά και η Ευρώπη, φαίνεται να αντιμετωπίζουν την κατάσταση με διαφορετικά κριτήρια, γιατί το προσφυγικό ζήτημα αντιμετωπίζεται κυρίως με βάση τις ανάγκες της δυτικοευρωπαϊκής «διαφωτισμού» κοινωνίας.

Ενδεικτικά, σημειώνουμε ότι οι ισλαμικές χώρες υποδοχής, λόγω χάρη ο Λίβανος, δεν επηρεάζεται στον ίδιο βαθμό συγκριτικά με μια άλλη ευρωπαϊκή χώρα υποδοχής. Τα κοινά κομμάτια ιστορίας, η θρησκεία και η γλώσσα αποτελούν κοινά πολιτισμικά περιβάλλοντα, τα οποία δεν εγείρουν εθνικιστικές ιδέες και δεν διαταράσσουν σε μεγάλο βαθμό την ομοιογένεια του

πληθυσμού. Πρέπει να αναφερθεί πως στις ισλαμικές χώρες ρόλο κλειδί ως προς την ευθύνη για την παροχή υπηρεσιών πρώτης ανάγκης, υποδοχής και κοινωνικής ενσωμάτωσης έχουν οι Δήμοι. Οι υπηρεσίες των Δήμων μάλιστα, συχνά υιοθετούν αυστηρά μέτρα για τους πρόσφυγες, ιδιαίτερα με καταγωγή από την Συρία, για τον πλήρη και αποτελεσματικότερο έλεγχο τους (Harel, 2018).

Αντίστοιχα, στην περίπτωση της Ευρώπης και συγκεκριμένα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι έρευνες δείχνουν πως τα πράγματα έχουν φτάσει σε ένα σημαντικό νέο ιστορικό στάδιο. Η προσφυγική κρίση παίζει καταλυτικό ρόλο στην γηραιά ήπειρο καθώς λόγω της γεωγραφικής της θέσης, αποτελεί πολιτισμικό σταυροδρόμι, επομένως να πρέπει να αναλάβει και να προωθήσει δράσεις ενσωμάτωσης, συντονισμού και κοινής ευθύνης.

Στο στάδιο αυτό, η απάντηση στην εν λόγω προβληματική θα πρέπει να είναι περισσότερο *ευρωπαϊκή*. Πρόσφατες έρευνες έχουν δείξει φανερά πως για την ενσωμάτωση των προσφύγων χρειάζεται να εξετασθούν με σύγχρονη ματιά ζητήματα οικονομικής, κοινωνικής και δημογραφικής πολιτικής, ζητήματα που γενικότερα θα δυναμώσουν και θα εκμοντερνίσουν τις εφαρμοσμένες πολιτικές της Ευρώπης. Η Ευρώπη χρειάζεται σε κάθε περίπτωση να αναθεωρήσει τη μεταναστευτική της πολιτική, έχοντας ως επίκεντρο δημοκρατικές και ανθρωπιστικές αξίες.

Σημαντικό κεφάλαιο στην Ευρωπαϊκή ενσωμάτωση αποτελεί η ελεύθερη μετακίνηση ευρωπαίων πολιτών και εργατικού δυναμικού εντός της Ένωσης. Σε μια ελεύθερη και ενσωματωμένη Ευρώπη, δεν θα υπάρχει χώρος για δεύτερης κατηγορίας πολίτες, οι οποίοι θα είναι υποδεέστεροι των υπολοίπων. Κάθε πρόθεση για περιορισμό της ελεύθερης εργατικής μετακίνησης ως βασικό δικαίωμα των πολιτών στέκεται εμπόδιο στην υγιή ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής οικονομίας. Αντίθετα, η ελεύθερη μετακίνηση εργατικού δυναμικού συνεισφέρει ως ένα μέσο για την καλύτερη κατανομή ανθρωπίνου κεφαλαίου εντός της Ένωσης. Με άλλα λόγια, η ελεύθερη μετακίνηση του ανθρωπίνου εργατικού δυναμικού θα μπορεί να αναθρέψει μια νέα δυναμική οικονομική πολιτική, να προωθήσει οικονομικά ανοίγματα και να βελτιώσει την ανταγωνιστικότητα. Σε γενικές γραμμές, η Ευρώπη χρειάζεται να ενισχύσει τις δυνάμεις της για να επεκτείνει το Ευρωπαϊκό όνειρο, αντί να

ασφυκτιεί χωρίς να μπορεί να εκμεταλλευτεί τις πραγματικές της ευκαιρίες. Συνεπώς, η τρέχουσα προσφυγική κρίση θα μπορούσε να αποτελέσει μια νέα περίοδο, αλλά ταυτόχρονα και να σηματοδοτήσει τη λήξη της Ευρωπαϊκής ιδέας. Η Ευρώπη πρέπει να λειτουργήσει άμεσα και να δράσει ενεργά, δράπτοντας την ευκαιρία να επαναπροσδιορίσει εκ νέου την πολιτική που θα ακολουθήσει απέναντι στο ζήτημα της προσφυγικής κρίσης, δίνοντάς της την ευκαιρία να ανταπεξέλθει δυναμικά στις καταστάσεις μακροπρόθεσμα (Bolton, 2016).

Η έλλειψη άμεσων στοιχείων από το μεταναστευτικό πεδίο έχει γεννήσει φημολογία, παραπληροφόρηση και ανεπαρκώς ενημερωμένες πολιτικές. Ως απάντηση σε αυτό το πληροφοριακό έλλειμμα, μια ερευνητική ομάδα επτά ατόμων από το Πανεπιστήμιο North eastern αναπτύχθηκε κατά μήκος της μεταναστευτικής διαδρομής των δυτικών Βαλκανίων στην Ευρώπη.

Τα αποτελέσματα αυτής της επιτόπιας έρευνας αμφισβητούν πέντε συνήθεις μύθους για τους πρόσφυγες (Abrahams et. al, 2017).

Άλλες έρευνες που υλοποιούνται σήμερα στα πανεπιστήμια επικεντρώνονται σε θέματα υγείας των προσφύγων, όπως η «Διερεύνηση της σχετιζόμενης με την υγεία ποιότητα ζωής των προσφύγων που διαβιούν σε hotspots» (Γίμα, 2018). Επίσης στο ΔΠΘ, εντοπίστηκε έρευνα σχετικά με τις «Αφηγήσεις ζωής Σύριων προσφύγων», που αφορά στη διερεύνηση της εμπειρίας Σύριων προσφύγων αποτυπωμένη μέσα από τις προσωπικές τους ιστορίες, με σημείο αναφοράς τη βιογραφική ρήξη που δημιούργησε ο πόλεμος (Γαλικά, 2018). Επιχειρείται η μελέτη αφηγήσεων ζωής πριν και μετά τον πόλεμο, αφηγήσεων για το ταξίδι και την εμπειρία στη χώρα υποδοχής, δηλαδή την Ελλάδα.

Στο πεδίο αυτό εντάσσεται και η δική μας μελέτη περίπτωσης με θέμα «Η Ελλάδα ως νέα πατρίδα: Απόψεις Ελλήνων μαθητών για τους πρόσφυγες από την Συρία».

II. ΑΠΟΣΑΦΗΝΙΣΗ ΟΡΩΝ

Ο όρος πρόσφυγας

Με τον όρο πρόσφυγας εννοείται κάθε άτομο που βρίσκεται εκτός των συνόρων της χώρας του και αδυνατεί να επιστρέψει εξαιτίας του φόβου δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας και πολιτικών πεποιθήσεων. Με τον όρο οικονομικός πρόσφυγας εννοείται κάθε άτομο που εγκαταλείπει τη χώρα του λόγω οικονομικής δυσπραγίας, αναζητώντας καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και ένα εύρωστο οικονομικά μέλλον σε κάποια άλλη χώρα. Με τον όρο πολιτικός πρόσφυγας, εννοείται κάθε άτομο που έχει αναγκαστεί να εγκαταλείψει τη χώρα του εξαιτίας των πολιτικών του πεποιθήσεων. Συχνά, συμβαίνει τέτοιου είδους πρόσφυγες να έχουν υποστεί πολιτική βία ή και δίωξη. Καταρχάς, με τη δίωξη του πρόσφυγα απειλείται η ζωή του, η ελευθερία και η σωματική του ακεραιότητα. Κατά δεύτερον έχουν ληφθεί οικονομικά μέτρα εναντίον του και κατά τρίτον υπάρχει ποινή φυλάκισης ή κράτησης εναντίον του (Naskou – Perraki, 2003).

Βάσει της Διεθνής Σύμβασης της Γενεύης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων, αλλά και του Πρωτοκόλλου της Νέας Υόρκης το 1967, με τον όρο «πρόσφυγας» ορίζεται κάθε άτομο το οποίο: «συνέπεια γεγονότων επελθόντων προ της 1ης Ιανουαρίου 1951 και δικαιολογημένου φόβου διώξεων λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων ευρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας έχει την υπηκοότητα και δεν δύναται ή, λόγω του φόβου τούτου, δεν επιθυμεί να απολαύη της προστασίας της χώρας ταύτης, ή εάν μη έχουν υπηκοότητα τινά και ευρισκόμενον συνεπεία τοιούτων γεγονότων εκτός της χώρας της προηγούμενης συνήθους αυτού διαμονής, δεν δύναται, ή λόγω του φόβου τούτου, δεν επιθυμεί να επιστρέψει εις ταύτην» (Ν.Δ. 3989/59 Περί κυρώσεως της πολυμερούς συμβάσεως περί της νομικής κατάστασης των προσφύγων, ΦΕΚ 201-26,09,1959).

Βάσει των παραπάνω, ως πρόσφυγας οριζόταν οποιοδήποτε άτομο υφίστατο δίωξη εξαιτίας της φυλής του, της θρησκείας του, της οικογένειάς του ή της εθνικότητάς του. Με το πρωτόκολλο του 1967, συμπληρώθηκε η συνθήκη της Γενεύης, η οποία εφεξής περιλαμβάνει και συλλογικές διώξεις.

Την ίδια στιγμή, η Ευρωπαϊκή Ένωση δυσχεραίνει όλο και περισσότερο τις διαδικασίες ασύλου για τους πρόσφυγες. Συγκεκριμένα, πρώτη υπογράφηκε η Συνθήκη του Δουβλίνου το 1990, η οποία αφορά στην ευθύνη των κρατών μελών για την εξέταση και έγκριση των αιτήσεων ασύλου, ενώ από το Μάρτιο του 1994 τίθεται σε ισχύ και η Συμφωνία του Σέγκεν. Βάσει αυτής και του νέου νομικού πλαισίου που ορίζει τροποποιείται η υπάρχουσα κατάσταση για την παραχώρηση του ασύλου. Σύμφωνα με τη νέα συνθήκη, η αίτηση ασύλου αναφέρεται στην πρώτη χώρα στην οποία ζητήθηκε άσυλο, καθώς είναι αυτή που καλείται να καλύψει το νομικό πλαίσιο του κάθε πρόσφυγα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014).

Διαφορά πρόσφυγα – μετανάστη

Αν και συχνά χρησιμοποιούνται αδιακρίτως από το ευρύ κοινό, υπάρχουν βασικές διαφορές ανάμεσα στους όρους «πρόσφυγας» και «μετανάστης». Σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, με τον όρο πρόσφυγες εννοούνται όλα τα άτομα που βρίσκονται εκτός της χώρας καταγωγής τους εξαιτίας του φόβου διώξεων, διαμαχών, γενικευμένης βίας, ή άλλων καταστάσεων που έχουν διαταράξει σοβαρά την έννομη τάξη και, ως αποτέλεσμα, δικαιούνται διεθνούς προστασίας.

Ο ορισμός του πρόσφυγα δίνεται στη Σύμβαση του 1951 και στα περιφερειακά μέσα για τους πρόσφυγες, καθώς και στο καταστατικό της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες. Συμπληρωματικά, σύμφωνα με την Υπηρεσία Οικονομικών και Κοινωνικών Υποθέσεων του ΟΗΕ, αν και δεν υπάρχει επίσημος νομικός ορισμός για τον διεθνή μετανάστη, η πλειονότητα των ειδικών συμφωνεί ότι διεθνής μετανάστης είναι όποιος αλλάζει τον τόπο συνήθους κατοικίας του/της, ανεξαρτήτως του λόγου μετανάστευσης ή του νομικού καθεστώτος. Γενικά, υπάρχει διάκριση μεταξύ μικρής διάρκειας ή προσωρινής μετανάστευσης, που περιλαμβάνει μετακινήσεις διάρκειας μεταξύ 3 και 12 μηνών, και μακράς διάρκειας ή μόνιμης μετανάστευσης, που έχει να κάνει με την αλλαγή της χώρας κατοικίας για διάρκεια ενός χρόνου και άνω.

Βάσει του άρθρου 14 της Οικονομικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, κάθε πολίτης ο οποίος διώκεται έχει το δικαίωμα της αίτησης και χορήγησης ασύλου σε άλλες χώρες. Το δικαίωμα αυτό δεν επικαλείται, σε περίπτωση δίωξης για πραγματικό αδίκημα του κοινού ποινικού δικαίου ή για ενέργειες αντίθετες προς τις αρχές και τους σκοπούς του ΟΗΕ, από κανέναν (Οικουμενική διακήρυξη για τα ανθρώπινα δικαιώματα, 10 Δεκεμβρίου 1948, άρθρο 14).

Η λέξη μετανάστευση στην νέα ελληνική γλώσσα προέρχεται από το ρήμα μεταναίω της αρχαίας ελληνικής, που σημαίνει μετοικώ. Πρόκειται δηλαδή για την ομαδική ή την ατομική εγκατάλειψη της χώρας καταγωγής για την μετεγκατάσταση ενός ατόμου σε μία άλλη χώρα (Τσαούσης, 1991). Χρονικά, φαίνεται πως πρώτη χρήση της γλώσσας έγινε στην ομηρική εποχή, καθώς τότε έγινε για πρώτη φορά ελληνικά φύλα μετανάστευσαν βιώνοντας τις συνέπειες της κατάστασης αυτής. Με τον όρο μετανάστης εννοείται το άτομο που αναγκάζεται να εγκαταλείψει την χώρα καταγωγής του με σκοπό τη μετακίνησή του σε μια άλλη χώρα. Οι λόγοι που οδηγούν το άτομο στη μετανάστευση ποικίλουν ανάλογα με το πολιτισμικό υπόβαθρο αλλά και την κατάσταση της χώρας στην οποία ζει. Συγκεκριμένα, συχνά τα άτομα εξαιτίας του αισθήματος του φόβου για την ασφάλεια και την προστασία του ίδιου όσο και της οικογένειάς του, τα άτομα αναγκάζονται να μετακινηθούν από το ένα μέρος σε ένα άλλο. Στις σύγχρονες κοινωνίες του δυτικού κόσμου, η μακροχρόνια ανεργία είναι ένας από τους κυριότερους παράγοντες που οδηγούν τους πολίτες σε μετανάστευση. Μάλιστα, η οικονομική κρίση έχει οδηγήσει πολλούς ευρωπαίους πολίτες να αναζητούν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης αλλά και εργασίας σε άλλες χώρες της Ένωσης, αλλά και έξω από αυτήν. Ένα άλλο κριτήριο, το οποίο θα έπρεπε να διασφαλιστεί είναι η εξασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τα οποία πρέπει να διασφαλίζονται στις νέες χώρες μετεγκατάστασης. Προκειμένου να διασφαλιστούν τα παραπάνω, έχουν οριστεί διάφορα διεθνή κριτήρια για την προστασία των μεταναστών εργαζομένων, όπως είναι η Διεθνής Σύμβαση για την Προστασία Όλων των Μεταναστών Εργαζομένων και των Μελών των Οικογενειών τους, η οποία από την 1η Ιουλίου του 2003 έχει τεθεί επίσημα σε ισχύ (Διεθνής Αμνηστία, 2010).

Παρατηρώντας τις μεταναστεύσεις των πληθυσμών στον κόσμο κατά τους αιώνες, ο G. Latham έκανε το διαχωρισμό της μετανάστευσης μεταξύ της πρωτογενούς και δευτερογενούς μετανάστευσης. Ως πρωτογενής μετανάστευση ορίζεται η κατάληψη μιας ακατοίκητης έως τότε περιοχής, ενώ δευτερογενής μετανάστευση είναι η επαφή ενός πληθυσμού με έναν άλλον, συνεπαγόμενη με την κοινωνική του προσαρμογή στην νέα περιοχή.

Υπηρεσίες υποστήριξης των προσφύγων

Α) Η Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες της Κοινωνίας των Εθνών αποτελεί τον πρώτο διεθνή οργανισμό με σκοπό την προστασία των προσφύγων και των δικαιωμάτων τους. Αφορμή για τη σύσταση της επιτροπής αποτέλεσε το 1921 η Ρωσική Επανάσταση του 1917. Στόχος του οργανισμού είναι η παροχή αρωγής στο σύνολο των προσφύγων που κατάφεραν να διαφύγουν της Επανάστασης, καθώς ήταν ενάντιοι του καθεστώτος και απειλούνταν η ζωή τους. Οι πρόσφυγες αυτοί, ήταν στο σύνολό τους αριστοκράτες και ενάντιοι ιδεολογικά στην Επανάσταση. Η Γενοκτονία των Αρμενίων το 1923 και η συνεπαγόμενη δίωξή τους από τη Μικρά Ασία, στάθηκε αφορμή για την επέκταση της Επιτροπής. Την ίδια χρονιά, συντελέσθηκε και η ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την έλευση περισσότερων από δύο εκατομμύρια προσφύγων στην Ελλάδα με τη συνθήκη της Λωζάννης.

Στην Ελλάδα, από τον Μάρτιο του 1952 λειτουργεί το γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας, το οποίο συνεργάζεται τόσο με τις κρατικές αρχές, όσο και με τις ΜΚΟ, έχοντας ως αποστολή την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης για τα ζητήματα που αφορούν την προσφυγική κοινότητα, στοχεύοντας παράλληλα να δημιουργηθεί κλίμα σεβασμού, ανοχής και υποστήριξης υπέρ των προσφύγων (UNHCR, 2010).

Μια από τις αρμοδιότητες της Ύπατης Αρμοστείας είναι η ανάπτυξη μιας προνοιακής πολιτικής υπέρ των προσφύγων γυναικών. Ανάμεσα στα ποσοστά που συνιστούν τον προσφυγικό πληθυσμό, οι γυναίκες φαίνονται ιδιαίτερα ευάλωτες, ειδικά εάν αυτές έχουν χάσει την οικογένεια ή τους συζύγους τους. Η βία απέναντι στις γυναίκες, έχει ευαισθητοποιήσει ιδιαίτερα την Ύπατη Αρμοστεία και για αυτό το λόγο έχει ενημερώσει κοινωνικούς

λειτουργούς, αρμόδιους σχετικά με τα ζητήματα που αφορούν τις γυναίκες πρόσφυγες, ώστε να τους προσφέρουν την κατάλληλη ψυχολογική υποστήριξη (Θεοτόκης, 2005). Στα πλαίσια αυτά, έχουν στελεχωθεί εκπαιδευτικά προγράμματα με σκοπό την επιμόρφωση και την επαγγελματική κατάρτιση των γυναικών ώστε να καταφέρουν να αποκτήσουν το δικό τους εισόδημα (Αλεξίεβιτς, 2017).

β) Το Διεθνές Γραφείο Nansen για τους πρόσφυγες ιδρύθηκε το 1930 και διαδέχθηκε την Επιτροπή της Ύπατης Αρμοστείας. Το όνομά του, το οφείλει στον Nansen, στον οποίο απονεμήθηκε το 1938 το βραβείο Νόμπελ Ειρήνης για την συνεισφορά του στην επίλυση προβλημάτων που αφορούσαν προσφυγικούς πληθυσμούς. Παρά το αξιόλογο κοινωνικό του έργο, το γραφείο αντιμετώπιζε σοβαρά οικονομικά προβλήματα εξαιτίας της οικονομικής δυσπραγίας όσον αφορά στις χρηματοδοτήσεις, αλλά και εξαιτίας του συνεχόμενα αυξανόμενου αριθμού των προσφύγων. Εντούτοις, παρά τα προβλήματα που αντιμετώπιζε και την οικονομική δυσπραγία, το γραφείο κατάφερε να αποτελέσει αρωγό για μεγάλο αριθμό προσφύγων, καταφέροντας να πείσει δεκατέσσερα κράτη να υπογράψουν τη σύμβαση για τους πρόσφυγες (The Nobel Prize, 2018).

Αίτηση Ασύλου

Ο αιτών άσυλο είναι το άτομο που αναζητά προστασία, ακόμα και αν δεν έχει αναγνωριστεί ο ίδιος ως πρόσφυγας. Συχνά, με τον όρο αυτόν προσδιορίζονται τα άτομα που αναμένουν από την κυβέρνηση την έγκριση του αιτήματός τους να αναγνωριστούν και να προστατευτούν ως πρόσφυγες. Υπεύθυνες για τους αιτούντες άσυλο αλλά και για τους ίδιους τους πρόσφυγες είναι οι Μ.Κ.Ο. (Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις). Η πολιτική που ακολουθείται στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν είναι ενιαία, με άμεση συνέπεια πολλοί αιτούντες άσυλο ή πρόσφυγες να αποθαρρύνονται να εισέλθουν σε κάποια από τις χώρες της Ένωσης.

Η Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής (ΥΠΥ) ιδρύθηκε το 2011 και θεωρείται ένα σημαντικό στοιχείο του Ελληνικού Σχεδίου Δράσης. Την εν λόγω Υπηρεσία συνθέτουν οι εξής θεσμοί: η Κεντρική Υπηρεσία και οι Περιφερειακές Υπηρεσίες, δηλαδή τα Κέντρα Υποδοχής και οι κινητές

μονάδες με στόχο την παροχή βοήθειας στους πρόσφυγες που εισέρχονται στην για πρώτη φορά στην Ελλάδα. Πρωταρχική αρμοδιότητα της ΥΠΥ είναι η ίδρυση αλλά και η λειτουργία των Κέντρων Πρώτης Υποδοχής προσφύγων. Το μεγαλύτερο πρόβλημα της ΥΠΥ είναι η έλλειψη οικονομικών πόρων, γεγονός που δυσχεραίνει το έργο της (Υπουργείο Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη, Αναθεωρημένο Ελληνικό Σχέδιο Δράσης για το Άσυλο και τη Διαχείριση της Μετανάστευσης. Σύνοψη. Δεκέμβριος 2012 (Αίτηση Ασύλου, 2012).

Όσοι πρόσφυγες αιτούνται ασύλου, παραπέμπονται στο αρμόδιο Περιφερειακό Γραφείο Ασύλου έως ότου ολοκληρωθεί η καταγραφή της αίτησής τους, μια αρκετά χρονοβόρα διαδικασία, που αναγκάζει τους αναγκάζει να παραμένουν σε καθεστώς πολύμηνης κράτησης, βασισμένη στη διαταγή απέλασης κράτησης. Εξαιρέση στην παραπάνω διαδικασία αποτελεί μονάχα ένας μικρός αριθμός αιτούντων, καθώς ο αιτών άσυλο δεν θεωρείται επίσημα αιτών έως και την ολοκλήρωση καταγραφής της αίτησής του. Έτσι λοιπόν, οι πρόσφυγες μπορούν να προστατεύονται μόνο από την απέλαση, περιμένοντας να ολοκληρωθούν οι διαδικασίες για τη χορήγηση ασύλου (UNHCR, 2010).

Α. ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΠΕΔΙΑ

Διευκρίνιση όρων - ερευνητικό ερώτημα – Πατρίδα

Ο Σωκράτης θεωρεί την Πατρίδα ως το υπέρτατον αγαθόν για τον άνθρωπο: «Μητρός τε και πατρός και των άλλων προγόνων απάντων τιμιώτερον εστίν η πατρίς και σεμνότερον και αγιώτερον και εν μείζονι μοίρα και παρά θεοίς και παρ' ανθρώποις τοις νουν έχουσιν». Δηλαδή: Από τη μητέρα και τον πατέρα και όλους τους άλλους προγόνους, η πατρίδα είναι πράγμα πολυτιμότερο και σεβαστότερο και αγιότερο και ανώτερο και κατά τη γνώμη των θεών και κατά τη γνώμη των ανθρώπων που έχουν φρόνηση. [Σωκράτης (Πλάτωνος Κρίτων, 51α, 51β)]. «Είς οίωνός άριστος, αμύνεσθαι περί πάτρης», διαβάζουμε στην Ιλιάδα του Ομήρου (Ιλιάδα, Μ 243) (Αυγουστίνος, 2017).

Οι άνθρωποι που ζουν σε μια Πατρίδα έχουν κοινά τη γλώσσα, τα ήθη και έθιμα, την Ιστορία κι ακόμα έχουν κοινό νόμισμα, κοινή πολιτική για σχεδόν όλα τα θέματα (όπως Σύνταγμα και νόμους), κοινούς κώδικες επικοινωνίας και κοινά συμφέροντα (Σωκράτης. (1765). *Πλάτωνος Κρίτων, 51α, 51β.*).

Διερευνώντας το περιεχόμενο της λέξης «πατρίδα», παρατηρούμε ότι πρόκειται για μια λέξη πολυδιάστατη και πολυσύνθετη, αποτελώντας συγχρόνως φορέα πληθώρας σημαινομένων. Στις ιστορικές και κοινωνικές επιστήμες, η πατρίδα θεωρείται μια νοητική κατασκευή με συμβολικό περιεχόμενο, που διαθέτει τη δύναμη να συσπειρώνει στους κόλπους της τα μέλη μιας εθνικής κοινότητας (Βολονάκης, 1933). Το ερώτημα που προκύπτει μετανεωτερικά, αναφέρεται στο μέλλον της πατρίδας ως κοινότητας ανθρώπων που εμφορούνται από εθνικά ιδανικά, που έχουν διαπαιδαγωγηθεί εθνικά και που έχουν ανατραφεί επαναλαμβάνοντας πολλές φορές κατά τη διάρκεια της ζωής τους την αγάπη για την πατρίδα, το μίσος για το γείτονα – εχθρό, την πρόθεσή τους «να δώσουν ακόμη και το αίμα», εάν η εδαφική της ακεραιότητα τίθεται σε κίνδυνο (Duden, 1996).

Ανατρέχοντας σε ορισμούς και επεξηγήσεις που αναφέρονται στην έννοια της πατρίδας, γίνεται αντιληπτό πως η πλειονότητα των επεξηγήσεων συγκεντρώνουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά. Έτσι, στους περισσότερους

από αυτούς τους ορισμούς γίνεται λόγος για την «πατρίδα», αναφέροντάς την ως τον τόπο στον οποίο γεννήθηκε κάποιος και συνδέεται με τους συνανθρώπους με το αίσθημα της κοινής προέλευσης και της καταγωγής από τον κοινό πρόγονο (Κριαράς, 1995). Επεξεργαζόμενοι την έννοια σε κοινωνιολογικό πεδίο, προσλαμβάνουμε μια κοινότητα ανθρώπων που είναι ταυτόχρονα γεωγραφική και συναισθηματική (Τσαούσης, 1985). Ειδικότερα ως «γεωγραφική» ορίζεται μια κοινότητα ανθρώπων που κατοικεί σε μια γεωγραφική περιοχή και που συνδέονται τα μέλη της μεταξύ τους με στενούς και διαρκείς δεσμούς κυρίως, επειδή ζουν, αναπτύσσονται και «μοιράζονται» τον ίδιο βιοτικό χώρο (Τσαούσης, Δ. Γ. (1985). ό. π., 286.).

Πέρα όμως από τα παραπάνω οι άνθρωποι που γεννιούνται, ζουν, αναπτύσσονται σε έναν ορισμένο γεωγραφικό χώρο συγκροτούν, κυρίως, συναισθηματική κοινότητα. Αναλυτικότερα, τα άτομα που συγκροτούν μία τέτοια κοινότητα αναπτύσσουν αισθήματα συμπάθειας το ένα για το άλλο, αλληλεγγύης και αγάπης με την ευρύτερη σημασία της λέξης, αφού καλλιεργούν το αίσθημα του «συνανήκειν» και διαμορφώνουν τη συλλογική τους ταυτότητα, δρώντας τώρα πλέον ως συλλογικά υποκείμενα. Περαιτέρω, η αίσθηση του «συνανήκειν» που αναπτύσσεται μέσα στους κόλπους της κοινότητας στους ανθρώπους που τη συγκροτούν και αυτά τα ιδιότυπα συναισθήματα που εμφανίζονται, εάν κάποιος τα προσέγγιζε ρεαλιστικά, θα αντιλαμβάνονταν ότι θεμελιώνονται σε μία φαντασιακή σύλληψη, εκείνην του έθνους, που εκλογικεύεται μεταμορφωμένη σε πατρίδα. Στην περίπτωση αυτή όμως τα συναισθήματα που διακατέχουν ένα έθνος μεταμορφώνονται σε πατριωτικά, όταν ως άλογο που είναι εκλογικεύεται, μεταβάλλεται σε έλλογο μόρφωμα που καταλαμβάνει ένα σαφώς προσδιορισμένο χώρο, την πατρίδα (Τσουκαλάς, 1999).

Σε κάθε περίπτωση, η πατρίδα ως έννοια συγκροτεί μια πολλαπλή ταυτότητα, απαραίτητη για το κάθε άτομο. Μετά την οικογένεια και το κοινωνικό σύνολο το άτομο εντάσσεται στην εθνική κοινότητα, που ως συλλογική οντότητα και αυτή, το επηρεάζει κυρίως και ιδιαίτερα στο ψυχολογικό επίπεδο.

Ο πατριωτισμός σε εποχές εθνικισμών και παγκοσμιοποίησης

Η έννοια της πατρίδας έχει μεταβληθεί κατά την πορεία της μέσα στον χρόνο. Η απαρχή του εκφυλισμού της έχει την αφετηρία της από την εποχή της Γαλλικής Επανάστασης, η οποία μολονότι αρχικά ενδυνάμωσε την ελευθεριακή διάσταση της έννοιας και της οικουμενικότητας αυτής, στη συνέχεια μέσα από διάφορες διαδικασίες την διαστρέβλωσε με αποτέλεσμα η ίδια η επαναστατημένη Γαλλία να υποστηρίζει ότι αποτελεί την ενσάρκωσή της. Συνεπώς, σύντομα η αγάπη για την πατρίδα άλλαξε προσανατολισμό και ορίστηκε αντιπαραθετικά ως επιθετική άρνηση της πατρίδας των άλλων. Άμεση συνέπεια του γεγονότος αυτού, ήταν να μεταχειριστεί η εθνικιστική ιδεολογία την έννοια της πατρίδας ως μια έννοια που έχρηζε βοήθεια ώστε να ενισχυθεί και να ενδυναμωθεί. Αρωγός προς αυτήν την κατεύθυνση αποτέλεσε η έκπτωση της εθνικότητας που μέχρι τότε ήταν συνυφασμένη με τα ακμάζοντα φιλελεύθερα κινήματα και η λειτουργία της ως προάγγελου του άρτι αφιχθέντος τότε εθνικισμού.

Ως συνέπεια της κατάστασης ήταν η αναζωπύρωση παθών, φανατισμών αλλά και βιαιοτήτων στο όνομα της προστασίας, της διαφύλαξης αλλά και της εδαφικής ακεραιότητας της πατρίδας, με φυσικό επακόλουθο την διατάραξη της τάξης και της ηρεμίας, και σε ορισμένες περιπτώσεις την εμφάνιση ακραίων φαινομένων. Έτσι, παρατηρήθηκαν φαινόμενα αδυναμίας από πλευράς ορισμένων χωρών να δουν τη γειτονική χώρα, αλλά και ολόκληρο τον κόσμο έξω και πέρα από τα όρια της εθνικιστικής ιδεολογίας που εν προκειμένω μόνον μικροπολιτικά συμφέροντα μπορεί να προωθήσει ή λαϊκίζουσα πολιτική με βραχυπρόθεσμα οφέλη να ασκήσει. Το πατριωτικό λοιπόν αίσθημα εργαλειοποιημένο ή περιφρονημένο, ακούσια γελοιοποιημένο από την πατριδοκαπηλική ρητορική ή χλευασμένο με ιδεολογική αυθάδεια, απειλείται από την εθνικιστική καρικατούρα του και από οπισθοδρόμηση στον επαρχιώτικο μικροεθνικισμό (Smith, 2000).

Ο πατριωτισμός και ο εθνικισμός ως έννοιες μπορούν πολλές φορές να συγχέονται, εντούτοις υπάρχουν στοιχεία που τις διαφοροποιούν. Από την μια πλευρά, ο εθνικισμός και ο τοπικισμός είναι εξίσου και οι δύο αντιπατριωτικοί, καθώς αμφότεροι είναι μεροληπτικοί, απειλητικά «κλειστοί», αδύναμοι και ανίκανοι να σκεφτούν και να λειτουργήσουν χρησιμοποιώντας οικουμενικούς

όρους. Ο γνήσιος και αυθεντικός πατριωτισμός πάνω από όλα γνωρίζει πως να υπερβαίνει τον εαυτό του. Ο Πολωνός ποιητής Czesław Miłosz (1959) υπενθυμίζει το χρέος όλων, το οποίο είναι να προστατεύουν το έθνος, όταν αυτό κινδυνεύει ή απειλείται, ταυτόχρονα, όμως, σημειώνει ότι σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να απολυτοποιείται ως έννοια και αξία και να επικρατεί σε βάρος όλων των υψηλών και διαχρονικών οικουμενικών ιδανικών. Η ιδέα του ορθού και γνήσιου πατριωτισμού ούτε διαστρεβλώνει, ούτε παραποιεί την έννοια της πατρίδας (Miłosz, 1959).

Ο εθνικισμός, νευρωτικός και αυτοκαταστροφικός καθώς είναι, λειτουργεί πάντα με μία προφανή και προκλητική επιθετικότητα, καθώς θεωρεί ότι η εθνικότητα δεν είναι κουλτούρα ή πολιτισμικά χαρακτηριστικά, αλλά βιολογία.

Σήμερα, εάν κάποιος επιχειρήσει να αναζητήσει την εθνική του ταυτότητα, είναι αδύνατον να την εντοπίσει ατόφια μέσα του, ως αποκλειστικό αποτέλεσμα της μεταβίβασής της από τους πατέρες του και τους προγόνους του. Αντίθετα, στην αναζήτησή της, θα διαπιστώσει πως αυτή κατακερματίζεται σε μια πληθώρα ετερογενών και ετερόκλητων μεταξύ τους στοιχείων. Επομένως, είναι δύσκολο να γίνει λόγος για την συνέχεια και την καθαρότητά της έννοιας. Η ιστορία διδάσκει ότι ειδικά σε παραμεθόριες περιοχές που έχουν ιδιαίτερη ευαισθησία υπάρχουν πατριώτες που δε συγκεντρώνουν ούτε τα ελάχιστα στοιχεία από αυτά που θεωρεί ο εθνικιστικός λόγος «sine qua non» προκειμένου να αποδεχτεί την «αδιαμφισβήτητη» και «αδιαπραγμάτευτη» κατά τα άλλα εθνική ταυτότητα του ατόμου (Hobsbawm, 1994). Στο σημείο αυτό προκύπτει το ερώτημα που αφορά στο μέλλον της πατρίδας, αναφερόμενοι σε μια εποχή μάλιστα, κατά την οποία οι κοινωνίες ταχύτατα μεταβάλλονται από εθνικές, «κλειστές» που ήταν, σε πολυπολιτισμικές και ταυτόχρονα «ανοικτές». Συχνά τίθεται το ερώτημα, κατά πόσο στο μέλλον θα υπάρχουν πατρίδες και τι θα γίνει με το πνεύμα του κοσμοπολιτισμού, που τείνει να αποτελέσει το «αντίπαλο δέος» της ακμάζουσας ακόμη και σήμερα εθνικιστικής ιδεολογίας. Από τα παραπάνω ερωτήματα καθίσταται σαφές ότι αυτά τίθενται σήμερα και αναζητούν επιτακτικά απάντηση. Εντούτοις, κατά πως φαίνεται, δεν είναι καθόλου εύκολο να δοθούν πειστικές απαντήσεις.

Σύμφωνα, ωστόσο, με τον A. Smith (2000), δεν έχει έρθει ακόμη η ώρα για το «θάνατο» του έθνους. Επιπλέον, ο ίδιος δείχνει να πιστεύει ότι και μελλοντικά ο άνθρωπος θα συνεχίσει να έχει ως σταθερό σημείο αναφοράς του την πατρίδα του κυρίως επειδή έχει την ψυχολογική ανάγκη να «συγκροτεί» πολλαπλές ταυτότητες και να κινείται είτε μέσω αυτών είτε μεταξύ αυτών. Οι συλλογικές πολλαπλές ταυτότητες διαθέτουν και ένταση και εμβέλεια που ποικίλουν σε συνάρτηση με τον τόπο και τον χρόνο. Τίποτα λοιπόν σήμερα δεν εμποδίζει κάποιον να ταυτίζεται με τη Φλάνδρα, το Βέλγιο, αλλά και με την ίδια την Ευρώπη. Εξάλλου, τίποτα δεν εμποδίζει αυτόν τον πολίτη να εκδηλώσει τη αγάπη του και την αφοσίωσή του σε κάθε ένα από αυτά μέσα στα κατάλληλα συγκείμενα, κάτι σαν ν' αναπτύσσει τρεις ομόκεντρους κύκλους νομιμοφροσύνης και ένταξης (Smith, 2000).

Σήμερα η πλήρης επικράτηση του καπιταλισμού, η ελεύθερη διακίνηση των πολιτών, η άρση των κάθε είδους διαχωριστικών γραμμών μεταξύ των ατόμων και των κοινωνιών φαίνεται ότι μεταβάλλουν τα σύνορα και τις ιδεολογίες. Όμως ολοένα και συχνότερα, σήμερα, ακούγονται φωνές διαμαρτυρίας ή και οργής. Όλο και περισσότερο οργανώνονται κινήματα εθνικής ταυτότητας σαν να είναι αυτά αντιδράσεις αδυναμίας και φόβου, απόπειρες να στηθούν οδοφράγματα για την αναχαίτιση των δυνάμεων του σύγχρονου κόσμου (Hobsbawm, 1994).

Όπως εξηγεί η Έφη Γαζή, στο «Πατρίς, Θρησκεία οικογένεια ιστορία ενός συνθήματος 1880-1930», το σύνθημα έχει τη δική του ιστορία: «Το τρίπτυχο “πατρίς, θρησκεία, οικογένεια” έχει σφραγίσει την ιστορία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας. Χωρίς αμφιβολία, αποτελεί την πιο διαδεδομένη και αναγνωρίσιμη συνθηματική φράση της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας. Από τη δεκαετία του 1880 η φράση αυτή ζυμώθηκε μέσα στους κύκλους χριστιανικών ομάδων και συλλογικοτήτων που είχαν ως στόχο την κοινωνική αναμόρφωση και την αντιμετώπιση των προκλήσεων της νεωτερικότητας, ιδιαίτερα νέων ιδεών όπως ο δαρβινισμός, ο φεμινισμός και ο σοσιαλισμός. Η εκστρατεία διάδοσης της φράσης διευρύνθηκε στις αρχές του 20ου αιώνα: σε αυτό συνέβαλαν πολλοί παράγοντες: ο πόλεμος του 1897, η οικονομική κρίση, ο Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος, η κρίση των παλιών πολιτικών δυνάμεων. Φορείς άρθρωσης αυτού του λόγου υπήρξαν πολλοί:

από τις αναμορφωτικές χριστιανικές κινήσεις του 20ου αιώνα, μέχρι εφημερίδες πανελληνίας εμβέλειας και εταιρείες – σύλλογοι με αυξημένη επιρροή στα μεσοαστικά και μικροαστικά στρώματα (Γαζή, 2008).

Για τη σημασία της φράσης, έτσι όπως διαμορφώθηκε ιστορικά, η Έφη Γαζή (2008) σημειώνει: «Σε αυτό το τρίπτυχο, η πατρίδα προβάλλει ως η μακράιωνη εστία του έθνους ενώ το έθνος προσδιορίζεται καθοριστικά – αν όχι αποκλειστικά – από τη σχέση του με τη θρησκεία.

Η οικογένεια κατανοείται στο πλαίσιο της πατριαρχικής δομής, όπου οι ρόλοι των φύλων είναι άνισοι και αυστηρά οριοθετημένοι. Οι τρεις έννοιες προβάλλονται όχι μόνο ως σημαντικές αξίες, αλλά κυρίως ως υπονομευόμενες από ποικίλους “εχθρούς” ή και “συνωμότες”».

Λεξικογραφική ανάλυση του όρου

Σημειώνουμε συνώνυμες λέξεις για την πατρίδα: γενέτειρα, έθνος, χώρα, λαός, κοιτίδα, μήτρα, εστία, λίκνο. Παράγωγες λέξεις: i) φιλοπατρία< φίλος + πατρίς. Πρόκειται για την συναισθηματική σχέση με τον εθνικό χώρο, η αγάπη προς την πατρίδα. ii) φιλόπατρις< φίλος + πατρίς. Πρόκειται για το άτομο που αγαπά την πατρίδα του, που διακατέχεται από πατριωτισμό. iii) πατριώτης< αρχαία ελληνική πατριώτης < πάτριος + κατάληξη αρσενικού – ιώτης (Μπαμπινιώτης, 2008).

Πρόκειται για το άτομο που κατάγεται από την ίδια πατρίδα. Συνώνυμες λέξεις του πατριώτη: συντοπίτης. Πρόκειται για το άτομο που τιμά την πατρίδα του. Συνώνυμα: φιλόπατρις. iv) Άπατρις< μεσαιωνική ελληνική άπατρις< άστερητικό + αρχαία ελληνική πατρίς. Πρόκειται για αυτόν που δεν έχει πατρίδα, (ειδικότερα) (μειωτικά) πρόκειται για το άτομο που δεν αγαπά την πατρίδα του ή που δρα ενάντια στην ίδια του την πατρίδα. Αντώνυμα της λέξης: φιλόπατρις (Μπαμπινιώτης, 2008).

Οι ιστορικές, πολιτισμικές μεταποικιακές σπουδές και η εκπαιδευτική έρευνα πεδίου συνιστούν το υποστηρικτικό υλικό αυτής της μελέτης.

Συγκεκριμένα ο David Burke στο έργο του για τον κριτικό απολογισμό του παρελθόντος του παρόντος και του μέλλοντος της πολιτισμικής ιστορίας καλύπτει τις εξελίξεις του πεδίου, όπως διαμορφώθηκε κατά κύριο λόγο στον αγγλόφωνο κόσμο, στην ηπειρωτική Ευρώπη, στην Ασία, στη Βόρεια και στη Νότια Αμερική. Η πολιτισμική ιστορία άρχισε να αναπτύσσεται κατά κύριο λόγο με το τέλος του Β΄ παγκοσμίου πολέμου μια περίοδο κατά την οποία ο λαός άρχισε να αποκτά μια νέα οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτισμική σημασία. Έτσι στα πλαίσια αυτών των εξελίξεων οι ιστορικοί άρχισαν να δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στις έννοιες του πολιτισμού και της κουλτούρας. Η στροφή του ενδιαφέροντος των ιστορικών στην διαμόρφωση του «πολιτισμού» και της «κουλτούρας» από τα κάτω, δηλαδή η πολιτισμική στροφή πραγματοποιήθηκε μέσα από την συνάντηση και με άλλες επιστήμες, όπως είναι η ανθρωπολογία, η κοινωνιολογία, τα οικονομικά, η ψυχολογία, η πολιτισμική γεωγραφία και οι πολιτικές επιστήμες οι οποίες έδιναν έμφαση και σε παραμέτρους τις οποίες οι ιστορικοί δεν μελετούσαν συστηματικά. Μεγάλη απήχηση στους πολιτισμικούς ιστορικούς είχε και ο ανθρωπολόγος Clifford Geertz ο οποίος ορίζει την κουλτούρα ως «ένα ιστορικά μεταδιδόμενο πρόπλασμα νοημάτων ενσωματωμένων σε σύμβολα, ένα σύστημα κληρονομημένων αντιλήψεων, εκφρασμένων σε συμβολικές μορφές, μέσω των οποίων οι άνθρωποι επικοινωνούν, διαιωνίζουν και αναπτύσσουν τη γνώση τους σχετικά με τη ζωή και τη στάση τους προς αυτήν» (Geertz, 2010). Μέσα από την συνδιαλλαγή της ιστορίας με την ανθρωπολογία εμφανίστηκε και η μικρό - ιστορία, η μέθοδος της οποίας είναι παρόμοια με αυτήν της ανθρωπολογίας.

Στα πλαίσια των κοινωνικών αλλαγών, η εμφάνιση της μεταποικιοκρατίας και του φεμινισμού συνέβαλαν στη στροφή της ιστορίας προς την ανθρωπολογία και την ανάδειξη της μικρό – ιστορίας. Άρχισε να δίνεται μια ολοένα μεγαλύτερη σημασία σε εκείνες τις ομάδες, που βρίσκονταν σε ένα καθεστώς υποτέλειας, δηλαδή οι αποκαλούμενες από τον Antonio Gramsci υπάλληλες τάξεις (subaltern groups) (Gramsci, 2009). Την ίδια στιγμή άρχισε να αναγνωρίζεται η αξία των περιφερειακών πολιτισμών και οι τοπικές μορφές γνώσης, αναγνώριση η οποία μπορεί να ειπωθεί και ως μια αντίδραση από μέρους των ιστορικών στην παγκοσμιοποίηση.

Στη πολιτισμική ιστορία, ή αλλιώς στην νέα πολιτισμική ιστορία, δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στις νοοτροπίες, στις αντιλήψεις, στην κοινωνική τάξη, στο έθνος, στα αισθήματα, στη μνήμη, στο σώμα, στο φύλο, την τέχνη είτε ακόμη και στις αναπαραστάσεις (λογοτεχνικές, οπτικές ή διανοητικές, της γυναίκας, του άλλου κλπ), και στους τρόπους με τους οποίους αυτές οι κατηγορίες κατασκευάζονται. Οι πολιτισμικοί ιστορικοί δίνουν μια μεγαλύτερη έμφαση στον άνθρωπο, μιας και όπως υποστηρίζει και ο Huizinga «τί είδους ιδέα μπορούμε να διαμορφώσουμε για μια εποχή αν δεν βλέπουμε καθόλου ανθρώπους μέσα της; Αν πρέπει να προβαίνουμε μόνο σε γενικευμένες θεωρήσεις το κάνουμε αλλά φτιάχνουμε μια έρημο και την αποκαλούμε ιστορία» (Huizinga, 2014). Ως εκ τούτου οι νέοι πολιτισμικοί ιστορικοί επηρεασμένοι από την θεωρία της κοινωνικής κατασκευής δεν προσλαμβάνουν αυτές τις κοινωνικές κατηγορίες ως σταθερές και αμετάβλητες, αλλά ως εύκαμπτες, ρευστές και άρα διαπραγματεύσιμες. Το ίδιο ισχύει γενικότερα και για τις ατομικές ταυτότητες, ταυτότητες τις οποίες μελετούν μέσα από «προσωπικά έγγραφα» (ego documents), τα οποία είναι κείμενα γραμμένα σε πρώτο πρόσωπο και έχουν τη μορφή επιστολών, ταξιδιωτικών εντυπώσεων, ημερολογίων και βιογραφιών. Ο Braudel πρότεινε έναν νεολογισμό ορίζοντας τη γεωγραφική (και ίσως και ντετερμινιστική) παρουσίαση του μεσογειακού χώρου «Γεωιστορία»: «οι γεωγραφικοί χώροι, καθώς και η μελέτη που μπορεί να κάνει κανείς γύρω από αυτούς, αποτελούν ένα μέσο (όπως και ο χρόνος και η μελέτη του) για την παρατήρηση των ανθρώπων και των μεταξύ τους σχέσεων (Braude, 1999). Η σχολή των Annales μέσα από νέες μεθόδους και πηγές ιστορικής γνώσης διεύρυνε το πεδίο της Ιστορίας, ώστε να προσαρμόζεται με επιτυχία στις διαδοχικές μεταβολές της κοινωνίας στη διάρκεια του 20ού αιώνα και να αντιστέκεται με την ίδια ζωντάνια στις επιθέσεις των γειτονικών και ανταγωνιστικών κοινωνικών επιστημών (Lorenz, 1999). Απαντώντας και στο ερώτημα της εργασίας αυτής, η σχολή των Annales αποδεσμεύεται από την μορφή της Ιστορίας που αναπαράγει την γραμμική, χρονολογική εξέλιξη των γεγονότων. Η γεγονотική εξέλιξη την ενδιαφέρει ελάχιστα και ο ιστορικός χρόνος αποκτά τρία επίπεδα ανάγνωσης. Το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στις δομές, δομές που αν και αλλάζουν σε αργό χρόνο ή και ελάχιστα, εν τούτοις το σημαντικό

είναι ότι αλλάζουν. Και οι αλλαγές αυτές της μακράς διάρκειας είναι αυτές που διαμορφώνουν κοινωνίες, συνειδήσεις και πολιτισμούς.

Έτσι μας ενδιαφέρει και στην έρευνα που εκπονούμε η ανάλυση των νέων κατασκευών περί ταυτότητας και ιστορικότητας, όπως προκύπτουν από τις μετακινήσεις των πληθυσμών και τις διάχυτες περιφερειακές ανά τον κόσμο εμπόλεμες και γεωγραφικές και εθνικές ζώνες. Ο μη τόπος, με την έννοια που ο Augé (1992) ορίζει τον μη τόπο, «υπάρχει και δεν στεγάζει καμία οργανική κοινωνία» και όπου «επανεγγράφεται αενάως το νεφελώδες παίγνιο της ταυτότητας και της σχέσης» (Augé, 1992). Στον τόπο αυτό, που δεν είναι παρά ο τόπος του «εγγεγραμμένου και συμβολοποιημένου νοήματος», ανήκει κατ' εξοχήν ο ανθρωπολογικός τόπος, ο οποίος αποτελεί μέρος του ανθρωπολογικού χώρου στον οποίο περιλαμβάνονται «η πιθανότητα των διαδρομών που γίνονται σε αυτόν, οι [διά]-λογοί (discours) που λαμβάνουν χώρα σε αυτόν και η γλώσσα (langage) που τον χαρακτηρίζει» (Augé, 1992). Οπότε «χρησιμοποιώ ένα χώρο, σημαίνει πράγματι ότι έχω τη δυνατότητα να μεταμορφώνω αυτόν το χώρο σε αφήγηση, δηλαδή να κατασκευάζω πολιτικές μνήμης με τις οποίες κάθε πέτρα γίνεται τόπος ταυτοποίησης της εικόνας, ένας τόπος ταυτοποίησης του εγώ, ακριβώς όπως ο καθρέπτης στη διάρκεια των πρώτων χρόνων της ζωής» (Pandolfi, 1999).

Στις αρχές του 20ού αι. (και κάτω από την επίδραση των κοινωνικών κυρίως επιστημών, αρχικά μέσω του Durkheim (1985) και στη συνέχεια του Max Weber (1922), οι ιστορικοί άρχισαν να ασκούν κριτική στη σχολή του Ranke (Αρώνη-Τσιχλή, 2008) και να αναζητούν την ιστορία που θα έδινε σημασία σε κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες, θα εγκατέλειπε την έμφαση σε γεγονότα και προσωπικότητες και θα έδινε βάρος σε κοινωνικές συνθήκες. Η εμμονή στα ιστορικά γεγονότα φαίνεται να αποκλείει την κατανόηση σημαντικών όψεων της ιστορικής πραγματικότητας, ιδιαίτερα στην οικονομία, τις κοινωνικές δομές, τη ζωή των ανώνυμων ανθρώπινων ομάδων, στις νοοτροπίες. Έτσι προτάθηκε ο μετασχηματισμός της αφηγηματικής και της γεγονοτικής ιστορίας προς την κατεύθυνση ενός κοινωνικο-επιστημονικού προσανατολισμού για την ιστορική έρευνα. Οι ποσοτικές, κοινωνιολογικές και οικονομικές προσεγγίσεις και ο στρουκτουραλισμός (Maryanski & Turner, 1991) συνέβαλλαν στην κοινωνικο-επιστημονική ιστοριογραφία ως εξής:

- Δόθηκε έμφαση όχι στα άτομα και τις προθέσεις τους, αλλά στις κοινωνικές δομές και διαδικασίες των κοινωνικών αλλαγών.
- Ασκήθηκε κριτική στην παλιά ιστοριογραφία, λόγω επικέντρωσής της στα άτομα, τις «μεγάλες προσωπικότητες» και στα γεγονότα, και λόγω αγνόησης του ευρύτερου πλαισίου που αυτά λειτουργούσαν. Έτσι επετεύχθη ο «εκδημοκρατισμός» της ιστορίας και η στροφή από την ηγεσία στην κοινωνία (Ιγκερς, 1999). Η νέα αντίληψη του ιστορικού χρόνου ως εξέταση μιας κουλτούρας ή μιας εποχής αποσπασμένης από τον ρου της ιστορίας σημαίνει και την εγκατάλειψη της γραμμικής ιστορίας. Στη θέση του ενός μοναδικού ιστορικού χρόνου τέθηκε η συνύπαρξη πολλαπλών χρόνων, όχι μόνο στους διάφορους πολιτισμούς, αλλά και μέσα στον κάθε έναν πολιτισμό (Αθανασίου & Γιαννακόπουλος, 2008).

Οπτικός γραμματισμός

Για την υλοποίηση και περάτωση της έρευνας διανεμήθηκαν οπτικά ερωτηματολόγια σε νήπια ηλικίας 5 – 6 ετών, καθώς και σε μαθητές της ΣΤ' Δημοτικού. Ο κύριος λόγος για τον οποίο επιλέχθηκε η συγκεκριμένη μέθοδος ήταν η ανάπτυξη του γραμματισμού των αισθήσεων. Αναφερόμενοι στις αισθήσεις που αναπτύσσουν τα παιδιά, εννοούμε όλα εκείνα τα εργαλεία που αποτελούν τα όργανα παρατήρησης και ερμηνείας του κόσμου, καθώς και τα στοιχεία της αντίληψης πάνω στα οποία μπορεί να κτιστεί η κατανόηση και η πρόσληψη της αλήθειας. Οι ιδέες των παιδιών μπορούν να οικοδομηθούν και να συνταχθούν μέσα από λέξεις, αριθμούς και διάφορες μορφές. Πρώτος που ασχολήθηκε με την παραπάνω ιδέα ήταν ο Pestalozzi, ο οποίος την εφάρμοσε μόνο εννοιολογικά ενσωματώνοντάς την σε μια ήδη υπάρχουσα θεωρία επαφιόμενη στην προσχολική εκπαίδευση. Έτσι η προσέγγιση αυτή, δεν εξετάστηκε εκ νέου σε σχέση με τα παραπάνω δεδομένα (Pestalozzi, 1961).

Ο Hebart είναι εξίσου υπέρμαχος της μεθόδου που προαναφέρθηκε. Συγκεκριμένα τοποθέτησε την αντίληψη στο περιβάλλον μιας αισθητικής αγωγής. Μάλιστα στο έργο του «Η Αισθητική Απεικόνιση του Κόσμου» (1804), συνδέει στενά την απαίτηση μιας αισθητικής αγωγής με την ανάπτυξη μιας

κριτικής ικανότητας, ταυτόχρονα θέτει όλα τα αισθητικά ερωτήματα πάνω σε μια ηθική βάση (Herbart, 1804). Απόπειρες για τη χρήση της αισθητικής διάστασης για διδακτικούς σκοπούς έγιναν την περίοδο της παιδαγωγικής μεταρρύθμισης. Αυτό ξεκινά ήδη στην αρχή της, όταν το κίνημα της καλλιτεχνικής αγωγής πυροδότησε την ανανέωση της παιδαγωγικής διαχείρισης της παιδικής ηλικίας, του σχολείου και της νεότητας (Hartlaub, 1903, Lichtwark, 1922).

Από αυτή την εστίαση στο δημιουργικό, την χωρίς όρια απελευθέρωση του παιδικού αυθορμητισμού, την ανακάλυψη των πολλαπλών δυνατοτήτων έκφρασης στην παιδική ηλικία κ.λπ. προήλθε μια σχολική και διδακτική μεταρρύθμιση η οποία μας επηρεάζει ακόμα και σήμερα (Jürgens, 2000).

Βασιζόμενοι στις σύγχρονες απαιτήσεις της θεωρίας της απόκτησης της γνώσης, η έννοια της αντίληψης δεν μπορεί να συμβαδίζει στα πλαίσια αυτών των παραδοσιακών προσεγγίσεων. Υπό αμφισβήτηση είναι η ιδέα πως οι αντιλήψεις των παιδιών απεικονίζονται ως αντίγραφα στο νου των παιδιών, καθώς σήμερα δίνεται ιδιαίτερο βάρος σε εποικοδομητικές διαδικασίες απόκτησης της γνώσης. Λέγοντας γνώσεις δηλαδή εννοούμε όλες τις επεξεργασίες και τις μετατροπές στις οποίες εισρέουν συμβολικά μεταφερόμενες διαδικασίες οι οποίες χειρίζονται τις εντυπώσεις των αισθητηρίων όπως εισέρχονται μεταξύ άλλων σε μορφή εικόνων, μόνο ως υλικό από το οποίο στην συνέχεια σχηματίζονται οι αντιλήψεις (Imago, 2010). Η αντίληψη ως διδακτική κατηγορία θα πρέπει να εξεταστεί πάνω στην βάση της απόκτησης της γνώσης. Μονάχα με αυτόν τον τρόπο θα μπορέσει να υποστηριχθεί η ανάπτυξη της δυναμικής ενός αισθητικού αλφαριθμητισμού.

Η σύγχρονη καθημερινότητα που βιώνει ένα παιδί έχει αλλάξει άρδην καθώς σημαντική επιρροή ασκούν τα μέσα και οι νέες τεχνολογίες, επηρεάζοντας όλο και περισσότερο τις συνήθειες και την πραγματικότητα των παιδιών. Συνεπώς η κοινωνικοποίηση σε μια κοινωνία των μέσων καθορίζεται μέσα από την συχνή επαφή των παιδιών με εικόνες πάσης φύσης. Κανείς δεν μπορεί να αποφύγει τις εικόνες (Boehm, 2008). Επιπλέον, εξαιτίας της άκρως διευρυμένης παρουσίας της τηλεόρασης, των διαφημίσεων, των έντυπων μέσων και του διαδικτύου, πρέπει να είναι από νωρίς έτοιμο το παιδί να διαχειριστεί την πληθώρα των εικόνων που προβάλλονται, ενώ στην ίδια

κατεύθυνση θα έπρεπε να κινηθεί και η σύγχρονη παιδαγωγική, ενισχύοντας την ανάπτυξη τέτοιων δεξιοτήτων στο παιδί.

Την ίδια στιγμή, οι εικόνες παρέχουν στο παιδί νέες ευκαιρίες αντίληψης του κόσμου, παρέχοντας τη δυνατότητα πληροφόρησης αλλά και ερμηνείας της πραγματικότητας, μέσω από συναισθήματα τέρψης και αισθητικών εμπειριών και της απόλαυσης. Συμπερασματικά λοιπόν, η εικόνα μπορεί να αποτελεί μέσω επικοινωνίας του πολιτισμού και της κοινωνίας μέσω των πολλαπλών συναισθηματικών και λογικών μηνυμάτων που μεταφέρουν εκούσια αλλά και ακούσια. Οι εικόνες ως παθητικά μέσα (lean – back) είναι εύκολα κατανοητές. Ωστόσο, όποιος τις διαχειριστεί ως στείρα ψυχαγωγία ή πληροφορία, χάνει την ευκαιρία να συμμετάσχει κριτικά ή και εποικοδομητικά στην κοινωνία των μέσων, καθώς αδυνατεί να αναπτύξει όλες εκείνες τις δεξιότητες μάθησης που τον βοηθούν να διαχειρίζεται το υλικό της εικόνας. Αντίθετα, με την ανάπτυξη της γλώσσας της εικόνας καθώς και τη δημιουργική και εφευρετική αντιμετώπιση και επεξεργασία της εικόνας, αναπτύσσονται πολλαπλές ικανότητες και δεξιότητες, οι οποίες μπορούν να συνεισφέρουν για την ανάπτυξη μιας προσωπικότητας ενός ενεργά σκεπτόμενου ατόμου. Έτσι, η συμμετοχή σε μια σύγχρονη δημοκρατική κοινωνία προϋποθέτει την ανάπτυξη ικανοτήτων που επιτρέπουν αυτή την ενεργή συμμετοχή σε διαδικασίες επικοινωνίας βασιζόμενες σε εικόνες. Στην αφομοίωση και παραγωγή εικόνων κρύβονται λοιπόν σημαντικές δυνατότητες για διαδικασίες εκπαίδευσης στην κοινωνία των μέσων (Lieber, 2008).

Το σχολείο ως φορέας εκπαίδευσης και κοινωνικοποίησης στρέφεται κατά κύριο λόγο υπέρ του πολιτισμού της γραφής, παρά του πολιτισμού της επεξεργασίας της εικόνας. Η κυριαρχία του κειμένου προδιαγράφεται από το στόχο της εισαγωγής στη γραφή και από την έντονα φιλολογική κατεύθυνση της νέο ουμανιστικής παράδοσης του σχολικού συστήματος, κυρίως στα αναλυτικά προγράμματα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Είναι φανερό λοιπόν πως οι σταθερές αυτές περιορίζουν ακόμα περισσότερο την εικόνα στο προσκήνιο. Σήμερα, στο σύγχρονο σχολείο, οι εικόνες χρησιμοποιούνται ως μέσο εικονογράφησης, ερμηνείας και χαλάρωσης. Έτσι, δεν εκμεταλλεύονται όλες τις δυνατότητες απόκτησης γνώσης που κρύβει το μέσο εικόνα. Έχοντας σαν στόχο τη μετατροπή του σχολείου σε έναν χώρο

πολιτισμού, θα έπρεπε ως κύριο μέλημα να είναι η εξισορρόπηση της γραφής με τις εικόνες, λειτουργώντας το ένα πεδίο συμπληρωματικά και ισότιμα με το άλλο. Έτσι, δεν εκμεταλλεύονται όλες τις δυνατότητες απόκτησης γνώσης που κρύβει το μέσο εικόνα (Konrad, 2007).

Στην σύγχρονη εποχή τα παιδιά προάγονται σε ενεργούς και ικανούς χρήστες των μέσων, ενώ την ίδια στιγμή λογαριάζονται ως υπεύθυνοι καταναλωτές και πελάτες οι οποίοι πρέπει να αντιμετωπίζονται με σοβαρότητα. Στο αναφερόμενο πλαίσιο λοιπόν, θα έπρεπε να θεωρούμε πως η παιδική ηλικία καθορίζεται μέσα από τα διάφορα μέσα και από την ίδια την κατανάλωση. Αυτές οι βαθιές αλλαγές οδήγησαν και στην κοινωνιολογική στην κατάργηση της αντιμετώπισης της παιδικής ηλικίας ως προετοιμασίας για την ενήλικη ζωή (Jenks, 1982).

Αντίθετα, τα παιδιά πλέον θεωρούνται ικανά αυτό κοινωνικοποιημένα άτομα δικού τους δικαίου καθώς και ενεργοί παράγοντες στον ίδιο. Κατά αυτόν τον τρόπο θεωρείται πως τα παιδιά είναι ικανά να καθοδηγήσουν την ίδια τους την ανάπτυξη ήδη επί το πλείστο με τη δική τους ευθύνη μέσα από όλες τις διαδικασίες αντίληψης στις καθημερινές τους διαδικασίες επικοινωνίας. Εξαιτίας αυτής της απότομης και αιφνίδιας ανάληψης της ευθύνης, οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν από νωρίς είναι συνεχώς αυξανόμενοι, ιδιαίτερα σε παιδιά που αντιμετωπίζουν δυσκολίες ως προς την καθημερινότητά τους (ανεργία γονέων, χαμηλό εισόδημα, μονογονεϊκές οικογένειες), έχοντας την τάση να στραφούν στην προσφορά των εμπορικών μέσων. Έντονος διαχωρισμός προκύπτει και στη σχέση του οικιακού εξοπλισμού ως προς τα ποικίλα πολυμέσα με την πρόσβαση στα μέσα και στη χρήση αυτών από τα παιδιά, καθώς και με το κοινωνικό επίπεδο των οικογενειών. Κατά αυτόν τον τρόπο, οι ταξικές διαφορές, αποφαίνονται και στον εξοπλισμό καθώς και στην ποικιλία των μέσων που διαθέτει η κάθε οικογένεια. Το ραδιόφωνο και η τηλεόραση πλέον συμπεριλαμβάνονται στο βασικό εξοπλισμό. Υπολογιστές και πρόσβαση στο διαδίκτυο έχουν κυρίως οι έφηβοι της ανώτερης τάξης και βιβλία θα βρούμε κυρίως σε παιδικά δωμάτια οικογενειών ανωτέρου κοινωνικού επιπέδου. Η διαφοροποίηση ως προς τον εξοπλισμό των ατόμων σε ότι αφορά τα μέσα, είναι εμφανέστερη σε νεότερα παιδιά κοινωνικά αδύναμων οικογενειών στις οποίες οι κανόνες πρόσβασης

αλλά και χρήσης των μέσων απουσιάζουν. Στα παιδιά των οικογενειών αυτών, η διαμιντιακή πραγματικότητα παίζει κρίσιμο ρόλο στην επιλογή των ιστοριών, αλλά και των ηρώων των ΜΜΕ (Süss & Berhand & Schlienger, 2002).

Στην ιστορία της εκπαίδευσης, ο όρος εικονικός γραμματισμός προέρχεται από τον όρο γραμματισμός και περιγράφει τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες πέραν του αλφαριθμητισμού και της αρίθμησης για την αντιμετώπιση ενός κόσμου κατασκευασμένου μέσα σε εικόνες και μέσα από εικόνες. Αφορά στην κατανόηση των εικόνων και του ρόλου τους κατά τη σύνθεση της πραγματικότητας, την ενεργή χρήση εικόνων για τη διαμόρφωση της πραγματικότητας και για την επίδραση σε αυτή, αλλά και την εύρεση και δημιουργία τους. Η πραγματολογία της εικόνας ασχολείται κυρίως με την (κοινωνική) λειτουργία εικόνων, ιδίως σε ότι αφορά την επικοινωνιακή τους σημασία. Η αντίληψή μας όσον αφορά στις εικόνες καθορίζεται ακόμα και σήμερα από ιδέες που αναπτύχθηκαν μέσα από την τέχνη. Στο κέντρο βρίσκεται παραδοσιακά το ίδιο το έργο. Κατά κανόνα, όμως, οι εικόνες είναι εργαλεία τα οποία χρησιμοποιούμε για τη λύση προβλημάτων. Αυτή η πραγματιστική προσέγγιση των εικόνων σημαίνει, ότι πάντα μπορεί να υπάρχει ο συλλογισμός, ποιες εικόνες ή ποια άλλα μέσα είναι περισσότερα ή λιγότερα κατάλληλα για τον εκάστοτε σκοπό. Εάν αυτό λαμβάνεται υπόψη εξ αρχής, τότε εξ αρχής αντιλαμβανόμαστε και το χαρακτήρα των εικόνων ως μέσο (Imago, 2010).

Σκοπός του εικονικού γραμματισμού είναι επίσης η οργάνωση της γνώσης καθώς και η στήριξη διαδικασιών επικοινωνίας και μάθησης, αλλά και της δικτυωμένης σκέψης. Οι εικόνες ως μέσο έκφρασης αποτελούν ένα ιδιαίτερα σημαντικό μέρος των πολιτισμών και μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την προώθηση της διαπολιτισμικής επικοινωνίας. Στην διεθνή ανταλλαγή δημιουργήθηκαν και δοκιμάστηκαν πρακτικές μάθησης και στοιχεία σπουδών που εστιάζουν στην εικόνα και που λαμβάνουν υπόψη τους μοναδικούς εικονικούς κόσμους και τις προοπτικές της εκάστοτε χώρας καθώς και διαπολιτισμικές διαστάσεις. Η μαζική επιρροή των μέσων στη σύγχρονη ζωή, έχει την ικανότητα να παράγει μια πληθώρα εικόνων αλλά και αντίστοιχα

ελλείμματα στην αντίληψη και κατά συνέπεια, δυσκολίες συγκέντρωσης και μάθησης σε πολλά παιδιά.

Είναι φανερό πως σε όλα τα εκπαιδευτικά συστήματα συχνά υπερτερεί μονόπλευρα ο γραπτός λόγος έναντι των εικόνων. Η διδακτική εργασία με εικόνες μπορεί να βοηθήσει μειονεκτικά παιδιά να αναπτύξουν γραμματισμό και να συμμετάσχουν ενεργά στην κοινωνία των γνώσεων. Στις χώρες του σύγχρονου κόσμου, τα ποσοστά των μαθητών που παρουσιάζουν αδυναμία στην ικανότητα ανάγνωσης εικόνων (reading literacy) είναι ιδιαίτερα υψηλά. Η από νωρίς υποστήριξη των ικανοτήτων γλώσσας και ανάγνωσης μειονεκτικών παιδιών ήταν ως εκ τούτου μια βασική ανάγκη, επειδή για την απόκτηση αυτών των βασικών ικανοτήτων και κατά συνέπεια για τη δυνατότητα ένταξης και συμμετοχής, είναι εξαιρετικά σημαντική η μετάβαση από την προσχολική ηλικία στην ηλικία του δημοτικού. Γι' αυτό το λόγο, είναι σημαντικό να χρησιμοποιούνται εικόνες ως γέφυρες για την απόκτηση γραμματισμού και για τη γλωσσική στήριξη. Η χρήση των εικόνων όμως δεν πρέπει να περιορίζεται σε μια καθαρή «παροχή υπηρεσιών», αλλά αντίθετα να εξακολουθούν να παίζουν με την εκάστοτε ποιότητά τους, ως μέσο, σημαντικό ρόλο στη διαδικασία μάθησης (Imago, 2010).

Η συνδήλωση και η χρήση της μεταφοράς σε εικόνες και γλώσσα εντοπίζεται σε μια σημαντική διάσταση της διατομικής επικοινωνίας και έχει έτσι και σημασία για τη συνεννόηση σε ξένες γλώσσες. Οι μεταφορές αποτελούν δυνατό εργαλείο της πολιτικής και των μέσων και πάντοτε δημιουργούν δυσκολίες στη μετάφραση. Οι ικανότητες διαχείρισης μεταφορών αναγνωρίζονται λοιπόν όλο και περισσότερο ως σημαντικό στοιχείο διαπολιτισμικής μάθησης. Κάποιες πρακτικές μάθησης αφορούσαν κυρίως μια επεξεργασία της εικόνας του κόσμου και κοσμικών αντιλήψεων μέσω διαχείρισης υλικού εικόνας.

Στην παρούσα έρευνα, η πρόκληση ήταν να γίνονται αντιληπτές με την έννοια μιας διαφωτισμένης πολιτοφροσύνης οι προβληματικές καταστάσεις και διαδικασίες στην Συρία καθώς και η ανατροπή της καθημερινότητας σε σχέση με τη νέα τάξη πραγμάτων που επιτάσσει ο πόλεμος. Τέτοια εναύσματα επιτρέπουν στα παιδιά να αντιλαμβάνονται τις απαιτήσεις της πολυπολιτισμικής κοινωνίας στο ευρωπαϊκό και παγκόσμιο περιβάλλον τους

και να τις σχετίζουν με τη δική τους ζωή. Ιδίως ένα πλαίσιο καθορισμένο από τον ΟΗΕ, όπως η Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού μπορεί να εξηγήσει στα παιδιά τη σημασία ενιαίων τύπων και αξιών (όπως για παράδειγμα η εμπάθεια, ανοχή, δικαιοσύνη, δημοκρατία) ως τρόπου ζωής και να τους ενθαρρύνει με την έννοια μιας child policy (πολιτικής για τα παιδιά) να διεκδικούν με τρόπο χειραφετημένο τα δικά τους δικαιώματα (Imago, 2010).

Ο τρόπος με τον οποίο τα παιδιά αντιλαμβάνονται και κατανοούν το περιβάλλον και αφομοιώνουν τον κόσμο διαφέρει σε πολλά σημεία από την αντίληψη και τον τρόπο οργάνωσης της σκέψης των ενηλίκων. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι ήδη τα παιδιά προσχολικής ηλικίας αλλά και όσα βρίσκονται σε ηλικία δημοτικής εκπαίδευσης, βρίσκονται αντιμέτωπα με τη δικτύωση οπτικών και λεκτικών επεξεργασιών πληροφορίας (reading literacy και visual literacy). Η έννοια της εποχής των μέσων είναι πανταχού παρούσα. Παρατηρείται δε, μια αυξανόμενη απόσταση μεταξύ της επιρροής των εικόνων πολυμέσων στα παιδιά και της ικανότητας των παιδιών να συνεννοηθούν μέσω εικόνας. Αυτή η αντιμετώπιση των μέσων ξεκινά - όπως και η μάθηση και μόρφωση γενικότερα - πολύ πιο νωρίς εκτός σχολείου, στην οικογένεια, στον παιδικό σταθμό, στο νηπιαγωγείο κλπ. Αυτές οι διαδικασίες μόρφωσης αποτελούν σημαντικό στοιχείο για το σχεδιασμό και τη διαμόρφωση των μαθημάτων στο δημοτικό, όπου πρέπει στηριζόμενοι στις υπάρχουσες έννοιες και εμπειρίες του παιδιού να τις επεκτείνουμε, να τις εμβαθύνουμε και να τις συστηματοποιούμε. Αυτό περιλαμβάνει, εκτός της απόκτησης του γραμματισμού (μετάδοση γραπτής γλώσσας), την εξίσου σημαντική διαμόρφωση ενός «αισθητικού αλφαριθμητισμού», που επιτρέπει την εκμάθηση της (απο)κωδικοποίησης εικόνων και προωθεί και απαιτεί ικανότητες διαχείρισης εικόνων (Billmeyer, 1999).

Σε αυτό το πλαίσιο είναι πολύ σημαντικό οι δάσκαλοι δημοτικού να ασχολούνται με τις μορφές απόκτησης αντίληψης του κόσμου των παιδιών, όπως λόγου χάρη μέσα από το παιχνίδι. Επίσης είναι απαραίτητη η εισαγωγή μιας νέας ευαισθησίας και νέες διδακτικές γνώσεις σε ότι αφορά στην εκμάθηση ανάγνωσης κειμένων και εικόνων στους κύκλους εκπαίδευσης εκπαιδευτών και δασκάλων. Για να ανταποκρινόμαστε στις ανάγκες των παιδιών στην εποχή της παγκοσμιοποίησης θα έπρεπε να διαμορφώσουμε

νέα διδακτικά υλικά, που απευθύνονται στα παιδιά και να τα προκαλούν όχι ως παθητικούς αποδέκτες, αλλά ως ενεργούς παράγοντες που παράγουν και επικοινωνούν. Εξίσου απαραίτητη είναι και η προσεκτική εξέταση των συνθηκών και δομών προσχολικών διαδικασιών μόρφωσης, μιας και ιδίως στην προσχολική μόρφωση παρατηρούνται πλέον βαθιές μεταρρυθμίσεις που φτάνουν μέχρι και σε έναν νέο προσδιορισμό της παιδικής μάθησης σε αυτήν την ηλικία. Στόχος είναι μεταξύ άλλων η εντονότερη και εννοιολογική αλληλοσύνδεση στον προσχολικό τομέα και στον τομέα του δημοτικού. Ένας λόγος για τη σύνδεση με τους τομείς μάθησης της πρώτης παιδικής ηλικίας είναι και η προαναφερόμενη επιρροή των μέσων που ξεκινά ήδη στην προσχολική ηλικία. Η εξέταση των παραδοσιακών και σύγχρονων παιδαγωγικών αντιλήψεων στο χώρο του νηπιαγωγείου μπορεί να παρέχει επιπλέον σημαντικά εναύσματα για την περαιτέρω ανάπτυξη του δημοτικού σχολείου (Imago, 2010).

Η παρούσα έρευνα αξιοποιεί την εικόνα μέσω των οπτικών ερωτηματολογίων και του οπτικού γραμματισμού (Lieber & Schnell, 2008).

Σύμφωνα με τον ορισμό του σουηδού επιστήμονα Petterson, μια εικόνα είναι η οπτική εμπειρία μιας εσωτερικής ή εξωτερικής πραγματικότητας, η πολυδιάστατη φυσική αναπαράσταση, η απεικόνιση, η παρουσίαση μιας εσωτερικής ή εξωτερικής πραγματικότητας. Σε μια φωτογραφία συχνά απεικονίζεται ένα μέρος της εξωτερικής πραγματικότητας. Πίνακες ζωγραφικής και σκίτσα από την άλλη μεριά αντιπροσωπεύουν συχνά τις σκέψεις και τα αισθήματα του καλλιτέχνη, δηλαδή κομμάτια της εσωτερικής του πραγματικότητας (Pettersson, 2008). Στη Σημειωτική, οι εικόνες λογίζονται ως σύμβολα, τα οποία έχουν την ικανότητα να ερμηνεύονται και να κατανοούνται βάσει ομοιοτήτων με τα απεικονιζόμενα αντικείμενα. Αυτό όμως σημαίνει επίσης ότι δεν μπορούν να υπάρχουν δεσμευτικοί κανόνες ερμηνείας και ότι ως εκ τούτου μια ξεκάθαρη ερμηνεία δεν είναι εφικτή (Keller, 1995). Στην επικοινωνία πρέπει να υποθέσουμε ότι οι εικόνες αντιστοιχούν στα ρήματα. Όποιος θέλει να επικοινωνήσει με εικόνες, πρέπει να ονομάσει με τι ασχολούνται και τι αφορούν (Sachs-Hombach, 2001). Ο διαχωρισμός των εικόνων σε εκείνες που παράγονται με τη βοήθεια μηχανημάτων και σε εκείνες που δημιουργούνται από ανθρώπους είναι εύκολος και προφανής. Οι

φωτογραφίες που προέρχονται από μια τεχνική διεργασία, απεικονίζουν μια εξωτερική πραγματικότητα, ενώ από την άλλη μεριά οι εικόνες που είναι δημιουργημένες από τον άνθρωπο αποτελούν πάντοτε αποτέλεσμα διεργασιών ερμηνείας. Για να είμαστε ακριβείς, πρόκειται για την αναπαραγωγή νοητικών εικόνων. Στις φωτογραφίες αποδίδεται λόγω της διαδικασίας παραγωγής τους υψηλή αντικειμενική αξία. Τα σκίτσα από την άλλη μεριά μπορούν να τονίσουν τα βασικά και να παραλείψουν τα ασήμαντα. Επίσης εύκολα μπορεί το άτομο να προβεί σε διαχωρισμό μεταξύ αντικειμενικών εικόνων (π.χ. η εικόνα μιας αντλίας νερού), εικόνων διήγησης (απόσπασμα από ένα γεγονός) και ποιητικές εικόνες (ηλιοβασίλεμα στα βουνά). Βλέποντας μια εικόνα διήγησης αναρωτιόμαστε τι έγινε πριν τη στιγμή της απεικόνισης και τι μετά (Bergström, 2004). Διαφοροποιήσεις υπάρχουν και στις πληροφοριακές από τις καλλιτεχνικές εικόνες, καθώς ο σκοπός των πληροφοριακών εικόνων είναι ο παρατηρητής να καταφέρει να αναγνωρίσει με τη μεγαλύτερη δυνατή σαφήνεια και ακρίβεια το μήνυμα της εικόνας (Weidenmann, 1994). Οι καλλιτεχνικές εικόνες από την άλλη μεριά θέλουν να προκαλούν πολλές και διάφορες ερμηνείες. Συνεπώς είναι εύκολο να προβούμε σε προσδιορισμό των εικόνων βάσει της απεικόνισης και της αφομοίωσής τους: Σε αντίθεση με τα κείμενα, οι εικόνες περιέχουν όλες τις πληροφορίες ταυτόχρονα, η αφομοίωσή τους δεν είναι μια γραμμική, αλλά μια αλματώδης και απρόβλεπτη διαδικασία. Έτσι μια εικόνα συνοψίζεται γρήγορα. Δεν χρειάζεται να ξεχωρίζουμε σ' αυτόν τον προσδιορισμό μεταξύ εικόνων με τη στενή έννοια και λέξεις και σύμβολα που είναι τοποθετημένα σε έναν χώρο. Έτσι, ανήκουν και οι νοητικοί χάρτες (mindmaps) και οι πίνακες δεδομένων στις εικονικές παραστάσεις.

Είναι σημαντικό να γίνει αναφορά και στην έννοια της εικόνας μέσω της ανθρωπολογικής προέλευσης, καθώς διαφοροποιεί την εικόνα από το μέσο (φορέα). Σύμφωνα με τον Belting, καταλογίζουμε πάντοτε νοητικά χαρακτηριστικά στις εικόνες και υλικά χαρακτηριστικά στα μέσα (Belting, 2001). Το ίδιο ισχύει και όταν ενώνονται οι δυο αυτοί παράμετροι στην αισθητήρια αντίληψη. Αντιλαμβανόμαστε την εικόνα μέσα από το μέσο, πρόκειται όμως για ψευδαίσθηση. Η εικόνα μπορεί να υπάρξει με άλλον τρόπο από το μέσο. Ο Belting αναφέρει πως «Γίνεται εικόνα μόνο εφόσον

ένας θεατής της δώσει ζωή», αυτή είναι άλλωστε και η ειδοποιός της εικόνας από το μέσο – φορέα. Η πραγματική απόδοση της εικόνας διαμορφώνεται μέσα από τον ίδιο τον παρατηρητή. Υπό την έννοια αυτή, το είδος του μέσου – φορέα, δηλαδή η παρουσίαση της εικόνας δεν έχει τόσο σημαντικό ρόλο ώστε η ύπαρξη των πολυμέσων να είναι ικανή να δικαιολογήσει εκ νέου συζήτηση της έννοιας της εικόνας. Ως εικονική ικανότητα περιγράφονται όλες οι αναγκαίες γνώσεις και δεξιότητες για την αντιμετώπιση του κόσμου ο οποίος είναι κατασκευασμένος μέσα σε εικόνες και μέσα από εικόνες.

Πιο συγκεκριμένα, αφορά στην κατανόηση των εικόνων και του ρόλου τους κατά τη σύνθεση της πραγματικότητας, της ενεργής χρήσης εικόνων για τη διαμόρφωση της πραγματικότητας, της επίδρασης σε αυτή, αλλά και της εφεύρεσης και δημιουργίας τους (Kroeber-Riel, 1993). Οι τρεις (3) αυτοί τομείς: της ανάλυσης, της χρήσης και της παραγωγής στην πράξη δεν ξεχωρίζονται καθώς τα όρια τους δεν είναι ευδιάκριτα. Κατανόηση εικόνων: Η κατανόηση εικόνων αποτελεί μια βασική προϋπόθεση για τη δημιουργία αλλά και για την κατάλληλη χρήση των εικόνων. Αρχικό μέλημα είναι να είναι αναγνωρίσιμο το αντικείμενο που απεικονίζεται στις εικόνες. Πρέπει λοιπόν να γίνεται αντιληπτό μεταξύ προσωπικών και διατομικών/πολιτιστικών συσχετίσεων. Εικόνες κατά κανόνα είναι μέρη μηνυμάτων, μέσω της εικονικής ικανότητας εννοούμε την ικανότητα να αναγνωρίζει το άτομο πληροφορίες και μηνύματα μέσα σε εικόνες, μια διαδικασία εύκολη στην καθημερινή ζωή. Εξίσου σημαντικό είναι να είναι αναγνωρίσιμο το κίνητρο αλλά και ο στόχος των χρηστών της εικόνας. Οι εικόνες υπόκεινται στη δομή, διανομή και φύλαξή τους σε πολύ συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Για να μπορούμε να καταλαβαίνουμε τον κόσμο που δημιουργείται με τη βοήθεια των εικόνων, πρέπει να γνωρίζουμε τις προϋποθέσεις τους ως μέσα. Εικόνες υπάρχουν σχεδόν παντού, καθορίζοντας την κοσμική αντίληψη των ατόμων. Όποιος καταφέρνει να αντιλαμβάνεται τις εικόνες, αντιλαμβάνεται τον ίδιο του τον εαυτό και τον κόσμο γύρω από αυτόν. Πέρα από εικόνες που θα πρέπει να ερμηνεύονται ξεκάθαρα, χρησιμοποιούμε και εικόνες που επιτρέπουν και απαιτούν μια ευρεία ερμηνεία. Τέτοιες εικόνες βρίσκουμε στην τέχνη, στο παιχνίδι, στη ψυχαγωγία, κλπ. Εδώ ο σκοπός είναι να είμαστε έτοιμοι για ευρείς ερμηνείες. Επηρεάζοντας τον κόσμο: Οι εικόνες παίζουν σημαντικό

ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικής αλλά και της κοινωνικής μας πραγματικότητας. Ως κοινωνική πραγματικότητα εννοούμε τη συμφωνία που συντάσσεται μέσω της επικοινωνίας και μέσω της κοινής χρήσης προϊόντων και μέσων. Οι εικόνες είναι εργαλεία με τα οποία μπορούμε να επηρεάσουμε την πραγματικότητα. Προϋπόθεση είναι η ύπαρξη γνώσεων στον τομέα της εικονικής ρητορικής. Παραγωγή εικόνων: Η ευαισθητοποίηση ή η ενημέρωση του κόσμου γύρω από διάφορα ζητήματα είναι εύκολο να πραγματοποιηθεί μέσα από εικόνες, αρκεί να επιλεγθούν οι κατάλληλες για το εκάστοτε αντικείμενο. Εντούτοις, υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις στις οποίες δεν συναντούνται οι κατάλληλες εικόνες, κυρίως όσον αφορά σε σχέδια για το μέλλον. Σε τέτοιες περιπτώσεις χρειάζεται να γνωρίζουμε προγράμματα τα οποία θα μπορέσουν να προσδώσουν τις κατάλληλες τεχνικές παραγωγής εικόνων. Με τη βοήθεια σκίτσων ή προγραμμάτων επεξεργασίας εικόνας μπορεί κανείς να αναπτύξει καλύτερα τις δικές του ιδέες - εικονική σκέψη - και κατόπιν να τις μεταφέρει σε άλλους. Πέρα από τις τεχνικές δεξιότητες πρέπει να γνωρίζει κανείς και κάποια πράγματα για τη δομή μιας εικόνας και για την εντύπωση που αφήνει (Kress & Leeuwen, 2006).

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Ως ερευνητική στρατηγική για τη συλλογή του υλικού επιλέχθηκε η μελέτη περίπτωσης. Ο Colin Robson ορίζει την μελέτη περίπτωσης ως «μια καλά εδραιωμένη ερευνητική στρατηγική, όπου το επίκεντρο είναι μια περίπτωση καθαυτή, ενώ λαμβάνεται παράλληλα υπόψη και το πλαίσιο της (Robson, 2007). Τυπικά, περιλαμβάνει πολλαπλές μεθόδους συλλογής δεδομένων. Μπορεί να περιλαμβάνει και ποσοτικά δεδομένα, αν και σχεδόν πάντα συλλέγονται ποιοτικά δεδομένα».

Στην έρευνα που εκπονούμε οι μαθητές/τριες των σχολείων της Καλαμαριάς και της ΧΑΝΘ συγκροτούν μια μελέτη περίπτωσης. Πρόκειται για ερευνητική προσέγγιση που επιτρέπει την πολύπτυχη εξέταση ενός φαινομένου (Robson, 2007). Ο όρος «περίπτωση» αναφέρεται σε μικρό αριθμό υποκειμένων ή φαινομένων ή πτυχών ενός θέματος/προβλήματος. Για το λόγο αυτό ο αριθμός των 40 μαθητών και μαθητριών που συμμετείχαν στην έρευνα είναι επαρκής και καλύπτει επιστημολογικά τις ανάγκες της έρευνας.

Όσον αφορά την ποιοτική μέθοδο έρευνας, ο περιορισμένος αριθμός των υποκειμένων για τη συγκέντρωση δεδομένων καλύπτει τις ανάγκες της έρευνας. Όπως παρατήρησαν οι James Nisbet και James Watt, «μερικές φορές, μόνο όταν πάρουμε ένα περιστατικό μπορούμε να έχουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα της αλληλεπίδρασης» (Nisbet & Watt, 1984), ενώ ο Jaan Valsiner (1986:11 στο Robson, 2007: 213) υποστηρίζει ότι «η μελέτη μεμονωμένων περιπτώσεων ήταν πάντα η σημαντικότερη (παρότι συχνά παραγνωρισμένη) στρατηγική στην προαγωγή της γνώσης για τα ανθρώπινα όντα». Λαμβάνοντας υπόψη τη θεωρία του Lev Vygotsky στην οποία η γνωστική ανάπτυξη του ατόμου συντελείται μέσω του πολιτισμού, η παραπάνω παράμετρος παρουσιάζει ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον, αφού το άτομο μέσα από την αλληλεπίδρασή του με άλλα άτομα κατασκευάζει έννοιες, που το οδηγούν στην απόκτηση γνώσεων, αξιών και πεπιοθήσεων με τρόπο ενεργητικό και όχι παθητικό (Vygotsky, 2000).

Έτσι, η μελέτη περίπτωσης θεωρείται κατάλληλη στρατηγική για την διερεύνηση του σχολικού φαινομένου, επειδή σύμφωνα με τον Thomas

Schwandt «ενδείκνυται σε περιπτώσεις που οι ερευνητικές ερωτήσεις είναι τύπου “πώς” και “γιατί”, σε περιπτώσεις που το υπό έρευνα αντικείμενο είναι ένα σύγχρονο φαινόμενο της πραγματικής ζωής και όταν ο ερευνητής ασκεί περιορισμένο έλεγχο στα γεγονότα που μελετώνται»: αυτές οι ορίζουσες καλύπτονται επίσης από την γεωγραφική επιλογή των σχολείων και την ποιοτική επιλογή των υποκειμένων της έρευνας (Schwandt, 1997).

Μετά τη συλλογή του υλικού με το οπτικό ερωτηματολόγιο και τον καταϊγισμό ιδεών, έπεται η ταξινόμηση, ανάλυση και επεξεργασία του πολυτροπικού υλικού. Στο στάδιο αυτό ακολουθούμε την κοινωνικοσημειωτική και την ερμηνευτική μέθοδο, ως τεχνικές για το οπτικό και γλωσσικό ερωτηματολόγιο που υποστηρίζουν την έρευνα.

B I. Το Οπτικό Ερωτηματολόγιο

Η βασική ιδέα για την κατασκευή του οπτικού ερωτηματολογίου της συγκεκριμένης έρευνας προέρχεται από το Ευρωπαϊκό πρόγραμμα Imago 2010 - «Μάθηση με εικόνες . Εναύσματα για την εργασία στην προσχολική ηλικία και στην ηλικία δημοτικού», που υλοποίησε το Πανεπιστήμιο Gießen, το Πανεπιστήμιο της Σόφιας και του Βόλου, καθώς και του Mozarteum στο Salzburg. Σκοπός του προγράμματος ήταν η διερεύνηση του είδους των εικόνων (φωτογραφία, κόμικ, εικονογραφημένα βιβλία, σκίτσο), που προτιμούν τα παιδιά ηλικίας 4-6 ετών και η δημιουργία και εφαρμογή διδακτικού υλικού για την στήριξη του εικονικού γραμματισμού. Με βάση τα παραπάνω προτείνουμε μια νέα τεχνική που βασίζεται στο Ευρωπαϊκό πρόγραμμα Imago 2010 και φαίνεται να ξεπερνά τις παραδοσιακές μεθόδους έρευνας-δράσης και το παιχνίδι ρόλων που συνηθίζεται να εφαρμόζεται σε παιδιά μικρής ηλικίας (Αυγητίδου, 2014). Πιο αναλυτικά, το σκεπτικό που ακολουθήσαμε κατά τον σχεδιασμό του ερευνητικού εργαλείου εντοπίζεται στη διαπίστωση ότι σήμερα τα παιδιά βρίσκονται αντιμέτωπα με τη δικτύωση της οπτικής και λεκτικής επεξεργασίας πληροφοριών και ότι πολλές φορές τα ίδια τις χρησιμοποιούν για να επικοινωνήσουν, να μεταδώσουν μηνύματα και να αντιληφθούν καταστάσεις (Jürgens, 2000). Αν και ο εικονικός γραμματισμός δεν έχει αποτελέσει συστηματικό και εμπειρικό αντικείμενο μελέτης στο Νηπιαγωγείο και στις πρώτες τάξεις του Δημοτικού, τα επιστημονικά

συνδεδεμένα της στοιχεία είναι διάσπαρτα στο χώρο των επιστημών, όπως της Ιστορίας, της Φιλοσοφίας, της Τέχνης και της Παιδαγωγικής από πολύ νωρίς.

Επιπλέον, είναι γνωστό ότι ιδιαίτερα για τα παιδιά μικρότερης ηλικίας το ιχνογράφημα αποτελεί ελεύθερη έκφραση και επικοινωνία. Αποτελεί, δηλαδή, μια «γλώσσα» μέσω της οποίας αφηγούνται ιστορίες που διαφορετικά θα παρέμεναν άγνωστες ή αποσπασματικές (Kress, 1997, Pahl, 1999). Κατά αυτόν τον τρόπο, δημιουργείται ένα πλαίσιο ενδοπροσωπικών και διαπροσωπικών διαλόγων που επιτρέπουν τη διερεύνηση των σκέψεων, των γνώσεων, των ενδιαφερόντων και των εμπειριών των παιδιών (Brooks, 2005).

Έτσι, μελετώντας την αντιληπτική ικανότητα για την ηλικία των παιδιών που συγκροτούν το δείγμα της έρευνας, παρατηρούμε ότι από την νηπιακή ηλικία και ως τα πρώτα χρόνια της παιδικής συντελούνται σημαντικές αλλαγές στην ανάπτυξη της αντίληψης. Από την ηλικία των πέντε ετών οι γνωστικές και γλωσσικές ικανότητες αυξάνονται, διευρύνονται, ωριμάζουν και αλληλεπιδρούν με γρήγορους ρυθμούς. Η αντίληψη χαρακτηρίζεται από ακρίβεια και οξύτητα και αυξάνεται ο έλεγχος της προσοχής και της μνήμης. Τα παιδιά πλέον, έχουν την ικανότητα να σχηματίζουν λογικές κατηγορίες και να ταξινομούν αντικείμενα με βάση ορισμένα όμοια ή αντίθετα χαρακτηριστικά και να κατανοούν καλύτερα το «όλο από τα μέρη» (Baucum & Craig, 2007).

Για την επιλογή και την ανάλυση των εικόνων, επιλέγουμε την κοινωνικοσημειωτική των Gunther, Kress και των συνεργατών του, είναι επειδή ενδείκνυται στις περιπτώσεις επεξεργασίας πολυτροπικών υλικών - όπως και στην προκειμένη περίπτωση - γιατί διευρύνει δημιουργικά την κατεύθυνση ανάλυσης του υλικού (Kress & Leeuwen, 1996/2001). Επιπλέον, η συγκεκριμένη ανάλυση «συναντά» την ανάγνωση της οπτικής επικοινωνίας, ως προς το γεγονός ότι η πρόσληψη του «πρόσφυγα» και της πατρίδας δεν θεωρείται πλέον πάγια και δεδομένη, αλλά μια «συγκατασκευή» που προέρχεται από ποικίλα συγκεκριμένα στοιχεία, όπως η ταξική, κοινωνική πολιτισμική ταυτότητα των μαθητών, το σχολείο, η επαφή με ενήλικες και με Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (Κουτσογιάννης, 2013).

Από την κοινωνικοσημειωτική ανάλυση χρησιμοποιούμε την κατηγορία της συμπαραδήλωσης και το θεωρητικό σχήμα του βλέμματος με την εμφανέστερη τυπολογία να βασίζεται στο ποιος κοιτάζει. Έτσι, διακρίνουμε: (α) το βλέμμα του θεατή, δηλαδή, το βλέμμα αυτού που κοιτάζει την εικόνα ενός προσώπου (ή ζώου, ή αντικειμένου) στο έργο, (β) το εσω-αφηγηματικό βλέμμα, δηλαδή, το βλέμμα ενός εικονιζόμενου προσώπου που κατευθύνεται σε άλλον και (γ) το άμεσο ή εξω-διηγηματικό βλέμμα προς τον θεατή, δηλαδή, το βλέμμα ενός προσώπου (ή ανθρωποειδούς) που εικονίζεται και κοιτάζει «έξω από το πλαίσιο» σαν να απευθύνεται στο θεατή, με αντίστοιχες χειρονομίες και στάσεις (Chandler, 1998). Στην προκειμένη περίπτωση μάς ενδιαφέρει το ζήτημα του βλέμματος, επειδή συνδέεται με την ταύτιση. Το παιδί ως πομπός του ιχνογραφήματος και της αναπαράστασης που επιλέγει μπορεί να ταυτίζεται με αυτό που ιχνογραφεί, καθώς μπορεί να τοποθετεί τον εαυτό του μέσα στο υλικό της αναπαράστασης (Βαμβακίδου & Γκόλια, 2009, Βαμβακίδου, κ.α., 2007, Βαμβακίδου, 2005 . Βαμβακίδου, κ.α., 2005).

Σχετικά με την ταύτιση ως αποτέλεσμα παρατήρησης και μίμησης, οι Michael Cole και Sheila Cole παραπέμπουν στη θεωρία της κοινωνικής μάθησης (Cole & Cole, 2001). Τα παιδιά, δηλαδή, παρατηρούν τις διαφορετικές συμπεριφορές των ενηλίκων και μιμούνται αυτές που είναι αποδεκτές. Ωστόσο η μίμηση μέσω της παρατήρησης δεν γίνεται αυτόματα, αλλά επηρεάζεται από α) τη διαθεσιμότητα, δηλαδή το κατά πόσο μια συμπεριφορά είναι διαθέσιμη προς παρατήρηση στο περιβάλλον του παιδιού, β) την προσοχή, αφού για την αναπαραγωγή μιας συμπεριφοράς δεν αντικείμενο η παρατήρηση, αλλά και η επικέντρωση της προσοχής στα επιμέρους χαρακτηριστικά της, γ) τη μνήμη, διότι η παρατήρηση γίνεται αποτελεσματική όταν η συμπεριφορά μπορεί να απομνημονευτεί, δ) τη διεργασία κινητικής αναπαραγωγής, καθώς τα παιδιά συνήθως δεν αναπαράγουν πολυσύνθετες συμπεριφορές και ε) το κίνητρο, γιατί τα παιδιά συχνά μιμούνται συμπεριφορές, που παρατηρούν ότι ενισχύονται και ανταμείβονται από τους ενήλικες. Σημειώνουμε ότι η μίμηση είναι συχνά ασυνείδητη, με την έννοια ότι το παιδί δεν αποφασίζει σκόπιμα να αντιγράψει ένα συγκεκριμένο πρότυπο.

Ο ορισμός της κοινωνικής μάθησης, ως ψυχολογικής θεωρίας, παρουσιάζει την μαθησιακή συμπεριφορά, η οποία ρυθμίζεται, επηρεάζεται και ελέγχεται από περιβαλλοντικούς παράγοντες κι όχι από έμφυτες ή εσωτερικές δυνάμεις. Ο Αμερικανός ψυχολόγος Albert Bandura είναι ένας από τους πρωτοπόρους που ερμήνευσαν την έννοια της κοινωνικής μάθησης. Κάνοντας πολλές μελέτες και πειράματα υποστήριξε και απέδειξε ότι ο ρόλος της μάθησης στην ανάπτυξη των παιδιών κατέχει σημαντική θέση και διαδραματίζει καίριο ρόλο (Bandura, 1971) . Τα παιδιά παρατηρούν τους γύρω τους, μιμούμενα τις κινήσεις ή τις συμπεριφορές που βλέπουν και έτσι μαθαίνουν. Μαθαίνουν τη συμμετοχή, τη συνεργασία με τους άλλους, την επίθεση και την κοινωνική αλληλεπίδραση.

Ειδικότερα ζητήθηκε από νήπια του Νηπιαγωγείου της ΧΑΝΘ και μαθητές της ΣΤ' δημοτικού του 17ου Δημοτικού Σχολείου Καλαμαριάς στην Θεσσαλονίκη να απαντήσουν στις εξής ερωτήσεις μετά από θέαση εικόνων:

- Τι βλέπεις;
- Τι σου θυμίζουν αυτές οι φωτογραφίες;
- Που νομίζεις ότι έχουν τραβηχτεί οι φωτογραφίες;
- Ποια από τις φωτογραφίες σου αρέσει περισσότερο; Γιατί;
- Ποια από τις φωτογραφίες δεν σου αρέσει; Γιατί;

Συγκεκριμένα, οι εικόνες στο Δημοτικό σχολείο παρουσιάστηκαν με κριτήριο τη ρεαλιστικότητα όσον αφορά τη φωτογραφική αποτύπωση της κατεστραμμένης πόλης ως συνεκδοχής της πατρίδας και των υποκειμένων που εμπλέκονται στην προσφυγιά. Το ερευνητικό υλικό δομείται από απομαγνητοφωνημένα κείμενα νηπίων, 20 σε αριθμό, στα οποία δεν αλλάξαμε τη σύνταξη ή το λεξιλόγιο και τα αναλύουμε ως «σχολικό λόγο». Η ανάλυση του σχολικού λόγου (classroom discourse analysis) έχει μια πλούσια βιβλιογραφία, οι επιστημονικές ρίζες της οποίας φτάνουν στις δεκαετίες του 1960-1970. Οι πρώτες προσπάθειες, κυρίως ποσοτικές εστίαζαν στη δημιουργία εργαλείων αποτύπωσης των κανονικότητων (Flanders, 1970, Sinclair & Coulthard, 1975). Χαρακτηρίζονται από μια «εκ των άνω προς τα κάτω» λογική και επιχειρούν να αποτυπώσουν ό, τι συμβαίνει στη σχολική ομάδα με προαποφασισμένες θεματικές. Οι έρευνες αυτές θεμελίωσαν πολλά διδακτικά σχήματα, γνωστά ως IRE/F (Initiation, Response, Evaluation/Feedback) (Cazden 2001, Rampton, 2006, Walsh, 2011).

Για τους λόγους αυτούς προτείνουμε το οπτικό ερωτηματολόγιο ως συμβάν γραμματισμού (litray event), το οποίο αξιοποιείται διπλά από τον ερευνητή - παιδαγωγό ως τεχνική συλλογής υλικού, αλλά και ως διδακτική επόμενη πρόταση.

B.II. Καταιγισμός Ιδεών

Ο καταιγισμός ιδεών (brainstorming) είναι ένα ιδιαίτερα χρήσιμο εργαλείο για τον παιδαγωγό και ταυτόχρονα εύκολα εφαρμόσιμο, καθώς δεν απαιτεί από τους μαθητές να έχουν ειδικές γνώσεις για το προς μελέτη ζήτημα και δεν χρειάζεται ιδιαίτερη προετοιμασία από τον ίδιο τον παιδαγωγό. Οι μαθητές συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία ανακαλώντας και εκφράζοντας ελεύθερα (χωρίς το άγχος της αξιολόγησης ή της κριτικής) τις προϋπάρχουσες τους γνώσεις ή αντιλήψεις για το θέμα. Χάρη στην παιδαγωγική ελευθερία που προσφέρει η τεχνική του καταιγισμού ιδεών, το παιδί απελευθερώνεται και εκφράζει ελεύθερα τις απόψεις του απαλλαγμένο από το αίσθημα του άγχους ή της κριτικής στα λεγόμενά του. Πολλές φορές οι έννοιες που αναφέρονται ίσως και να έχουν λίγη ή καθόλου σχέση με το θέμα, αλλά με αυτό τον τρόπο συλλέγονται ιδέες που ίσως να αξιοποιηθούν σε μεταγενέστερο στάδιο (Courau, 2000).

Η τεχνική εφαρμόζεται συνήθως στο πλαίσιο μιας τάξης με συντονιστή τον εκπαιδευτικό αλλά μπορεί επίσης να διεξαχθεί και σε υποομάδες. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί στα αρχικά στάδια διερεύνησης ενός ζητήματος, με στόχο τη διερεύνηση των ποικίλων διαστάσεων του, τη διασαφήνιση μιας ή περισσοτέρων εννοιών, τη διαπίστωση του επιπέδου των μαθητών αλλά και την ανάδειξη τυχόν παρανοήσεων που πιθανόν να έχουν για το θέμα. Μπορεί επίσης να εφαρμοστεί και κατά τη διάρκεια μιας δραστηριότητας διερεύνησης ή επίλυσης προβλήματος (Courau, 2000) για καθορισμό της μετέπειτα πορείας.

B. III. Το Ερευνητικό Υλικό

Η σύσταση των νηπίων αποτελείται από 10 κορίτσια και 10 αγόρια, ενώ της ΣΤ' δημοτικού από 11 κορίτσια και 9 αγόρια. Ως προς το δείγμα των νηπίων όλα τα παιδιά είναι ελληνικής καταγωγής και όλα επικοινωνούσαν στην ελληνική, η οποία ήταν η μητρική τους γλώσσα. Αντίθετα, στο δείγμα της ΣΤ' δημοτικού, τα 17 ήταν ελληνικής καταγωγής και χρησιμοποιούσαν την ελληνική ως τη μόνη μητρική τους γλώσσα. Συγκεκριμένα, ένα αγόρι είχε μικτή εθνικότητα ελληνική και σερβική και χρησιμοποιούσε ως μητρική γλώσσα τόσο την ελληνική όσο και την σερβική. Αντίστοιχα, μια μαθήτρια είχε και αυτή μικτή εθνικότητα, την ελληνική και την ρωσική, ενώ χρησιμοποιούσε και ως μητρική της γλώσσα με την ίδια ευκολία, τόσο την ελληνική όσο και την ρωσική. Τέλος, διαφοροποίηση στο δείγμα αποτέλεσε και μια ακόμη μαθήτρια η οποία είχε 3 εθνικότητες, την ελληνική, την κολομβιανή και την αμερικανική. Η συγκεκριμένη μαθήτρια προερχόταν από Έλληνα πατέρα, κολομβιανή μητέρα, ενώ η ίδια είχε γεννηθεί στην Αμερική. Αξίζει να σημειωθεί πως η εν λόγω μαθήτρια δυσκολεύτηκε στην επικοινωνία της, καθώς το επίπεδο των ελληνικών της δεν ήταν ιδιαίτερα υψηλό, καθώς διέμενε στην Ελλάδα περίπου ένα χρόνο, γεγονός που την οδήγησε να καταγράψει τις απόψεις της για το επεξεργαζόμενο ζήτημα στην αγγλική γλώσσα. Ακόμη, η μαθήτρια χρησιμοποιούσε τρεις γλώσσες, την αγγλική, την ισπανική και την ελληνική, χρησιμοποιώντας κυρίως για επικοινωνιακούς σκοπούς την αγγλική και την ισπανική. Η ίδια ανέφερε πως μιλάει ελληνικά μόνο στο σχολείο και για αυτό δυσκολεύεται να επικοινωνήσει.

Συνολικά, συγκεντρώθηκαν και αναλύθηκαν 40 οπτικά ερωτηματολόγια, 20 από νηπια (10 αγόρια – 10 κορίτσια) και 20 από μαθητές ΣΤ' δημοτικού (9 αγόρια – 11 κορίτσια). Η έρευνα διήρκησε μία (1) εβδομάδα. Πρώτα, συγκεντρώθηκαν οι απαντήσεις των νηπίων.

Εξαιτίας της δυσκολίας τους να εκφραστούν γραπτά, οι απαντήσεις των νηπίων ηχογραφήθηκαν και στη συνέχεια απομαγνητοφωνήθηκαν.

Οι απαντήσεις των παιδιών δόθηκαν κατά τη διάρκεια του ελεύθερου παιχνιδιού και όχι κάποιας οργανωμένης δραστηριότητας, ενώ η διαδικασία των ερωτήσεων και των απαντήσεων γινόταν ατομικά. Αντίθετα, στους μαθητές της ΣΤ' δημοτικού, οι απαντήσεις των ερωτηματολογίων δόθηκαν κατά τη διάρκεια μιας σχολικής ώρας διάρκειας σαράντα πέντε (45) λεπτών. Τα παιδιά, ατομικά, απάντησαν στα ερωτηματολόγια που τους δόθηκαν μέσω του γραπτού λόγου. Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως δεν προηγήθηκε διδασκαλία ή κάποιου άλλου είδους ευαισθητοποίηση των μαθητών γύρω από το ζήτημα των προσφύγων, καθώς σκοπός των ερωτηματολογίων ήταν να αποτυπωθεί η άποψη των παιδιών ανεπηρέαστη από πεποιθήσεις ή κατευθυνόμενες αντιλήψεις.

Το οπτικό ερωτηματολόγιο των νηπίων δομείται από έξι (6) φωτογραφίες, ενώ των μαθητών της ΣΤ' δημοτικού συνθέτεται από οκτώ (8) φωτογραφίες. Τα δύο οπτικά ερωτηματολόγια έχουν διαφορετικές φωτογραφίες με κριτήριο τη γνωστική και αισθητική αντίληψη της διαφορετικής ηλικίας. Το μόνο κοινό σημείο που εντοπίζεται είναι η «φωτογραφία της διάσωσης με βάρκα». Συγκεκριμένα, όσον αφορά το ερωτηματολόγιο των νηπίων, θελήσαμε να δώσουμε μια πολιτισμική, ειρηνική αισιόδοξη διάσταση του ζητήματος, επιλέγοντας να το δομήσουμε με φωτογραφικό υλικό που απεικονίζει παιδιά προσφύγων σε καταστάσεις της καθημερινότητάς τους, χωρίς να δίνεται έμφαση σε κάποια από τις δυσκολίες που πιθανόν να βιώνουν. Επιπλέον, η πέμπτη (5^η) και η έκτη (6^η) φωτογραφία δείχνουν εικόνες από πόλεις στην Συρία πριν την καταστροφή από τον πόλεμο. Στο ερωτηματολόγιο, εξαίρεση αποτελεί η τρίτη (3^η) φωτογραφία, που δείχνει την έλευση των προσφύγων στην Ελλάδα μέσω μιας βάρκας και η τέταρτη (4^η), που δείχνει ένα παιδί να παρατηρεί έναν άνδρα να μαγειρεύει σε μια πόλη στην οποία δεν εντοπίζεται παρουσία άλλων

ατόμων. Το σύνολο των εικόνων προέρχεται από το διαδίκτυο με κριτήριο την επικαιρότητα και την αναγνωσιμότητα.

Επιπρόσθετα, όσον αφορά το οπτικό ερωτηματολόγιο των μαθητών της ΣΤ' δημοτικού, το φωτογραφικό υλικό απεικονίζει εικόνες διαφορετικής θεματολογίας. Συγκεκριμένα στην πρώτη (1^η) και στην δεύτερη (2^η) εικόνα αποτυπώνεται ρεαλιστικά η διαδικασία κατά την οποία οι πρόσφυγες εγκαταλείπουν την πατρίδα τους και βρίσκονται στην νέα πατρίδα. Οι φωτογραφίες τέσσερα (4) έως και οκτώ (8) αποτυπώνουν σκηνές πολέμου από τις πόλεις της Συρίας. Εξαιρέση αποτελεί η τρίτη (3^η) φωτογραφία στην οποία αποτυπώνεται η πρωτεύουσα της Συρίας πριν να υποστεί καταστροφές από τον πόλεμο.

Το σύνολο των εικόνων προέρχεται από το διαδίκτυο με κριτήριο την επικαιρότητα και την αναγνωσιμότητα, αλλά και τις αρχές της νέας πολιτισμικής ιστοριογράφησης, που περιλαμβάνει τόσο τους πολέμους, αλλά και την καθημερινή ζωή και τις πολιτισμικές πρακτικές σε εποχές ειρήνης. Η επιλογή των εικόνων έγινε με κριτήριο τον φωτογραφικό ρεαλισμό και την επικαιροποίηση του οπτικού υλικού, όπως αυτό αναδεικνύεται στο διαδίκτυο για τους Σύριους πρόσφυγες διεθνώς.

ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ – ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

Για τη συμμετοχή των μαθητών/μαθητριών στην έρευνα ζητήθηκε και εξασφαλίστηκε η προβλεπόμενη από το Υπουργείο Παιδείας έγγραφη συναίνεση των γονέων/κηδεμόνων τους. Για την εξασφάλιση της συναίνεσης αποστάλθηκε στους γονείς σχετική Ενημερωτική Επιστολή και ζητήθηκε από αυτούς η υπογραφή έντυπου Γονικής Συναίνεσης που συντάχθηκε ειδικά και αποστάλθηκε μαζί με την Ενημερωτική Επιστολή.

Γ.ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΕΙΚΟΝΩΝ - ΡΕΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΝΑΤΟΥΡΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΑΠΟΔΟΣΗΣ

Η περιγραφή δεν δόθηκε στα νήπια, ούτε και στους μαθητές της ΣΤ' δημοτικού, καθώς σκοπός ήταν να επιτευχθεί αυθόρμητα ο καταιγισμός των ιδεών των παιδιών, οι οποίες επρόκειτο να αναλυθούν. Για τα νήπια επιλέξαμε ανθρωποκεντρικές κατανοητές ρεαλιστικές αποδόσεις, μία κοινή φωτογραφία με θέμα τη διάσωση παιδιών από εργαζόμενους/εθελοντές του Δήμου Λέσβου, και τοπιογραφικές πολέμου και καταστροφής σε ουδέτερο χωρίς αμάχους και στρατιώτες. Ακολουθεί ανάλυση των εικόνων:

Πρώτη (1^η) εικόνα: Η πρώτη εικόνα παρουσιάζει τέσσερα (4) κορίτσια να πιάνονται από τα χέρια και να σχηματίζουν έναν κύκλο. Βρίσκονται σε εξωτερικό χώρο.

Δεύτερη (2^η) εικόνα: Στην δεύτερη (2^η) εικόνα παρουσιάζονται τρία (3) παιδιά τα οποία είναι όρθια και βρίσκονται σε κίνηση. Πίσω τους υπάρχουν ενήλικες, άνδρες και γυναίκες, οι οποίοι κάθονται σε στρώματα τα οποία είναι τοποθετημένα στο έδαφος. Η φωτογραφία έχει τραβηχτεί σε κάποιον ουδέτερο, κλειστό χώρο.

Τρίτη (3^η) εικόνα: Η τρίτη (3^η) εικόνα δείχνει παιδιά και ενήλικες να βρίσκονται στην άκρη της θάλασσας. Τα παιδιά βγαίνουν από τη βάρκα με τη βοήθεια των ενηλίκων. Τα παιδιά φορούν σωσίβια, ενώ οι ενήλικες φορούν ειδικά γιλέκα στα οποία επάνω αναγράφεται ΔΗΜΟΣ ΛΕΣΒΟΥ (κοινή με ερωτηματολόγιο μαθητών ΣΤ' δημοτικού).

Τέταρτη (4^η) εικόνα: Στην τέταρτη (4^η) εικόνα παρουσιάζεται ένα παιδί και ένας ενήλικας. Ο ενήλικας απλώνει τα χέρια του σε ένα ταψί με φαγητό που βρίσκεται μπροστά του, ενώ το παιδί τον παρατηρεί έχοντας τα χέρια του μέσα στις τσέπες.

Πέμπτη (5^η) εικόνα: Η πέμπτη (5^η) εικόνα παρουσιάζει μια άποψη της Δαμασκού, της πρωτεύουσας της Συρίας πριν από τον πόλεμο. Συγκεκριμένα παρουσιάζεται μια χριστιανική εκκλησία, κάποια κτίρια καθώς και ένα πάρκο.

Έκτη (6^η) εικόνα: Η έκτη (6^η) εικόνα παρουσιάζει μια αεροφωτογραφία της Δαμασκού πριν από τον πόλεμο. Στην εικόνα αποτυπώνεται μια κεντρική

λεωφόρος με αυτοκίνητα και λίγους πεζούς. Γύρω από την λεωφόρο υψώνονται διάφορα κτίρια.

Για το οπτικό ερωτηματολόγιο των μαθητών της ΣΤ' δημοτικού επιλέχθηκαν εικόνες ανθρωποκεντρικές κατανοητές ρεαλιστικής απόδοσης, μία κοινή με των νηπίων, με θέμα τη διάσωση παιδιών, καθώς και τοπιογραφικές πολέμου και καταστροφής σε εμπόλεμες ζώνες, με στρατιωτική παρουσία, χωρίς ωστόσο να παρουσιάζονται άμαχοι.

1. Στην πρώτη (1^η) φωτογραφία παρουσιάζονται δυο γυναίκες οι οποίες βρίσκονται σε εξωτερικό χώρο και πλένουν ρούχα.

2. Η δεύτερη (2^η) εικόνα δείχνει παιδιά και ενήλικες να βρίσκονται στην άκρη της θάλασσας. Τα παιδιά βγαίνουν από τη βάρκα με τη βοήθεια των ενηλίκων. Τα παιδιά φορούν σωσίβια, ενώ οι ενήλικες φορούν ειδικά γιλέκα στα οποία επάνω αναγράφεται ΔΗΜΟΣ ΛΕΣΒΟΥ (κοινή με ερωτηματολόγιο νηπίων).

3. Η τρίτη (3^η) φωτογραφία παρουσιάζει την Δαμασκό μέσα από μια αεροφωτογραφία.

4. Στην τέταρτη (4^η) φωτογραφία παρουσιάζεται η Δαμασκός καθώς και τρεις εστίες πυκνού καπνού.

5. Η πέμπτη (5^η) φωτογραφία δείχνει έναν δρόμο ανάμεσα σε δυο κτίρια. Ο δρόμος είναι γεμάτος από συντρίμμια και μπάζα, ενώ τα κτίρια είναι μερικώς κατεστραμμένα και διαλυμένα.

6. Στην έκτη (6^η) φωτογραφία παρουσιάζεται ένα στρατιωτικό τανκ με δύο (2) στρατιώτες, το οποίο βρίσκεται σε κάποιον εξωτερικό χώρο και είναι εν κινήσει.

7. Στην έβδομη (7^η) φωτογραφία παρουσιάζεται πάλι μια άποψη της Δαμασκού, στην οποία φαίνονται κτίρια και πολυκατοικίες από τις οποίες άλλες είναι ισοπεδωμένες ολοσχερώς και άλλες έχουν υποστεί σημαντικές ζημιές.

8. Στην όγδοη (8^η) φωτογραφία φαίνεται ένα κατεστραμμένο φορτηγό χωρίς ρόδες στην άκρη του δρόμου.

Οπότε τόσο οι γυναίκες και τα παιδιά που αποτελούν την ευπαθή ομάδα σε κάθε πόλεμο (Κόκκινος, 2006), αλλά και ο πολεμικός, βίαιος εξοπλισμός, καθώς και το αστικό τοπίο δομούν τα σημαίνοντα υλικά που καλούνται να αναγνωρίσουν οι μαθητές.

Γ.Ι.ΤΑ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ

Τα νήπια του Νηπιαγωγείου της Χ.Α.Ν.Θ. που συμμετείχαν στην έρευνα είναι συνολικά είκοσι (20), ηλικίας 5 – 6 ετών. Από αυτά, τα δέκα (10) ήταν αγόρια και τα υπόλοιπα δέκα (10) κορίτσια. Οι μαθητές της ΣΤ' του 17ου Δημοτικού Σχολείου Καλαμαριάς που συμμετείχαν στην έρευνα, ηλικίας 11 – 12 ετών, ανέρχονται και πάλι στους είκοσι (20), εκ των οποίων τα αγόρια είναι οι εννέα (9), ενώ τα κορίτσια οι έντεκα (11).Για την εξασφάλιση του απόρρητου και της ανωνυμίας των συμμετεχόντων καταγράφηκαν και καταχωρήθηκαν μόνο με τα αρχικό του ονοματεπώνυμό τους.

Α) Αρχικά ονόματα νηπίων

α/α	Αρχικά ονόματος Αγοριών	α/α	Αρχικά ονόματος Κοριτσιών
1.	Α.Π.	1.	Κ.Χ.
2.	Κ.Μ.	2.	Τ.Ν.
3.	Α.Ο.	3.	Ε.Α.
4.	Σ.Α.	4.	Α.Μ.
5.	Γ.Κ.	5.	Τ.Σ.
6.	Β.Π.	6.	Ν.Χ.
7.	Γ.Π.	7.	Ζ.Π.
8.	Θ.Γ.	8.	Χ.Τ.
9.	Σ.Μ.	9.	Δ.Τ.
10.	Φ.Π	10.	Γ.Μ.

σύνολο αγοριών νηπίων: 10 σύνολο κοριτσιών νηπίων: 10

σύνολο ερωτηθέντων νηπίων: 20

B) Αρχικά ονόματα μαθητών ΣΤ' Δημοτικού

Αγόρια Κορίτσια

α/α	Αρχικά ονόματος Αγοριών	α/α	Αρχικά ονόματος Κοριτσιών
1.	A.M.	1.	E.K.
2.	N.Π.	2.	T.Σ.
3.	E.O.	3.	K.O.
4.	K.Z.	4.	Φ.Z.
5.	E.M.	5.	Z.K.
6.	A.M.	6.	T.M.
7.	I.P.	7.	Σ.M.
8.	M.N	8.	X.A.
9.	K.Θ	9.	Π.M.
		10.	M.Π.
		11.	A.Z.

σύνολο αγοριών νηπίων: 9 σύνολο κοριτσιών νηπίων: 11

σύνολο ερωτηθέντων νηπίων: 20

ΓΙΙ.ΓΛΩΣΣΑ – ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ

Το σύνολο των μαθητών είναι ελληνόφωνοι/ες και κατά δήλωση χριστιανοί ορθόδοξοι. Όσον αφορά στην προέλευση/καταγωγή τους, ο πληθυσμός των νηπίων χαρακτηρίζεται από ομοιογένεια καθώς όλα τα παιδιά είναι γηγενή. Αντίθετα, όσο αφορά στους μαθητές της ΣΤ' Δημοτικού, οι 17 είναι γηγενείς, καθώς το ένα παιδί έχει ελληνική και σερβική εθνικότητα, μια μαθήτρια ελληνική και ρωσική και τέλος μια ακόμα μαθήτρια έχει ελληνική, αμερικανική και κολομβιανή εθνικότητα.

ΓΙΙΙ.ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΟΥ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ ΤΗΣ Χ.Α.Ν.Θ.

Σημειώνουμε στοιχεία για το εκπαιδευτικό πρόγραμμα, που επιδιώκει την κοινωνικοποίηση των παιδιών και την ομαλή ένταξή τους στο πρώτο κοινωνικό σύνολο της ζωής τους, το σχολείο, και που παράλληλα εμπλουτίζεται με μαθήματα από εξειδικευμένους δασκάλους σε γήπεδα και αίθουσες της ΧΑΝΘ. Κύριο μέλημα είναι η ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών, που επιτυγχάνεται μέσα από τη συμμετοχή τους σε οργανωμένες δραστηριότητες βασισμένες πάντα στα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες τους. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα περιλαμβάνει πληθώρα οργανωμένων δραστηριοτήτων με κύριους άξονες: τον προφορικό και γραπτό λόγο στην προσχολική ηλικία, τις προμαθηματικές έννοιες, την περιβαλλοντική αγωγή, τις δημιουργικές και εικαστικές δραστηριότητες, το θεατρικό παιχνίδι και τον αθλητισμό. Κύριοι άξονες του προγράμματος του Νηπιαγωγείου της ΧΑΝΘ είναι βιωματικές παιδαγωγικές δραστηριότητες σύμφωνα με το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) του Υπουργείου Παιδείας. Στόχος των δραστηριοτήτων είναι η ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών, η κοινωνική και συναισθηματική τους ωρίμανση, η σωματική τους ισορροπία, η καλλιέργεια δεξιοτήτων, η δημιουργική τους έκφραση, η συμμετοχή τους σε μαθησιακές διαδικασίες που τα βοηθούν να εμπλουτίσουν το λεξιλόγιό τους και να αναπτυχθούν γλωσσικά, γνωστικά και πνευματικά. Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη σύνδεση γραπτού και προφορικού λόγου με σκοπό την συστηματική και ολοκληρωμένη προετοιμασία των νηπίων για την Α' Δημοτικού. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα της ΧΑΝΘ δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην: I. Βιωματική μάθηση που διευρύνει τις εμπειρίες και τα βιώματα των παιδιών μέσα από την εκπαιδευτική δραστηριότητα. II. Οργανωμένες

δραστηριότητες και ελεύθερη απασχόληση στις γωνιές των ευρύχωρων αιθουσών, καθώς και στους εσωτερικούς και εξωτερικούς χώρους της ΧΑΝΘ (γήπεδα ποδοσφαίρου, μπάσκετ, τζούντο, αίθουσες χορού, θεάτρου κ.α.). III. Θεατρική αγωγή (θεατρικό παιχνίδι, δραματοποιήσεις, παντομίμες). IV. Οργάνωση ψυχαγωγικών και εκπαιδευτικών περιπάτων, εξορμήσεων, επισκέψεων σε μουσειακούς και εκθεσιακούς χώρους. V. Το παιχνίδι είναι το βασικό και κυριότερο μέσο των παιδαγωγών για την μετάδοση ερεθισμάτων, πληροφοριών και γνώσεων, με στόχο την καλλιέργεια της φαντασίας, της δημιουργικότητας και της επινοητικότητας των παιδιών. VI. Τακτική ενημέρωση και συνεργασία με τους γονείς, καθώς και με προγράμματα στα οποία συμμετέχουν οι γονείς ως παρατηρητές, εμπυχωτές, ή εκπαιδευτές (ΧΑΝΘ, 2010).

ΓΙΝ.ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα που ακολουθείται στο 17ο Δημοτικό Σχολείο Καλαμαριάς είναι σύμφωνο με τις παιδαγωγικές αρχές που διέπει το Δ.Ε.Π.Π.Σ. και τα Α.Π.Σ.. Τα εν λόγω προγράμματα, εκσυγχρονίζουν το περιεχόμενο σπουδών της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, όπου τούτο κρίνεται αναγκαίο και εισάγουν αρκετές καινοτομίες για τα δεδομένα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Οι σπουδαιότερες από τις καινοτομίες που διαφοροποιούν το Δ.Ε.Π.Π.Σ. και τα Α.Π.Σ. από τα ισχύοντα Προγράμματα Σπουδών και αναβαθμίζουν την ποιότητα της Εκπαίδευσης είναι οι εξής:

Καθιερώνουν τη διαθεματική προσέγγιση στην σχολική γνώση, επιλογή που είναι σύμφωνη με τις σύγχρονες επιστημολογικές, ψυχολογικές και διδακτικές θεωρίες. Δεν αρκούνται στην απλή παράθεση της «διδασκτέας ύλης», αλλά αντιστοιχίζουν στόχους – περιεχόμενο – διδακτικές δραστηριότητες στο επίπεδο κάθε διδακτικής ενότητας. Έτσι, βοηθούν στους συγγραφείς αλλά και τους εκπαιδευτικούς της τάξης να εφαρμόσουν ποικίλες εναλλακτικές προσεγγίσεις πέραν του καθιερωμένου μονόλογου και της ερωταπόκρισης. Καθιερώνουν την εκπόνηση σχεδίων εργασίας (projects) στα πλαίσια όλων των μαθημάτων. Με τον τρόπο αυτό: (i) διασφαλίζονται οι προϋποθέσεις για προωθημένες διαθεματικές προσεγγίσεις και (ii) αναπτύσσονται στους μαθητές οι γνωστικό-κοινωνικές δεξιότητες του επιστημονικού τρόπου σκέψης. Οι δεξιότητες αυτές είναι αναγκαίες για την

αυτό-ρυθμιζόμενη μάθηση που προϋποθέτει η δια βίου εκπαίδευση.

Καθιερώνουν την ευέλικτη ζώνη που συμβάλλει στην σύνδεση της σχολικής γνώσης με τα βιώματα των μαθητών και τα προβλήματα της σύγχρονης ζωής. Επιπλέον, συνδέουν οργανικά την αξιολόγηση με τις υπόλοιπες διαδικασίες της διδασκαλίας, προτείνοντας ποικίλες μορφές και τεχνικές αξιολόγησης. Παραθέτουν τις παραμέτρους για την συγγραφή των νέων διδακτικών βιβλίων, ώστε να διασφαλιστούν οι προδιαγραφές που απαιτεί η σύγχρονη βιβλιογραφία. Βελτιώνουν τον αναγνωστικό, μαθηματικό και φυσικό επιστημονικό αλφαριθμητισμό (γραμματισμό) (Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών και των Νέων Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών – Δ.Ε.Π.Π.Σ. Δημοτικού Σχολείου).

Γ.Υ.ΑΝΑΛΥΣΗ

Νήπια, 5 – 6 ετών

Όσον αφορά την αγκίστρωση διαπιστώνουμε την απόλυτη πρόσληψη σε όλες τις εικόνες από νήπια αγόρια και κορίτσια. Δηλαδή, τα νήπια καταλαβαίνουν τις λέξεις στην εικόνα. Από το λεξιλόγιό τους προκύπτει αναγνώριση των εικόνων ως προς το περιεχόμενό τους, προσλαμβάνοντας τον ρεαλισμό και περιγράφοντας προεικονικά τις εικόνες με τους δράστες και τα γεγονότα.

Ο Barthes εισήγαγε την έννοια της αγκίστρωσης (Barthes, 1977). Τα γλωσσικά στοιχεία ως λεζάντες, ή εικονοκείμενο μπορεί να χρησιμεύσουν για να αγκιστρώσουν (ή να περιορίσουν) τις προτιμητέες αναγνώσεις μιας εικόνας, και αντιστρόφως η επεξηγηματική χρήση της εικόνας μπορεί να αγκιστρώσει ένα διφορούμενο λεκτικό κείμενο. Η μονάδα ανάλυσης, όπως εντοπίζεται στις έξι (6) απαντήσεις αφορά στις λέξεις/σημαίνοντα που επιλέγουν τα παιδιά ως σχολικό λόγο: τα ουσιαστικά και ρήματα, όπως προκύπτουν από το ίδιο το υλικό απομαγνητοφώνησης χωρίς παρέμβαση από τον ερευνητή – παιδαγωγό.

Κορίτσια:

1) Κ.Χ.

Αντικείμενα που εντοπίζονται:	Τυροπιτάκια, Αυτοκίνητα, Σωσίβια
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Παιδάκια, Άνθρωπος, Φτωχός
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Γειτονιά, Πόλη, Θάλασσα, Δρόμος
Ρήματα:	Γελάνε, Παίζουν, Μπαίνουν σε θέατρο, Είναι στην θάλασσα, Φοβούνται, Πνιγούνε, Ψήνει, Να φάει

Οπότε προσλαμβάνει τον ρεαλισμό και περιγράφει προεικονογραφικά την εικόνα με τους δράστες και τα γεγονότα.

Επιλογή των εικόνων: Η μαθήτρια Κ.Χ. επέλεξε την φωτογραφία πέντε (5) με τεκμηρίωση την απόδοση μεγαλούπολης που ομοιάζει την Θεσσαλονίκη, την πόλη που ζει, μέσα από το αίσθημα εξοικείωσης και ταύτισης. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την φωτογραφία τρία (3) με τεκμηρίωση τη «στενοχώρια και το φόβο» των παιδιών, **οπότε προσλαμβάνει την απόδοση του τόπου, του προβλήματος και του ρόλου των παιδιών.**

2) Τ.Ν.

Αντικείμενα που εντοπίζονται:	Βάρκα, Τυροπιτάκια, Εκκλησία
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Παιδιά, Γονείς, Μεγάλος
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Ειδικός χώρος – θέατρο, Θάλασσα, Πόλη, Χωριό, Θεσσαλονίκη, Ελλάδα, Κεντρικός δρόμος
Ρήματα:	Κάνουν κύκλο, Παίζουν όμορφα μαζί, Μου θυμίζει την αγάπη, Κάτι παιδιά και γονείς που είναι στην θάλασσα, Φεύγουν από την πατρίδα τους και δεν έχουν πια σπίτια, Έρχονται για να ζήσουν μαζί με εμάς, Μοιάζει με το δρόμο που κάνω κάθε μέρα για να έρθω από το σπίτι μου στο σχολείο.

Οπότε προσλαμβάνει την απόδοση του τόπου, του προβλήματος «φυγής από πατρίδα και τα σπίτια», και του ρόλου των παιδιών και των γονέων/ενηλίκων.

Επιλογή των εικόνων: Η μαθήτρια Τ.Ν. επέλεξε την φωτογραφία έξι (6) με τεκμηρίωση την απόδοση μεγάλης λεωφόρου που ομοιάζει με αυτές που

χρησιμοποιεί καθημερινά, αναφέροντας μάλιστα ότι της αρέσουν ιδιαίτερα οι δρόμοι, δηλώνοντας έτσι, αίσθημα εξοικείωσης και ταύτισης.Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την φωτογραφία δύο (2)με τεκμηρίωση τη «δυσαρέσκεια» που αισθανόταν κατά την διάρκεια της σχολικής εορτής της τάξης της, στην οποία είχε ως ευθύνη την ανάληψη και περάτωση ενός συγκεκριμένου ρόλου. **Οπότε η έμφαση δίνεται πάλι στην τοπογραφική πρόσληψη της εικόνας και εντοπίζεται η λέξη πατρίδα, σπίτια τους.**

3) Ε.Α.

Αντικείμενα που εντοπίζονται:	Σπίτι, Σκηνικό, Παιδική παράσταση, Καραγκιόζης, Σπίτια, Μνημεία, Φωτογραφία, Δρόμος, Αυτοκίνητα
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Κοριτσάκια, Παιδί, Μπαμπάς
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Θεσσαλονίκη, Πολιτιστικό κέντρο στις Σέρρες, Θάλασσα, Μαγαζιά στη Σουηδία που δουλεύουν τέτοιοι σκούροι άνθρωποι, Χώρα, Άγιος Παύλος
Ρήματα:	Παίζουν, Μου θυμίζει εμάς στο σχολείο όταν παίζουμε, Είναι παιδιά που πάνε στην θάλασσα, Πάνε με τους γονείς τους για να τους προσέχουν όταν θα κολυμπάνε, Να μαγειρεύει, Δουλεύουν σκούροι άνθρωποι.

Οπότε στο λεξιλόγιο παρατηρούμε την πρόσληψη της ετερότητας, των άλλων μέσω του χρώματος, αλλά και της αναγνώρισης της άλλης χώρας με τεκμηριωμένο σχολικό λόγο.

Επιλογή των εικόνων: Η μαθήτρια Ε.Α. επέλεξε την φωτογραφία δύο (2) με τεκμηρίωση την παρουσίαση περισσότερων στοιχείων που ομοιάζουν με αυτά που χρησιμοποιεί καθημερινά, αίσθημα εξοικείωσης και ταύτισης. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την φωτογραφία τέσσερα (4) με

τεκμηρίωση την άνιση κατανομή τροφής, καθώς σύμφωνα με την μαθήτριά Ε.Α. ο ενήλικας έχει περισσότερα μπισκότα σε αντίθεση με το μικρό παιδί, προβάλλοντας έτσι την ένδεια. **Οπότε προσλαμβάνει την ανισότητα και τη διαφορετικότητα προεικονογραφικά.**

4) Α.Μ.

Αντικείμενα που εντοπίζονται:	Τάξη, Πίνακας, Ψωμί, Τσουρέκι, Γλυκάκι, Παλάτι, Δρόμος με αυτοκίνητα
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Κορίτσια μαζί με την Α. (η Α. είναι ένα σκουρόχρωμο κορίτσι της τάξης), Ανθρώπους, Παιδιά, Γονείς, Άνθρωπος
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Αυλή στο σχολείο τους, Θάλασσα, Χωριό, Αγγλία
Ρήματα:	Παίζουν, Βρίσκονται στο σχολείο και παίζουν, Το κάνουμε κι εμείς αυτό, Κρατάνε κάτι παιδιά, Έρχονται από χώρες που έχουν πόλεμο, Τους έχω δει και στο δρόμο πολλές φορές να περπατάνε, Δεν έχουν τους γονείς τους, Πέθαναν ή πνίγηκαν, Ψήνει κάτι, Εκεί έχει πολλά τέτοια παλάτια

Οπότε στο λεξιλόγιο παρατηρούμε την πρόσληψη της ετερότητας, των άλλων μέσω του χρώματος, αλλά και της αναγνώρισης της άλλης χώρας με τεκμηριωμένο σχολικό λόγο.

Επιλογή των εικόνων: Η μαθήτριά επέλεξε την φωτογραφία πέντε (5) με τεκμηρίωση την απόδοση στο κάστρο της Βασίλισσας Ελισάβετ ως ηγεμονικής προσωπικότητας και ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την φωτογραφία τρία (3) με τεκμηρίωση που αφορά στον κίνδυνο ότι τα εικονιζόμενα παιδιά κινδυνεύουν, ακόμα και να πνιγούν στην θάλασσα, προκύπτοντας έτσι η απώλεια από τον πόλεμο και η δυστυχία των παιδιών

στον πόλεμο. **Οπότε στο λεξιλόγιο προσλαμβάνεται η ετερότητα των ξένων παιδιών και το γεγονός του πολέμου.**

5) Τ.Σ.

Αντικείμενα που εντοπίζονται:	Μικρό κτίριο, Αίθουσα που μοιάζει με θέατρο, Κανόνες ασφαλείας για την θάλασσα, Τυρόπιτες, Σπίτια, Εκκλησίες, Κτίρια, Αυτοκίνητα, Γραμμές, Μεγάλοι δρόμοι
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Κοριτσάκια, Παιδάκια, Άνθρωποι, Άνθρωπος
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Αυλή του σχολείου, Παραλία, Αγγλία, Αθήνα
Ρήματα:	Μου θυμίζει εμάς, Παίζουμε, Ετοιμάζονται να παίξουν παράσταση, Φοβούνται να μην πέσουν στη θάλασσα και πνιγούν, Κρυφοκοιτάει, Κι εγώ έτσι κοιτάζω, Μου θυμίζει μια ταινία, Μου θυμίζουν κάτι αυτές οι γραμμές

Οπότε στο λεξιλόγιο παρατηρούμε πως η μαθήτρια προσλαμβάνει **τον ρεαλισμό και περιγράφει προεικονογραφικά την εικόνα με τους δράστες και τα γεγονότα.**

Επιλογή των εικόνων: Η μαθήτρια επέλεξε την φωτογραφία έξι (6) με τεκμηρίωση την απόδοση της εικόνας βάσει προσωπικών κριτηρίων επιλογής της μαθήτριας. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την φωτογραφία τρία (3) με τεκμηρίωση που αφορά στον κίνδυνο, καθώς κατά τον μαθητή τα εικονιζόμενα παιδιά κινδυνεύουν να πνιγούν και φαίνονται σαν να φωνάζουν για βοήθεια. **Οπότε προσλαμβάνει την απώλεια και το αρνητικό σεσημασμένο του πολέμου.**

6) Ν.Χ.

Αντικείμενα που εντοπίζονται:	Σωσίβια, Βράχια, Πιπτάκια, Κυλικείο, Δέντρα, Δρόμος, Αμάξια, Σπίτια, Ουρανός, Σύννεφα, Παρκινγκ
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Παιδάκια, Κύριος, Παιδάκι, Άνθρωποι
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Έξω από το σπίτι τους, Σχολείο, Θάλασσα, Στο δρόμο
Ρήματα:	Κάνουν ένα μεγάλο κύκλο, Παίζουν, Πιάνουμε τα χέρια μας και χορεύουμε, γελάμε δυνατά, μιλάμε, τραγουδάμε, Μου θυμίζει εμάς, Φοράνε σωσίβια για να μην πνιγούνε, Φοβούνται, Αγοράζουν φαγητό

Οπότε προσλαμβάνει τον ρεαλισμό και περιγράφει προεικονογραφικά την εικόνα με τους δράστες και τα γεγονότα.

Επιλογή των εικόνων: Η μαθήτρια επέλεξε την φωτογραφία έξι (6), λόγω της αρεσκείας της στην παρουσίαση της πόλης και στην οργάνωσή τους βάσει δυτικών προτύπων, με τεκμηρίωση στην απόδοση μέσα από την εξοικείωση. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την φωτογραφία τρία (3) με τεκμηρίωση που αφορά στην αποστροφή της μαθήτριας στην μορφολογία της ακτής, αλλά και στο γεγονός ότι τα παιδιά δεν μπορούν να παίξουν σε αυτήν καθώς ελλοχεύει ο κίνδυνος του πνιγμού. **Οπότε στις επιλογές της, η μαθήτρια προσλαμβάνει την απόδοση της πόλης καθώς και την γεωγραφική απόδοση της ακτής.**

7) Ζ.Π.

Αντικείμενα που εντοπίζονται:	Παράσταση, Σωσίβιο
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Φίλες, Παιδάκια, Δάσκαλοι, Μπαμπάς
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Χωριό, Θέατρο, Θάλασσα, Εξοχικό, Αγγλία, Πόλη λίγο διαφορετική από την δικιά μας, Χαλκιδική
Ρήματα:	Κάνουν γύρω γύρω όλοι, Πήγαν να δουν παράσταση, Σαν να είναι εκδρομή, Δίνει φαγητό στο παιδί του να φάει, Ψήνει κι αυτός φαγητό, Μοιάζει.

Οπότε προσλαμβάνει τον ρεαλισμό και περιγράφει προεικονογραφικά την εικόνα με τους δράστες και τα γεγονότα.

Επιλογή των εικόνων: Η μαθήτρια Ν.Χ. επέλεξε την φωτογραφία ένα (1) λόγω του παιχνιδιού που παίζουν τα παιδιά, την φωτογραφία πέντε (5) λόγω της προτίμησής της στα κάστρα και τέλος την φωτογραφία έξι (6) χάρη στην προτίμησή της στα κάστρα. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την φωτογραφία τρία (3) με τεκμηρίωση που αφορά στην επικινδυνότητα της περιοχής λόγω του γεωμορφολογικού της υπόβαθρου, αλλά και επειδή οι ενήλικες φαίνεται σαν να ακουμπάνε τα παιδιά με βίαιο τρόπο, προκαλώντας στα παιδιά πόνο. Επιπλέον αρνητικά επέλεξε και την φωτογραφία τέσσερα (4) καθώς το εικονιζόμενο παιδί είναι στον δρόμο χωρίς την συνοδεία κάποιου ενηλίκου, αναφέροντας πως το γεγονός αυτό είναι επικίνδυνο, παράνομο και χωρίς να παρέχεται ασφάλεια. Επιπλέον αναφέρει πως θάλασσα είναι ένα μέρος στο οποίο πρέπει να περνάμε καλά και όχι να βιώνουμε τις εμπειρίες των εικονιζόμενων προσώπων. **Μέσα από τις επιλογές της μαθήτριας προκύπτει κατανόηση του γεωγραφικού, χαρτογραφικού και πολεοδομικού σημαίνοντος, πρόσληψη του χώρου (βλ. Γερμανός, νήπια και χώρος;). αλλά και κατανόηση του κινδύνου για τα παιδιά.**

8) Χ.Τ.

Αντικείμενα που εντοπίζονται:	Φίλες, Σκηνή θεάτρου, Κτίριο της Αστυνομίας γιατί είναι άδειο και σοβαρό, Κάστρο, Δρόμος, Ξενοδοχείο
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Κοριτσάκια, Προσφυγάκια, Παιδάκι, Άνθρωπος
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Άγνωστος εξωτερικός χώρος, Χαλκιδική, Μαρμαράς, Χώρα, Ελλάδα, Γερμανία, Αγγλία, Σε εμάς (εννοεί την Ελλάδα)
Ρήματα:	Παίζουν, Ετοιμάζονται να δουν παράσταση, Παίζουμε, Γίνεται πόλεμος, Πηγαίνουν σε μια άλλη χώρα, Όταν γίνεται πόλεμος κάπου παίρνουν τα παιδιά σε άλλη χώρα και γίνονται πρόσφυγες, Στην Αγγλία και στη Γερμανία θέλουν να πάνε για να ζήσουν, αλλά έχουμε κι εδώ στην Ελλάδα πολλούς γιατί έρχονται από τη θάλασσα και μένουν σε εμάς, Θέλει να φάει αυτά που ψήνει, Είναι προσφυγάκι που πεινάει και θέλει να φάει

Οπότε για πρώτη φορά στο δείγμα των είκοσι (20) νηπίων προκύπτει λεπτομερής περιγραφή και ανάλυση εικονολογικού τύπου της εικόνας, γιατί κατανοεί όλες τις χώρες, περιοχές, τις πόλεις και ονομάζει καταδηλωτικά το παιδί ως προσφυγάκι συγκρίνοντας και αναλύοντας σε πλούσιο προσχολικό λόγο.

Επιλογή των εικόνων: Η μαθήτρια επέλεξε την φωτογραφία πέντε (5) και έξι (6), λόγω της αρεσκείας της στα κτίρια και στο κάστρο. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την φωτογραφία τρία (3) με τεκμηρίωση που αφορά στην αδυναμία της μαθήτριας να συνεισφέρει και να βοηθήσει τα παιδιά των προσφύγων, εκφράζοντας παράλληλα συναισθήματα συμπόνιας και συμπάθειας για αυτά. Οπότε προκύπτει η αξία της αλληλεγγύης.

9) Δ.Τ.

Αντικείμενα που εντοπίζονται:	Βάρκα, Ψωμάκια, Σημαία, Μαγαζί, Σπίτια, Δέντρα, Ουρανός, Αυτοκίνητα
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Κοριτσάκια, Παιδάκια, Αγοράκι, Άνθρωπος
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Δρόμος (άγνωστος εξωτερικός χώρος), Σχολείο, Θάλασσα, Γαλλία, Γερμανία, Χώρα
Ρήματα:	Παίζουν, Χορεύουν, Πιάσουν ψάρια, Κοιτάζει, Ξέρω, Έχω πάει εκεί. Έχω δει ξανά τέτοιους ανθρώπους

Οπότε προσλαμβάνει τον ρεαλισμό και περιγράφει προεικονογραφικά την εικόνα με τους δράστες και τα γεγονότα.

Επιλογή των εικόνων: Η μαθήτρια επέλεξε την φωτογραφία πέντε (5) και έξι (6), λόγω της αρεσκείας της στην παρουσίαση της πόλης και στην οργάνωσή τους βάσει δυτικών προτύπων. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την φωτογραφία δύο (2) με τεκμηρίωση που αφορά στην αποστροφή της μαθήτριας σε παιδιά με σκουρόχρωμο δέρμα, γιατί βιώνουν την έλλειψη τροφής, ενδυμασίας και οικονομικών πόρων. **Οπότε προκύπτει για πρώτη φορά στο δείγμα μια αρνητική πρόσληψη των άλλων ως ξενότητα, την πρόσληψη της ετερότητας, των άλλων μέσω του χρώματος, αλλά και της αναγνώρισης της άλλης χώρας με τεκμηριωμένο σχολικό λόγο.**

10) Γ.Μ.

Αντικείμενα που εντοπίζονται:	Δρόμος, Σωσίβια, Εκκλησία, Κτίρια
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Σκούρα κορίτσια, Παιδάκια, Αγόρια, Κορίτσια, Σκούρα παιδάκια
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Σχολείο, Θάλασσα, Πόλη

εντοπίζονται:	
Ρήματα:	Περπατάνε μαζί μπροστά, Κάθονται, Η θάλασσα έχει βράχια και δεν είναι ήρεμη, Το παιδί βλέπει έναν μεγάλο

Οπότε η έμφαση δίνεται πάλι στην τοπογραφική πρόσληψη της εικόνας αλλά και της ετερότητας των άλλων μέσω του χρώματος.

Επιλογή των εικόνων: Η μαθήτρια επέλεξε την φωτογραφία τέσσερα (4), λόγω του παράξενου για την μαθήτρια γεγονότος, το οποίο παρουσιάζει το παιδί να είναι στον δρόμο ασυνόδευτο. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την φωτογραφία τρία (3) με τεκμηρίωση που αφορά στην αποστροφή της μαθήτριας στον μεγάλο αριθμό παιδιών που είναι στην εικόνα αυτήν. **Οπότε προσλαμβάνει την απόδοση του προβλήματος των ασυνόδευτων παιδιών στον δρόμο, καθώς και της συγκέντρωσης μεγάλου αριθμού παιδιών.**

Αγόρια:

1) Α.Π.

Αντικείμενα που εντοπίζονται:	Σπίτια πολλά, Πολυκατοικίες, Αυτοκίνητα
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Κορίτσια, Φωτογράφος, Γονείς, Μεγάλα παιδιά, Άνθρωπος, Παιδάκι
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Θάλασσα που τριγύρω έχει βράχους, Μέρος, Πόλη
Ρήματα:	Παίζουν, Δεν έχουμε πάει με το σχολείο εκεί, Έχουν πάει σε παράσταση στο θέατρο ή στο σινεμά, Κάτι γίνεται, Κάνουν έναν κύκλο, Πουλάει πίπτες.

Οπότε από το λεξιλόγιο προκύπτει σχολικός λόγος περιγραφικός και κυριολεκτικός σε προεικονογραφικό επίπεδο.

Επιλογή των εικόνων: Ο μαθητής επέλεξε την φωτογραφία τρία (3) με τεκμηρίωση την απόδοση μεγάλης ποσότητας συγκεντρωμένων παιδιών, μέσα από το αίσθημα εξοικείωσης και ταύτισης. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την φωτογραφία δυο (2) με τεκμηρίωση την συγκέντρωση μεγάλου αριθμού μαθητριών, οι οποίες κατά τον Α.Π. υπερτερούν των αγοριών, **οπότε προκύπτει έμφυλη πρόσληψη στο διαφορετικό φύλο.**

2) Κ.Μ.

Αντικείμενα που εντοπίζονται:	Κουλουράκια, Σπίτια, Αυτοκίνητα, Δρόμος
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Παιδάκια, Άνθρωπος, Παιδάκι, Μπαμπάς και παιδί
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Άγνωστος εξωτερικός χώρος (έξω), Τάξη του σχολείου τους, Στο σπίτι του, Εκκλησία κάπου στην Ελλάδα, Πόλη, Κάπου στην

	Θεσσαλονίκη
Ρήματα:	Πιάνονται, Κάνουν κύκλο, Χορεύουν, Κάνουν πάρτι, Ψήνει

Οπότε προσλαμβάνει την απόδοση του τόπου και περιγράφει προεικονογραφικά την εικόνα με τους δράστες και τα γεγονότα.

Επιλογή των εικόνων: Ο μαθητής επέλεξε την φωτογραφία δύο (2) με τεκμηρίωση την απόδοση στην εικόνα της ελληνικής σημαίας, μέσα από το αίσθημα εθνικής εξοικείωσης και ταύτισης. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την φωτογραφία ένα (1) με τεκμηρίωση την συγκέντρωση αριθμού παιδιών για να χορέψουν ελληνικό παραδοσιακό τραγούδι (μήλο μου κόκκινο), το οποίο δεν αρέσει στον μαθητή, οπότε προκύπτει φυσική απάρεσκεια βάσει προσωπικών κριτηρίων ως προς τις μουσικές επιλογές του μαθητή. **Οπότε προκύπτει ταύτιση με εθνικιστικά σύμβολα.**

3) Α.Ο.

Αντικείμενα που εντοπίζονται:	Βάρκα, Εκκλησία, Δρόμος
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Παιδάκια, Μπαμπάς και παιδί
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Παραδοσιακά χωριά στην Ελλάδα, Δάσος, Στο σχολείο τους, Βράχια, Αμερική, Νέα Υόρκη
Ρήματα:	Κάνουν κύκλο και χορεύουν, Παίζουν, Ανεβαίνουν σε μια βάρκα, Νομίζω ότι φοβούνται, Φοράνε σωσίβια για να μη πνιγούνε, Ο μπαμπάς ψήνει πίτες και το παιδί κάθεται και τον βλέπει

Οπότε προσλαμβάνει την απόδοση του τόπου και περιγράφει προεικονογραφικά την εικόνα με τους δράστες και τα γεγονότα.

Επιλογή των εικόνων: Ο μαθητής επέλεξε την φωτογραφία πέντε (5) με τεκμηρίωση την απόδοση στην εικόνα με περισσότερα χρώματα, μέσα από προσωπικά κριτήρια επιλογής. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την φωτογραφία ένα (1) με τεκμηρίωση που αφορά σε παιδιά τα οποία μονάχα παίζουν, χωρίς να κάνουν κάτι άλλο. **Οπότε δεν προκύπτει πρόσληψη του πολέμου και της ετερότητας.**

4) Σ.Α.

Αντικείμενα που εντοπίζονται:	Βάρκες, Σωσίβια, Πίτες, Δρόμο, Δέντρα, Αυτοκίνητα
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Παιδιά, Κάποιοι
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Κοντά σε κάτι χωράφια, Σχολείο, Θάλασσα, Θεσσαλονίκη, Φτωχή γειτονιά, Κίνα, Πόλη
Ρήματα:	Παίζουν, Περιμένουν να αρχίσει η παράσταση, Δεν καταλαβαίνω τι κάνουν και που είναι, Φαίνονται παράξενα, Δεν έχω ξαναδεί τέτοια εικόνα, Μου αρέσει.

Οπότε προσλαμβάνει την απόδοση του τόπου και περιγράφει προεικονογραφικά την εικόνα με τους δράστες και τα γεγονότα.

Επιλογή των εικόνων: Ο μαθητής επέλεξε την φωτογραφία τέσσερα (4) με τεκμηρίωση την απόδοση των χρωμάτων της, μέσα από το αίσθημα εξοικείωσης βάσει προσωπικών κριτηρίων επιλογής. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την φωτογραφία έξι (6) με τεκμηρίωση την συγκέντρωση πολλών χρωμάτων, **οπότε δεν προκύπτει πρόσληψη του πολέμου και της ετερότητας.**

5) Γ.Κ.

Αντικείμενα που εντοπίζονται:	Κύματα, Βράχια, Μπισκότα, Εκκλησία, Σπίτια, Εκκλησία, Σχολείο, Κτίρια, Δουλειές, Πανεπιστήμια, Εκκλησούλα, Δέντρο, Ουρανός, Δρόμος, Αυτοκίνητα, Καλώδια της ΔΕΗ, Πεζοδρόμια
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Παιδάκια, Δάσκαλος, Αγόρι, Κορίτσι, Άνθρωπος
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Αυλή του σπιτιού, Σχολείο, Θάλασσα
Ρήματα:	Χορεύουν το μήλο μου κόκκινο, Κάνουν κύκλο, Σηκώνονται για να μιλήσουν στον δάσκαλό τους, Ετοιμάζονται για να κολυμπήσουν, Ψήνει και τρώει, Το παιδάκι πεινάει

Οπότε προσλαμβάνει την απόδοση του τόπου και περιγράφει προεικονογραφικά την εικόνα με τους δράστες και τα γεγονότα.

Επιλογή των εικόνων: Ο μαθητής επέλεξε την φωτογραφία πέντε (5) και έξι (6) με τεκμηρίωση την παρουσίαση της πόλης με στοιχεία δυτικού πολιτισμού, μέσα από το αίσθημα εξοικείωσης και ταύτισης βάσει προσωπικών κριτηρίων επιλογής. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την φωτογραφία δύο (2) με τεκμηρίωση την συγκέντρωση πολλών κοριτσιών σε σχέση με τα αγόρια, **οπότε προκύπτει έμφυλη πρόσληψη και στερεότυπο.**

6) Β.Π.

Αντικείμενα που εντοπίζονται:	Πίνακα, Καρέκλες, Εκδρομή στη θάλασσα με βάρκες, Σωσίβια, Εκκλησία, Παράθυρο, Δρόμος, Διάβαση
--------------------------------------	---

Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Παιδάκια, Ανθρώπους, Μπαμπάς, Παιδί, Κόσμος
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Χωριό, Σχολείο, Θάλασσα, Πόλη
Ρήματα:	Κάνουν γύρω γύρω όλοι, Έχουν πάρει τις θέσεις τους για να δουν παράσταση, Μερικές βάρκες έχουν βουλιάξει και για αυτό βγαίνουν τα παιδιά έξω φοβισμένα φορώντας σωσίβια, Ο μπαμπάς ψήνει και ένα μικρό παιδί να τον κοιτάζει, Είναι ένα μικρό χωριό γιατί δεν έχει άλλο κόσμο ο δρόμος, Ανθρώπους να ψήνουνε

Οπότε προσλαμβάνει την απόδοση του τόπου και περιγράφει προεικονογραφικά την εικόνα με τους δράστες και τα γεγονότα.

Επιλογή των εικόνων: Ο μαθητής επέλεξε την φωτογραφία έξι (6) με τεκμηρίωση την παρουσίαση της πόλης με στοιχεία δυτικού πολιτισμού, μέσα από το αίσθημα εξοικείωσης και ταύτισης βάσει προσωπικών κριτηρίων επιλογής. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την φωτογραφία τέσσερα (4) με τεκμηρίωση την έλλειψη μεγάλης μερίδας πληθυσμού στην περιοχή, εκτός των εικονιζόμενων προσώπων, **οπότε προκύπτει απαρέσκεια σε μικρές κοινωνικές δομές.**

7) Γ.Π.

Αντικείμενα που εντοπίζονται:	Παιχνίδια, Βάρκες, Ταξίδι, Κουλουράκια, Φαγητό, Εκκλησία, Κτίρια
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Κορίτσια, Παιδιά, Πρόσφυγες, Άντρα
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Πλατεία στο κέντρο μιας πόλης, Χωριό, Παιδότοπος, Ελλάδα, Θεσσαλονίκη, Εδώ, Χωριό, Ισπανία

Ρήματα:	Παίζουν, Πηγαίνουν να φτιάξουν κάτι, Για να δουν την θάλασσα, Έρχονται στην Ελλάδα, Έρχονται από την θάλασσα, Ζητάει κουλουράκια να φάει, Δεν έχω ξαναδεί ποτέ στη ζωή μου παιδί να ζητιανεύει για φαγητό.
----------------	--

Οπότε από το λεξιλόγιο προκύπτει πρόσληψη του πολεμικού και επαιτικού γεγονότος της προσφυγιάς.

Επιλογή των εικόνων: Ο μαθητής επέλεξε την φωτογραφία πέντε (5) με τεκμηρίωση την παρουσίαση των κτιρίων βάσει αρχιτεκτονικής της αρεσκείας του παιδιού, στοιχείο εξοικείωσης και ταύτισης. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την φωτογραφία δύο (2) και έξι (6). Η τεκμηρίωση της φωτογραφίας δύο (2) αφορά στην παρουσίαση περισσότερων ενηλίκων έναντι των παρουσιαζόμενων ανήλικων μαθητών, ενώ της έκτης (6ης) φωτογραφίας αφορά στην υπόθεση του μαθητή ότι η εικονιζόμενη πόλη είναι η Θεσσαλονίκη, η οποία αρχιτεκτονικά δεν παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για αυτόν καθώς έχει μικρά κτίρια. **Οπότε προκύπτει απαρέσκεια βάσει αρχιτεκτονικών επιλογών.**

8) Θ.Γ.

Αντικείμενα που εντοπίζονται:	Κουκλοθέατρο, Σωσίβια, Σουβλάκια
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Παιδιά, Δάσκαλοι, Παιδί, Άνθρωπος μεγάλος
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Μακριά από την πόλη, Στο σπίτι της γιαγιάς στο χωριό, Θάλασσα, Πόλη
Ρήματα:	Κάνουν γιόγκα, Για να δουν παράσταση, Μαθαίνουν πώς να κολυμπάνε, Φοράνε σωσίβια, Πουλάει, Πεινάει, Βλέπει να μαγειρεύει

Οπότε προσλαμβάνει τον ρεαλισμό και περιγράφει προεικονογραφικά την εικόνα με τους δράστες και τα γεγονότα.

Επιλογή των εικόνων: Ο μαθητής επέλεξε την φωτογραφία έξι (6) με τεκμηρίωση που αφορά στην παρουσίαση της πόλης σύμφωνα με πρότυπα δυτικού πολιτισμού, μέσα από το στοιχείο της ταύτισης και της εξοικείωσης. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την φωτογραφία ένα (1) με τεκμηρίωση που αφορά στην παρουσίαση κοριτσιών, τα οποία δεν φαίνονται όμορφα κατά την κρίση του μαθητή. **Οπότε εντοπίζεται έμφυλη πρόσληψη της εικόνας.**

9) Σ.Μ.

Αντικείμενα που εντοπίζονται:	Προαύλιο εκκλησίας, Τάξη, Βάρκα, Σωσίβια, Μπισκότα, Δρόμος
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Κορίτσια, Παιδιά, Πρόσφυγες, Παιδιά πρόσφυγες, Παιδάκι, Κύριος, Παππούς, Άνθρωπος
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Σχολείο, Χώρα, Ελλάδα, Ολλανδία, Αγγλία
Ρήματα:	Παίζουν, Κάνω αγγλικά, Φεύγουν από την χώρα τους, Κάνει πόλεμο, Φοβούνται μην πεθάνουν, Είναι επικίνδυνο, Μπορεί να πνιγούν

Από το λεξιλόγιο προκύπτει η πρόσληψη του γεωγραφικού παράγοντα και του προσφυγικού συμβάντος.

Επιλογή των εικόνων: Ο μαθητής επέλεξε την φωτογραφία τρία (3) με τεκμηρίωση που αφορά στην διάσωση των παιδιών των προσφύγων και ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την φωτογραφία δύο (2) με τεκμηρίωση που αφορά στην αδυναμία των παιδιών να πειθαρχήσουν στα παραγγέλματα των ενηλίκων εκπαιδευτικών τους. **Οπότε προσλαμβάνει την πραγματικότητα των προσφύγων παιδιών. Επίσης η παρουσίαση των**

κοριτσιών δεν του φαίνεται όμορφη οπότε εντοπίζεται έμφυλη πρόσληψη της εικόνας.

10) Φ.Π.

Αντικείμενα που εντοπίζονται:	Εκδρομή σε κάμπινγκ, Καράβι Τηλεόραση, Κουλουράκια, Ντόνατς, Λεφτά, Εκκλησία, Πολυκατοικίες, Μονοκατοικίες, Σπίτια, Δρόμους
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Παιδάκια, Κύριοι, Κύριος, Μαμά, Κόσμο
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Χωριό, Εκκλησία, Ένα μέρος, Θέατρο
Ρήματα:	Παίζουν παιχνίδι, Μιλάνε, Ακούνε, Την έχω δει ξανά αυτήν την εικόνα, πολλές φορές, στην τηλεόραση, αλλά ποτέ δεν ρώτησα τι γίνεται, ούτε όμως μου λένε και οι γονείς μου, Κοιτάει, Πεινάει, Μπορεί να μην έχει λεφτά, Δώσει όσα χρειάζεται, Πηγαίνει στην μαμά του

Από το λεξιλόγιο προκύπτει η αναγνώριση της εικόνας, αλλά η άγνοια και η απορία για το περιεχόμενο, που οφείλεται στην άρνηση των γονέων προς ενημέρωση.

Επιλογή των εικόνων: Ο μαθητής επέλεξε την φωτογραφία πέντε (5) με τεκμηρίωση που αφορά στην χρωματική απόδοση της φωτογραφίας και στην ποικιλία των χρωμάτων, μέσα από το στοιχείο της προεικονογραφικής ευχαρίστησης. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την φωτογραφία ένα (1) με τεκμηρίωση που αφορά στην συγκέντρωση αποκλειστικά κοριτσιών στην φωτογραφία. **Οπότε εντοπίζεται έμφυλη πρόσληψη της εικόνας.**

ΑΝΑΛΥΣΗ

ΣΤ' τάξη Δημοτικού, 10 – 12 ετών

Κορίτσια:

1) Ε.Κ.

Έννοιες που εντοπίζονται:	Φτώχεια, Διάσωση, Συνθήκες πολέμου, Σκηνή πολέμου, Πατρίδα
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Γυναίκες, Μετανάστριες, Μετανάστες, Υπάλληλοι, Τανκ
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Ελλάδα, Συρία, Πατρίδα, Μεγάλη πόλη

Παρατηρείται περιγραφικός, πλούσιος σχολικός λόγος σε προεικονογραφικό καταδηλωτικό κυρίως πεδίο με αναγνώριση της εμπόλεμης κατάστασης και των προβλημάτων.

Επιλογή των εικόνων: Η μαθήτριά Ε.Κ. επέλεξε την φωτογραφία ένα (1) από το οπτικό ερωτηματολόγιο, με τεκμηρίωση που αφορά στην καταδήλωση για την αναπαράσταση δυο Συρίων μουσουλμάνων γυναικών, με ενδυματολογικό κώδικα, οι οποίες φαίνεται να καθαρίζουν ρούχα σε υπαίθρια δυτική δομή υποδοχής προσφύγων. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την εικόνα έξι (6) και επτά (7), που περιγράφει μια κατεστραμμένη πόλη, που σημαίνει την αποστροφή της μαθήτριάς προς την ερήμωση και την καταστροφή της οργανωμένης πολιτισμικής δομής που παρουσιάζει μια οργανωμένη πόλη. Ειδικότερα, εκφράζει γλωσσικά την εν λόγω αποστροφή της μέσω της λέξης του «τανκ». **Οπότε παρατηρείται αποστροφή στον πόλεμο και στα αρνητικά του σημαίνοντα.**

2) Τ.Σ.

Έννοιες που εντοπίζονται:	Αλληλεγγύη, Ειρήνη, Πόλεμος, Βομβαρδισμός, Ζωή (ανθρώπινη παρουσία)
----------------------------------	---

Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Γυναίκες μουσουλμάνες, Παιδιά Πρόσφυγες, Εθελοντές
Αντικείμενα – Εξοπλισμός που εντοπίζονται:	Μπουγάδα, Εργοστάσια, Καπνός, Φουγάρα, Τανκ, Σκουριασμένο φορτηγό
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Δυτική οργανωμένη δομή φιλοξενίας, Λέσβος, Χώρα, Θάλασσα, Πόλη, Σύρια, Πρωτεύουσα, Ιράκ, Δάσος

Παρατηρείται περιγραφικός, πλούσιος ποσοτικά και ποιοτικά σχολικός λόγος σε προεικονογραφικό καταδηλωτικό κυρίως πεδίο που σημαίνει της πρόσληψη της εμπόλεμης κατάστασης.

Επιλογή των εικόνων: Η μαθήτρια Τ.Σ. επέλεξε την φωτογραφία τρία (3) από το οπτικό ερωτηματολόγιο, με τεκμηρίωση που αφορά στην καταδήλωση για την αναπαράσταση μιας πόλης με σύγχρονα στοιχεία και επιρροές δυτικού πολιτισμού. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την εικόνα πέντε (5), που περιγράφει μια κατεστραμμένη πόλη, που σημαίνει την αποστροφή της μαθήτριας προς την ερήμωση και την καταστροφή της οργανωμένης πολιτισμικής δομής που παρουσιάζει μια οργανωμένη πόλη. Ειδικότερα, εκφράζει γλωσσικά την εν λόγω αποστροφή της μέσω της χρήσης του επιθέτου «τρομακτική» θέλοντας να αποδώσει πρόσθετο χαρακτηρισμό για την πόλη. **Οπότε παρατηρείται αποστροφή στον πόλεμο και στα αρνητικά του σημαίνοντα.**

3) Κ.Ο.

Έννοιες που εντοπίζονται:	Παρελθόν, Διάσωση, Καταστροφή, Μόλυνση, Βρωμιά, Πόλεμος, Φθορά
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Κορίτσια, Μαμάδες, Γυναίκες μουσουλμάνες, Κύριοι (άνδρες), Διασώστες, Παιδιά
Αντικείμενα – Εξοπλισμός που	Ρούχα, Μαντήλες στο κεφάλι, Γιλέκα, Καπνός, Καυσαέρια, Τανκ, Κτίρια,

εντοπίζονται:	Φορηγό, Βόμβες
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Τουρκία, Λέσβος, Πόλη, Ελλάδα, Πύργος, Συρία, Δάσος

Παρατηρείται περιγραφικός, πλούσιος ποσοτικά σχολικός λόγος σε προεικονογραφικό συνδηλωτικό κυρίως πεδίο με πρόσληψη της εμπόλεμης κατάστασης.

Επιλογή των εικόνων: Η μαθήτρια Κ.Ο. επέλεξε την φωτογραφία δύο (2) από το οπτικό ερωτηματολόγιο, με τεκμηρίωση που αφορά στην καταδήλωση για την διάσωση ομάδας προσφύγων παιδιών από εθελοντές του Δήμου Λέσβου. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την εικόνα πέντε (5), που περιγράφει μια κατεστραμμένη πόλη, που σημαίνει την αποστροφή της μαθήτριας προς την ερήμωση και την καταστροφή της οργανωμένης πολιτισμικής δομής που παρουσιάζει μια οργανωμένη πόλη. Ειδικότερα, εκφράζει γλωσσικά την εν λόγω αποστροφή της στηρίζοντας το επιχειρήμα της στην έννοια του πολέμου, συναρτώντας την με αρνητικό ηχόχρωμα. **Οπότε παρατηρείται αποστροφή στον πόλεμο και στα αρνητικά του σημαίνοντα.**

4) Φ.Ζ.

Έννοιες που εντοπίζονται:	Έλλειψη στέγης, Πόλεμος, Φυσική καταστροφή, Ανθρώπινη παρουσία (ζωή)
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Γυναίκες, Παιδιά, Στρατιώτες
Αντικείμενα – Εξοπλισμός που εντοπίζονται:	Λεκάνες, Ρούχα, Βρύσες, Κουβάς, Απορρυπαντικό, Σπίτι, Σωσίβια, Βάρκα, Πολυκατοικίες, Γραφεία, Δρόμοι, Αυτοκίνητα, Λεωφορεία, Πυρκαγιά, Καπνοί, Σεισμός, Τανκ, Φορηγό
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Ελλάδα, Πέλαγος (θάλασσα), Χώρα, Πόλη.

Παρατηρείται περιγραφικός, πλούσιος ποσοτικά, αλλά και ποιοτικά σχολικός λόγος σε προεικονογραφικό δηλωτικό κυρίως πεδίο.

Επιλογή των εικόνων: Η μαθήτρια Φ.Ζ. επέλεξε την φωτογραφία δύο (2) από το οπτικό ερωτηματολόγιο, με τεκμηρίωση που αφορά στην καταδήλωση για την διάσωση ομάδας προσφύγων παιδιών από εθελοντές του Δήμου Λέσβου. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την εικόνα έξι (6), που περιγράφει μια σκηνή πολέμου μέσω ενός τανκ και στρατιωτών, οι οποίοι επιβαίνουν σε αυτό. Η τεκμηρίωσή της αφορά στην συνδήλωση ότι τέτοιου τύπου στρατιωτικά οχήματα καταστρέφουν την πόλη ή την χώρα στην οποία έχει τραβηχτεί η φωτογραφία. **Οπότε παρατηρείται αποστροφή στον πόλεμο και στα αρνητικά του σημαίνοντα.**

5) Ζ.Κ.

Έννοιες που εντοπίζονται:	Πόλεμος, Ελλείψεις βασικών βιοτικών ειδών, Καταστροφή, Συναισθήματα φόβου και σωματικής κόπωσης, Αναζήτηση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης, Ατμοσφαιρική ρύπανση, Σύγχρονες συνθήκες καθημερινότητας δυτικού πολιτισμού, Άγχος, Φτώχεια, Ερημοποίηση περιοχής (πόλη φάντασμα), Καταστροφή
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Γυναίκες μουσουλμάνες, Παιδιά προσφύγων, Στρατιώτες
Αντικείμενα – Εξοπλισμός που εντοπίζονται:	Μαντήλα, Σπίτια, Νερό, Συντρίμια, Τανκ, Βόμβες, Κτίρια, Φορηγό.
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Συρία, Εξωτερικοί χώροι (έξω), Πατρίδα, Ανεπτυγμένη χώρα της Ευρώπης ή της Αμερικής, Πόλη, Φτωχογειτονιά, Γειτονιά

Παρατηρείται περιγραφικός, πλούσιος ποσοτικά, αλλά και ποιοτικά σχολικός λόγος σε προεικονογραφικό δηλωτικό, αλλά συνάμα και συνδηλωτικό πεδίο, οπότε εντοπίζεται η πρόσληψη της εμπόλεμης κατάστασης και της ξενότητας, ετερότητας.

Επιλογή των εικόνων: Η μαθήτρια Ζ.Κ. επέλεξε την φωτογραφία οκτώ (8) από το οπτικό ερωτηματολόγιο, με τεκμηρίωση που αφορά στην συνδήλωση για την υπεροχή της εικόνας έναντι των άλλων, καθώς η επιλεγόμενη δεν επιφέρει όλες τις αρνητικές συνέπειες που επιφέρονται σε ένα άτομο ή σε μια γεωγραφική περιοχή εξαιτίας του πολέμου. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την εικόνα δυο (2), που περιγράφει μια σκηνή διάσωσης παιδιών προσφύγων κατά την έλευσή τους στην Λέσβο μέσω μιας σωσίβιας Λέμβου. Η τεκμηρίωσή της αφορά στην συνδήλωση που αφορά στα συναισθήματα, αναφέροντας συγκεκριμένα ότι τα παιδιά που υφίστανται τέτοιου είδους αλλαγή στέγης και πατρίδας δεν είναι ευτυχισμένα, αλλά αντίθετα απελπισμένα, επίθετα που κατά την μαθήτρια τεκμηριώνουν την άποψή της. **Οπότε προσλαμβάνει την απόδοση του τόπου, του προβλήματος «φυγής από πατρίδα και τα σπίτια», και των συναισθημάτων που βιώνουν τα παιδιά.**

6) Τ.Μ.

Έννοιες που εντοπίζονται:	Φτώχεια, Πολυτέλεια, Πόλεμος, Συναισθήματα φόβου, Ανάπτυξη (Μεγαλούπολη δυτικού τύπου), Νόμοι και κανόνες που διέπουν μια οργανωμένη δυτική κοινωνία, Καταστροφή, Ερημοποίηση περιοχών, Έλλειψη οικονομικών πόρων, Επαναχρησιμοποίηση προϊόντων
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Μουσουλμάνες γυναίκες, Πρόσφυγες, Μικρά παιδιά μεταναστών, Στρατιώτες, Κόσμος
Αντικείμενα – Εξοπλισμός που	Χρήματα, Ρούχα, Σπίτι, Βάρκα, Κτίρια,

εντοπίζονται:	Τανκ, Βόμβες, Φορτηγό, Ρόδες
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Πατρίδα, Χώρες, Δήμοι, Οργανωμένες δυτικές μονάδες υποδοχής προσφύγων, Εξωτερικοί χώροι, Συρία, Ευρώπη, Πόλη.

Παρατηρείται περιγραφικός, πλούσιος ποσοτικά, αλλά και ποιοτικά σχολικός λόγος σε προεικονογραφικό συνδηλωτικό πεδίο που σημαίνει της πρόσληψη της εμπόλεμης κατάστασης .

Επιλογή των εικόνων: Η μαθήτρια Τ.Μ. επέλεξε την φωτογραφία τρία (3) από το οπτικό ερωτηματολόγιο, με τεκμηρίωση που αφορά στην δήλωση για την παρουσίαση της πόλης σε ρυθμούς κανονικότητας, χωρίς να έχει συμβεί πόλεμος, εικόνα που έρχεται σε αντίθεση με το σύνολο των υπολοίπων εικόνων δεδομένης της εμφανούς επίδρασης του πολέμου. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την εικόνα πέντε (5), από το οπτικό ερωτηματολόγιο, με τεκμηρίωση που αφορά στην συνδήλωση ως προς τις συνέπειες του πολέμου. Η μαθήτρια Τ.Μ. επιλέγει την εικόνα αυτή αναφερόμενη στις συνέπειες του πολέμου, λέγοντας πως καίγονται σπίτια, παραμορφώνεται το έδαφος αλλά και πως μεγάλη μάζα του πληθυσμού χάνει την ζωή της. **Οπότε παρατηρείται αποστροφή στον πόλεμο και στα αρνητικά του σημαίνοντα δίνοντας έμφαση σε ανθρωπιστικούς και γεωμορφολογικούς παράγοντες.**

7) Σ.Μ.

Έννοιες που εντοπίζονται:	Φτώχεια, Προβληματικές καταστάσεις, Μόλυνση, Βρωμιά, Πόλεμος, Απουσία ανθρώπινης παρουσίας, Καταστροφή
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Μουσουλμάνες, Πρόσφυγες, Στρατιώτες
Αντικείμενα – Εξοπλισμός που εντοπίζονται:	Ρούχα, Μ.Μ.Ε. (τηλεόραση), Drone, Εργοστάσια, Τανκ, Φορτηγό
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Συρία, Αφρική, Φτωχική γειτονιά, Χώρα, Ελλάδα, Απομακρυσμένη ακτή,

ΕΝΤΟΠΙΖΟΝΤΑΙ:	Μεγαλούπολη της Ελλάδας, Αθήνα, Ισραήλ, Πόλη, Στρατόπεδο
----------------------	--

Παρατηρείται περιγραφικός, πλούσιος ποσοτικά αλλά και ποιοτικά σχολικός λόγος σε προεικονογραφικό δηλωτικό αλλά και συνδηλωτικό πεδίο.

Επιλογή των εικόνων: Η μαθήτρια Σ.Μ. δεν επέλεξε καμία από τις φωτογραφίες του οπτικού ερωτηματολογίου, με τεκμηρίωση που αφορά σε προσωπικά κριτήρια επιλογής. Συγκεκριμένα, η μαθήτρια Σ.Μ. αναφέρει πως δεν επιλέγει θετικά καμία από τις φωτογραφίες. Ως αρνητική πρόσληψη η μαθήτρια πάλι δεν εντόπισε κάποια από τις οκτώ (8) φωτογραφίες του οπτικού ερωτηματολογίου. Αναφέρει πως καμία από τις φωτογραφίες δεν της έκανε αρνητική εντύπωση. Η τεκμηρίωσή της αφορά στην συνδήλωση πως όλες οι φωτογραφίες αποτυπώνουν τις αρνητικές συνέπειες που προκαλεί ο πόλεμος και στις δυσκολίες που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι πληθυσμοί που διαμένουν σε μια εμπόλεμη περιοχή. **Οπότε προκύπτει αποστροφή στον πόλεμο και στα αρνητικά του σημαίνοντα.**

8) Χ.Α.

Έννοιες που εντοπίζονται:	Θετικά συναισθήματα (χαρά), Μετανάστευση, Πόλεμος, Απώλεια οικογένειας, Εμφανισιακά άρτια πόλη δυτικού πολιτισμού, Περιβαλλοντική μόλυνση, Φυσική καταστροφή (σεισμός), Ιστορικά γεγονότα
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Κοπέλες, Παιδιά προσφύγων, Άνθρωποι, Νεότερες γενιές
Αντικείμενα – Εξοπλισμός που εντοπίζονται:	Ρούχα, Κουβάδες, Καπνός, Σπίτι με παράθυρα, Τανκ, Φορητό
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Συρία, Ινδία, Τουρκία, Ελλάδα, Χώρα της Ευρώπης, Πόλη

Παρατηρείται περιγραφικός, πολύ πλούσιος ποσοτικά, αλλά και ποιοτικά σχολικός λόγος κυρίως σε προεικονογραφικό συνδηλωτικό, αλλά και σε δηλωτικό πεδίο που σημαίνει την πρόσληψη της εμπόλεμης κατάστασης και του γεωγραφικού προσδιορισμού.

Επιλογή των εικόνων: Η μαθήτρια Χ.Α. επέλεξε την φωτογραφία ένα (1) του οπτικού ερωτηματολογίου, με τεκμηρίωση που αφορά στην συνδήλωση περί των συναισθημάτων που αισθάνονται τα δρώντα πρόσωπα. Συγκεκριμένα, η μαθήτρια αναφέρει πως επιλέγει την εν λόγω φωτογραφία καθώς οι γυναίκες που απεικονίζονται, παρουσιάζονται να χαμογελάνε, ξεπερνώντας έτσι τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στην καθημερινότητά τους. Την ίδια στιγμή, η μαθήτρια κάνει και αναφορά στις πιθανές συνέπειες που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι εικονιζόμενες γυναίκες εξαιτίας του πολέμου. Ως αρνητική πρόσληψη η μαθήτρια επιλέγει δύο (2) από τις εικόνες του οπτικού ερωτηματολογίου, την εικόνα πέντε (5) και επτά (7) με τεκμηρίωση που αφορά στην συνδήλωση σε σχέση με την παρουσίαση τους. Συγκεκριμένα, η μαθήτρια επιλέγει να χρησιμοποιήσει το επίθετο *θλιβερό* προβαίνοντας έτσι σε αρνητικό χαρακτηρισμό των εικονιζόμενων πόλεων. **Οπότε προσλαμβάνει και κατανοεί σε εικονολογικό πεδίο την εικόνα και την εμπόλεμη κατάσταση.**

9) Π.Μ.

Έννοιες που εντοπίζονται:	Προσφυγιά, Πόλεμος, Αναζήτηση νέου τόπου διαμονής, Φυσική καταστροφή (πλημμύρα, πυρκαγιά, σεισμός), Κακό επίπεδο κατασκευής σε αναπτυσσόμενες χώρες, Ανακύκλωση, Επαναχρησιμοποίηση υλικών
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Γυναίκες πρόσφυγες, Παιδιά πρόσφυγες
Αντικείμενα – Εξοπλισμός που εντοπίζονται:	Δέντρα, Πουλιά, Ζώα, Εργοστάσια, Σπίτια, Γκρεμισμένα σπίτια, Φορτηγό, Σκουπιδιάρικο, Υλικά
Γεωγραφικοί τόποι που	Τόπος, Χώρα, Ελλάδα, Πόλη, Αθήνα,

ΕΝΤΟΠΙΖΟΝΤΑΙ:	Αφρική, Βολιβία, Λατινική Αμερική, Συρία, Σκουπιδότοπος, Μάντρα αυτοκινήτων
----------------------	---

Παρατηρείται περιγραφικός, πολύ πλούσιος ποσοτικά, αλλά και ποιοτικά σχολικός λόγος κυρίως σε προεικονογραφικό συνδηλωτικό, αλλά και σε δηλωτικό πεδίο. **Οπότε εντοπίζεται η πρόσληψη των γεωγραφικών προσδιορισμών της εμπόλεμης κατάστασης.**

Επιλογή των εικόνων: Η μαθήτρια Π.Μ. επέλεξε την φωτογραφία τρία (3) του οπτικού ερωτηματολογίου, με τεκμηρίωση που αφορά στην συνδήλωση για την εικόνα που παρουσιάζει η πόλη. Συγκεκριμένα, η μαθήτρια αναφέρει πως επιλέγει την εν λόγω φωτογραφία, χρησιμοποιώντας τα επίθετα όμορφη και οργανωμένη, με σκοπό την τεκμηρίωση της επιλογής της. Ως αρνητική πρόσληψη η μαθήτρια επιλέγει την φωτογραφία έξι (6) του οπτικού ερωτηματολογίου, με τεκμηρίωση που αφορά στην συνδήλωση σχετικά με τα παραγόμενα συναισθήματα της μαθήτριας βλέποντας την εικόνα. Συγκεκριμένα, η ίδια αναφέρει πως αντικρίζοντας την εικόνα της δημιουργούνται άσχημα συναισθήματα και θλίψη, υποδηλώνοντας έτσι την αρνητική υπόσταση του πολέμου, αλλά και την αποστροφή της προς αυτόν. **Οπότε παρατηρείται αποστροφή στον πόλεμο και στα αρνητικά του σημαίνοντα.**

10) Μ.Π.

Έννοιες που εντοπίζονται:	Φτώχεια, Έλλειψη σύγχρονων μονάδων εγκατάστασης υδραυλικών συστημάτων, Ασφάλεια, Πνιγμός, Μαζική συσσώρευση του πληθυσμού στα μεγάλα αστικά κέντρα, Σύγχρονος κόσμος, Περιβαλλοντική μόλυνση, Πόλεμος, Ίχνη ανθρώπινης παρουσίας, Κακές συνθήκες διαβίωσης, Φυσική καταστροφή (σεισμός), Βρωμιά, Συνέπειες του
----------------------------------	--

	πολέμου
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Κυρίες, Ναυαγοσώστες, Παιδιά προσφύγων, Στρατιώτες, Κόσμος
Αντικείμενα – Εξοπλισμός που εντοπίζονται:	Ρούχα, Σύστημα σωληνώσεων, Νερό, Χρήματα, Σπίτια, Βάρκα, Μ.Μ.Ε. (ειδήσεις – διαδίκτυο), Σπίτια, Κτίρια, Καπνός, Εργοστάσιο, Αυτοκίνητα, Καυσαέριο, Γκρεμισμένα σπίτια, Τανκ, Φορητό
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Αραβία, Κεντρικό σημείο σε (κάποιο) χωριό, Ελλάδα, Πόλη, Αμερική, Ευρώπη, Συρία, Οποιοδήποτε μέρος

Παρατηρείται περιγραφικός, πολύ πλούσιος ποσοτικά, αλλά και ποιοτικά σχολικός λόγος κυρίως σε προεικονογραφικό συνδηλωτικό, αλλά και σε δηλωτικό πεδίο. **Οπότε προσλαμβάνεται γεωγραφικά και ανθρωπιστικά η εμπόλεμη κατάσταση.**

Επιλογή των εικόνων: Η μαθήτρια Μ.Π. επέλεξε την φωτογραφία δύο (2) του οπτικού ερωτηματολογίου, με τεκμηρίωση που αφορά στη συνδήλωση ως προς τον νέο τόπο εγκατάστασης των παιδιών προσφύγων. Συγκεκριμένα, η μαθήτρια αναφέρει πως επιλέγει την εν λόγω φωτογραφία καθώς στον νέο δυτικό τόπο μετεγκατάστασής τους, τα παιδιά θα μπορέσουν να σωθούν, αλλά και να ζήσουν ευτυχισμένα. Ως αρνητική πρόσληψη η μαθήτρια επιλέγει την φωτογραφία επτά (7) του οπτικού ερωτηματολογίου, με τεκμηρίωση που αφορά στη συνδήλωση σχετικά με τις πιθανές δυσκολίες που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι άνθρωποι ζώντας στην εικονιζόμενη περιοχή. **Οπότε προσλαμβάνει θετικά τον δυτικό τρόπο ζωής, ενώ παράλληλα προκύπτει απαρésκεια στον πόλεμο και στα αρνητικά του σημαίνοντα για τον άνθρωπο.**

11) Α.Ζ.

Έννοιες που εντοπίζονται:	Προσφυγιά, Πόλεμος, Ρόλος της
----------------------------------	-------------------------------

	γυναίκας συνυφασμένος με οικοκυρικές ασχολίες, Προβολή της κατάστασης που έχει βιώσει το άτομο στους άλλους, Διάσωση, Δομή της κοινωνίας, Κακοποίηση των ζώων, Αστικοποίηση, Πυρηνικές εκρήξεις, Φυσική καταστροφή (σεισμός), Επεκτατικός πόλεμος, Πολεμική σύγκρουση, Καταστροφή της πόλης
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Γυναίκες, Παιδιά, Πρόσφυγες, Ενήλικες, Στρατιώτες
Αντικείμενα – Εξοπλισμός που εντοπίζονται:	Βάρκα, Πολυκατοικίες, Εργοστάσια, Καπνός, Τοξικά απόβλητα, Τσιμέντο, Τουβλάκια lego, Φορηγό, Λάστιχα
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Ιράν, Ευρώπη, Ελλάδα, Ελληνικό νησί, Θεσσαλονίκη, Κέντρο της πόλης, Δρόμος, Κεντρική Αμερική, Περιοχή, Συρία

Παρατηρείται περιγραφικός, εξαιρετικά πλούσιος ποσοτικά, αλλά και ποιοτικά σχολικός λόγος κυρίως σε προεικονογραφικό συνδηλωτικό, αλλά και σε δηλωτικό πεδίο. **Οπότε προσλαμβάνεται γεωγραφικά και ανθρωπιστικά η εμπόλεμη κατάσταση.**

Επιλογή των εικόνων: Η μαθήτρια Α.Ζ. επέλεξε την φωτογραφία δύο (2) του οπτικού ερωτηματολογίου, με τεκμηρίωση που αφορά στην συνδήλωση σχετικά με τα συναισθήματα που της δημιουργούνται. Αναλυτικότερα, η μαθήτρια αναφέρει πως μέσα από την διάσωση των παιδιών, η εικόνα λαμβάνει μια ιδιαίτερα αισιόδοξη διάσταση μέσω της αλληλεγγύης που παρέχεται από τους ενήλικες στα παιδιά. Ως αρνητική πρόσληψη η μαθήτρια επιλέγει την φωτογραφία επτά (7) του οπτικού ερωτηματολογίου, με τεκμηρίωση που αφορά στην συνδήλωση σχετικά με τα

κίνητρα που ώθησαν τα άτομα να ισοπεδώσουν την πόλη, κάνοντας η μαθήτρια λόγοι για σκληρότητα και συνεπώς έλλειψη συναισθημάτων, εξαιτίας της οποίας δεν υπολογίζεται η ανθρώπινη ύπαρξη. **Οπότε προσλαμβάνει θετικά την διάσωση και μετοίκηση των προσφύγων σε χώρες της δύσης, ενώ παράλληλα προκύπτει αποστροφή στον πόλεμο και στα αρνητικά του σημαίνοντα.**

ΣΤ' τάξη Δημοτικού, 10 – 12 ετών**Αγόρια**

1) Α.Μ.

Έννοιες που εντοπίζονται:	Πολιτισμός, Πόλεμος
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Μουσουλμάνες γυναίκες, Τανκ, Πρόσφυγες, Ηλικίες, Στρατιώτες
Αντικείμενα – Εξοπλισμός που εντοπίζονται:	Βάρκα, Μπουγάδα, Αυτοκίνητα, Φορηγά
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Συρία, Χώρα, Πόλη, Αθήνα, Αραβικές χώρες

Παρατηρείται περιγραφικός, πλούσιος ποσοτικά, αλλά και ποιοτικά σχολικός λόγος σε εικονολογικό συνδηλωτικό πεδίο.

Επιλογή των εικόνων: Ο μαθητής Α.Μ. επέλεξε την φωτογραφία τρία (3) από το οπτικό ερωτηματολόγιο με τεκμηρίωση που αφορά τον πολιτισμό και την ειρήνη ενάντια σε οποιασδήποτε μορφής καταστροφή και ερήμωση. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την εικόνα επτά (7) με τεκμηρίωση την αρνητική εικόνα του πολέμου και της καταστροφής, δίνοντας έμφαση στην απώλεια του «σπιτιού», δηλαδή το σημείο αναφοράς του ατόμου. **Οπότε προσλαμβάνεται η έννοια του πρόσφυγα και της άλλης πατρίδας.**

2) Ν.Π.

Έννοιες που εντοπίζονται:	Αλληλεγγύη, Καλύτερες συνθήκες διαβίωσης, Πόλεμος, Μόλυνση
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Μουσουλμάνες γυναίκες, Πρόσφυγες, Παιδιά, Ενήλικοι Έλληνες, Προσφυγόπαιδα, Άνθρωποι, Στρατιώτες
Αντικείμενα – Εξοπλισμός που	Ρούχα, Βάρκα, Κτίρια, Φουγάρα,

Εντοπίζονται:	Εργοστάσια, Καπνός, Κατεστραμμένες πολυκατοικίες, Συντρίμια, Τανκ
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Κέντρα κράτησης, Νησιά (Ελλάδα), Ελλάδα, Πατρίδα, Πόλη, Ευρώπη, Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Δάσος

Παρατηρείται περιγραφικός, πλούσιος ποσοτικά, αλλά και ποιοτικά σχολικός λόγος σε εικονολογικό δηλωτικό, αλλά και συνδηλωτικόπεδίο με πρόσληψη της γεωγραφικής και προσφυγικής κατάστασης.

Επιλογή των εικόνων: Ο μαθητής Ν.Π. επέλεξε την φωτογραφία έξι (6) από το οπτικό ερωτηματολόγιο με τεκμηρίωση που αφορά σε προσωπικά κριτήρια επιλογής και τέρψης. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την εικόνα επτά (7) με τεκμηρίωση την αρνητική εικόνα του πολέμου και της καταστροφής, περιγράφοντας μια κατεστραμμένη πόλη, αναφορά δηλαδή που συνδέεται με την αποστροφή της μαθήτριας προς την ερήμωση και την καταστροφή της οργανωμένης πολιτισμικής δομής που παρουσιάζει μια οργανωμένη πόλη εξαιτίας πολεμικών συνθηκών. **Οπότε προκύπτει έντονο εθνικιστικό φρόνημα αλλά με απαρέσκεια στον πόλεμο και στα αρνητικά του σημαινόμενα.**

3) Ε.Ο.

Έννοιες που εντοπίζονται:	Πρόσφυγες, Καλύτερες συνθήκες διαβίωσης, Πόλεμος, Ατμοσφαιρική Ρύπανση, Βρωμιά, Καταστροφή, Συναισθήματα τρόμου, Σημάδια ανθρώπινης ύπαρξης
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Μαμάδες, Παιδάκια, Στρατιώτες
Αντικείμενα – Εξοπλισμός που εντοπίζονται:	Ρούχα, Βάρκα, Κτίρια, Πολυκατοικίες, Φουγάρα, Εργοστάσια, Χαλασμένος δρόμος, Συντρίμια, Ερείπια, Τανκ,

	Φορηγό
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Ελλάδα, Συρία, Μεγάλη πόλη

Παρατηρείται περιγραφικός, πλούσιος ποσοτικά, αλλά και ποιοτικά σχολικός λόγος σε προεικονογραφικό κυρίως δηλωτικό, αλλά και με στοιχεία συνδηλωτικού πεδίου.

Επιλογή των εικόνων: Ο μαθητής Ε.Ο. επέλεξε την φωτογραφία ένα (1) από το οπτικό ερωτηματολόγιο, με τεκμηρίωση που αφορά στην συνδήλωση για την προσφορά της μητέρας στην οικογένεια. Συγκεκριμένα, ο μαθητής αναφέρεται στην φροντίδα που προσφέρουν οι γυναίκες πλένοντας τα ρούχα, σχολιάζοντας την πράξη αυτή ως μια διαδικασία αποκλειστικά για τα παιδιά τους. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την εικόνα δύο (2), από το οπτικό ερωτηματολόγιο, με τεκμηρίωση που αφορά στην συνδήλωση ως προς τα ανθρώπινα συναισθήματα. Ο μαθητής αναφέρει πως στη συγκεκριμένη εικόνα αποτυπώνονται ανθρώπινα παιδικά συναισθήματα φόβου, τα οποία συνοδεύονται με κλάματα και με εκφράσεις που υποδηλώνουν την δυσάρεστη θέση στην οποία βρίσκονται τα εικονιζόμενα παιδιά. **Οπότε προκύπτει αίσθημα υποστήριξης για το γυναικείο φύλο καθώς και διάθεση για προάσπιση των δικαιωμάτων των παιδιών και εξασφάλιση καλών συνθηκών διαβίωσης για αυτά.**

4) Κ.Ζ.

Έννοιες που εντοπίζονται:	Βιοτικές δυσκολίες, Διαφυγή, Σωτηρία, Πόλεμος, Μετανάστευση, Μαζική συσσώρευση του πληθυσμού στα μεγάλα αστικά κέντρα, Ατμοσφαιρική ρύπανση, Καταστροφές, Πυρκαγιά
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Πρόσφυγες, Άνθρωποι, Στρατιώτες
Αντικείμενα – Εξοπλισμός που	Εργοστάσια, Συντρίμια, Δρόμος,

εντοπίζονται:	Τανκ, Κατεδαφισμένα κτίρια, Φορτηγό
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Χώρα, Δυτικού τύπου οργανωμένη δομή υποδοχής προσφύγων, Θάλασσα, Ελλάδα, Πόλη, Γειτονιά, Συρία, Απροσδιόριστοι τόποι (παντού, οποιαδήποτε πόλη)

Παρατηρείται περιγραφικός, πλούσιος ποσοτικά, αλλά και ποιοτικά σχολικός λόγος σε προεικονογραφικό κυρίως συνδηλωτικό πεδίο.

Επιλογή των εικόνων: Ο μαθητής Κ.Ζ. επέλεξε την φωτογραφία τρία (3) από το οπτικό ερωτηματολόγιο, με τεκμηρίωση που αφορά στην συνδήλωση για την παρουσίαση της πόλης. Συγκεκριμένα ο μαθητής, συσχετίζει βάσει των προσωπικών του κριτηρίων την άρτια παρουσίαση της πόλης, αναφέροντας πως είναι πυκνοκατοικημένη καθώς και πως δεν υπάρχουν καταστροφές, σε αντίθεση με τις άλλες, γεγονός που υποδηλώνει την έλλειψη του πολέμου από την περιοχή. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για τις εικόνες πέντε (5) και επτά (7), από το οπτικό ερωτηματολόγιο, με τεκμηρίωση που αφορά στην συνδήλωση σε σχέση με τις συνέπειες του πολέμου. Ο μαθητής, αναφέρει πως οι δυο αυτές φωτογραφίες του αρέσουν λιγότερο καθώς είναι εμφανείς οι καταστροφές που έχουν υποστεί εξαιτίας του πολέμου. **Οπότε προκύπτει ότι ο μαθητής διέπεται θετικά προς τον δυτικό τρόπο ζωής καθώς και στην οργάνωση της κοινωνίας, ενώ παράλληλα παρατηρείται αποστροφή στον πόλεμο και στα αρνητικά του σημαίνοντα.**

5) Ε.Μ.

Έννοιες που εντοπίζονται:	Προσφυγιά, Προσφορά βοήθειας, Κακό, Φυσιολογικό, Πόλεμος, Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, Πολεμικές μάχες
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Γυναίκες πρόσφυγες, Προγιαγιά,

	Τρεις (3) άνθρωποι, Πρόσφυγες
Αντικείμενα – Εξοπλισμός που εντοπίζονται:	Μπουγάδα, Μ.Μ.Ε. (ειδήσεις στην τηλεόραση), Βάρκα, Διαλυμένα και κατεστραμμένα κτίρια, Τανκ, Καμένο φορτηγό
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Μικρά Ασία, Παράγκες, Ελλάδα, Θάλασσα, Στεριά, Μεγάλη πόλη, Αλεξάνδρεια, Αίγυπτος, Συρία. Πόλεις στην Συρία, Γαλλία, Μάντρα αυτοκινήτων

Παρατηρείται περιγραφικός, πλούσιος ποσοτικά, αλλά και ποιοτικά σχολικός λόγος σε προεικονογραφικό κυρίως συνδηλωτικό πεδίο με έμφαση στην πρόσληψη της γεωγραφίας και της εμπόλεμης κατάστασης.

Επιλογή των εικόνων: Ο μαθητής Ε.Μ. επέλεξε την φωτογραφία τρία (3) από το οπτικό ερωτηματολόγιο, με τεκμηρίωση που αφορά στην συνδήλωση για την παρουσίαση της πόλης. Συγκεκριμένα ο μαθητής, συσχετίζει βάσει των προσωπικών του κριτηρίων την άρτια παρουσίαση της πόλης, αναφέροντας πως στην εν λόγω φωτογραφία δεν προσάπτονται αρνητικά στοιχεία τα οποία έχουν ως αποτέλεσμα την δημιουργία πολεμικών συνεπειών. Μάλιστα, ο μαθητής χρησιμοποιεί λεκτική τεκμηρίωση χρησιμοποιώντας το επίθετο *κακό*, αναφερόμενος στους ρυθμούς μιας οργανωμένης κοινωνίας δυτικού τύπου στην οποία απουσιάζει ο πόλεμος. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την εικόνα έξι (6) του οπτικού ερωτηματολογίου, με τεκμηρίωση που αφορά στην συνδήλωση σε σχέση με προσωπικές του πεπειθήσεις και αντιλήψεις. Αναφορικά, ο μαθητής συνδέει την παρουσία του τανκ με κάποιο πολεμικό γεγονός και υπογραμμίζει πως είναι ιδεολογικά αντίθετος με την έννοια του πολέμου και τις συνέπειες που αυτός επιφέρει στο κοινωνικό σύνολο. **Οπότε προκύπτει ότι ο μαθητής διέπεται θετικά προς τον δυτικό τρόπο ζωής καθώς και στην οργάνωση της κοινωνίας, ενώ παράλληλα παρατηρείται αποστροφή στον πόλεμο και στα αρνητικά του σημαίνοντα.**

6) Α.Μ.

Έννοιες που εντοπίζονται:	Πόλεμος, Ασυνόδευτα παιδιά, Προσφυγιά, Ανάπτυξη, Πληρότητα ως προς τα δυτικού πολιτισμού πρότυπα, Βρωμιά, Καταστροφή, Μόλυνση, Αρνητικά συναισθήματα (δυστυχία), Απουσία ανθρώπινης δραστηριότητας, Φυσική καταστροφή, Εγκατάλειψη
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Γυναίκες, Παιδιά, Ενήλικες, Στρατιώτες
Αντικείμενα – Εξοπλισμός που εντοπίζονται:	Μαντήλα, Ρούχα, Μ.Μ.Ε. (ειδήσεις στην τηλεόραση), Γιλέκα, Εργοστάσια, Κατεστραμμένα κτίρια, Τανκ, Φορηγό
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Ελλάδα, Λέσβος, Χώρα, Πόλη, Βενεζουέλα, Συρία, Αφγανιστάν, Περιοχή, Δρόμος

Παρατηρείται περιγραφικός, σχολικός λόγος σε προεικονογραφικό κυρίως συνδηλωτικό, αλλά και δηλωτικό πεδίο με έμφαση στη γεωγραφική συνιστώσα της εμπόλεμης ζώνης και στις απώλειες γυναικών και παιδιών.

Επιλογή των εικόνων: Ο μαθητής Α.Μ. επέλεξε την φωτογραφία τρία (3) από το οπτικό ερωτηματολόγιο, με τεκμηρίωση που αφορά στη συνδήλωση για την παρουσίαση της πόλης. Συγκεκριμένα ο μαθητής, συσχετίζει βάσει των προσωπικών του κριτηρίων την άρτια παρουσίαση της πόλης, αναφέροντας πως στην εν λόγω φωτογραφία αποτυπώνεται μια πολύ πλούσια περιοχή, γεμάτη από κατοίκους. Μάλιστα, ο μαθητής αναφέρει πως η περιοχή αυτή είναι στην Ελλάδα, συνειρμός που θέλει να ισχυροποιήσει το επιχειρήματά του. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την εικόνα πέντε (5) του οπτικού ερωτηματολογίου, με τεκμηρίωση που αφορά τόσο σε δηλωτικά,

όσο και καταδηλωτικά σημεία. Συγκεκριμένα, ο μαθητής εντοπίζει την δηλωτική υπόσταση της εικόνας, δηλαδή την κατάρρευση και την καταστροφή των κτιρίων, ενώ παράλληλα αναφέρεται και σε συνυποδηλωτικό συνειρμό βάσει του οποίου αναφέρει πως αντικρίζοντας την εικόνα του δημιουργούνται αρνητικά συναισθήματα θλίψης. **Οπότε προκύπτει ότι ο μαθητής διέπεται θετικά προς τον δυτικό τρόπο ζωής καθώς και στην οργάνωση της κοινωνίας, ενώ παράλληλα παρατηρείται αποστροφή στον πόλεμο και στα αρνητικά του σημαίνοντα.**

7) I.P.

Έννοιες που εντοπίζονται:	Φτώχεια. Καθοδική πορεία της ελληνικής πραγματικότητας, Οικονομική κρίση, Διάσωση, Προσφυγιά, Πόλεμος, Φόβος, Οργανωμένες δυτικές κοινωνίες, Ατμοσφαιρική μόλυνση, Στρατιωτική άσκηση, Εγκατάλειψη
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Γυναίκες, Διασώστες, Παιδιά, Κόσμος, Στρατιώτες, Φαντάρτοι, Στρατός
Αντικείμενα – Εξοπλισμός που εντοπίζονται:	Ρούχα, Βάρκα, Δρόμοι, Δέντρα, Κτίρια, Εργοστάσια, Βόμβες, Σφαίρες, Τανκ, Φωτιές, Αεροπλάνα, Βόμβες, Νταλικά
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Κεντρικές βρύσης μιας πόλης, Αραβικές χώρες, Ιράκ, Λέσβος, Παραλία, Αμερική, Νέα Υόρκη, Πόλη, Ασία, Ιράν, Έβρος, Τουρκία, Πατρίδα, Ανατολή, Δρόμος

Παρατηρείται περιγραφικός, ποσοτικά, αλλά και ποιοτικά σχολικός λόγος σε προεικονογραφικό κυρίως συνδηλωτικό, αλλά και δηλωτικό πεδίο με πρόσληψη της γεωγραφικής εμπόλεμης ζώνης και των αρνητικών συνεπειών.

Επιλογή των εικόνων: Ο μαθητής Ι.Ρ. επέλεξε την φωτογραφία δυο (2) και (6) από το οπτικό ερωτηματολόγιο. Η τεκμηρίωση της φωτογραφίας δύο (2), αφορά στην συνδήλωση περί της σωτηρίας των παιδιών προσφύγων που έρχονται στην Ελλάδα. Επιπλέον, όσο αφορά στην επιλογή της φωτογραφίας έξι (6), κριτήριο αποτελεί η συνδήλωση πως οι φαντάροι φρουρούν τα σύνορα της Ελλάδας, γεγονός που δημιουργεί αίσθημα ασφάλειας στον μαθητή. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την εικόνα πέντε (5) και επτά (7) του οπτικού ερωτηματολογίου, με τεκμηρίωση που αφορά τόσο σε δηλωτικά, όσο και καταδηλωτικά σημεία. Συγκεκριμένα, ο μαθητής εντοπίζει την δηλωτική υπόσταση της εικόνας, δηλαδή την κατάρρευση και την καταστροφή των κτιρίων, ενώ παράλληλα αναφέρεται και σε συνυποδηλωτικό συνειρμό βάσει του οποίου αναφέρει πως οι πόλεις είναι ακατάλληλες για να κατοικηθούν από τους πληθυσμούς που διέμεναν στην περιοχή. **Οπότε προκύπτει ότι ο μαθητής διέπεται μεν θετικά ως προς την στρατιωτική ετοιμότητα με στόχο την προάσπιση των εθνικών συνόρων, αλλά την ίδια στιγμή εκδηλώνει και την αποστροφή του στον πόλεμο και στα αρνητικά του σημαίνοντα. Παράλληλα, δίνει έμφαση στο δικαίωμα του ατόμου να μετοικήσει αναζητώντας καλύτερες συνθήκες διαβίωσης.**

8) Μ.Ν.

Έννοιες που εντοπίζονται:	Προσφυγιά, Πόλεμος, Αναζήτηση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης, Φτώχεια, Δυστυχία, Ταξίδι, Αδυναμία διαμονής ανθρώπων, Κατεστραμμένη πόλη, Φυσική καταστροφή (φωτιά), Εγκατάλειψη
Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Γυναίκες, Πρόσφυγες, Υπάλληλοι Δήμου Λέσβου, Στρατιωτικές δυνάμεις

Αντικείμενα – Εξοπλισμός που εντοπίζονται:	Μπουγάδα, Πλαστική βάρκα, Βόμβες, Πυρηνική βόμβα, Άρμα μάχης (τανκ), Νταλικά
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	Δυτικού τύπου δομή υποδοχής προσφύγων σε κάποιο ελληνικό νησί, Πατρίδα, Ελλάδα, Λέσβος, Παραλία, Πόλη, Χώρα, Ιράκ, Ιράν, Συρία, Μάνδρα αυτοκινήτων

Παρατηρείται περιγραφικός, πλούσιος ποσοτικά, αλλά και ποιοτικά σχολικός λόγος σε προεικονογραφικό κυρίως συνδηλωτικό, αλλά και δηλωτικό πεδίο με έμφαση στην εμπόλεμη ζώνη και τις απώλειες.

Επιλογή των εικόνων: Ο μαθητής Μ.Ν. επέλεξε την φωτογραφία τρία (3) από το οπτικό ερωτηματολόγιο. Η τεκμηρίωση της φωτογραφίας αφορά στη συνδήλωση περί της απουσίας του πολέμου. Συγκεκριμένα ο μαθητής αναφέρει πως ο τρόπος που αποτυπώνεται η πόλη στην φωτογραφία φανερώνει την απουσία του πολέμου, γεγονός που εμπίπτει στα προσωπικά του ενδιαφέροντα και τον ωθεί να την επιλέξει. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την εικόνα πέντε (5) και επτά (7) του οπτικού ερωτηματολογίου, με τεκμηρίωση που αφορά τόσο σε δηλωτικά, όσο και καταδηλωτικά σημεία. Συγκεκριμένα, ο μαθητής εντοπίζει την δηλωτική υπόσταση της εικόνας, δηλαδή την κατάρρευση και την καταστροφή των κτιρίων, ενώ παράλληλα αναφέρεται και σε συνυποδηλωτικό συνειρμό βάσει του οποίου αναφέρει πως οι πόλεις έχουν καταστραφεί εξαιτίας των βομβών. **Οπότε προκύπτει ότι ο μαθητής διέπεται θετικά προς τον δυτικό τρόπο ζωής καθώς και στην οργάνωση της κοινωνίας, ενώ παράλληλα παρατηρείται αποστροφή στον πόλεμο και στα αρνητικά του σημαίνοντα.**

9) Κ.Θ.

Έννοιες που εντοπίζονται:	Φτώχεια, Ασφάλεια, Βοήθεια, Φυσική καταστροφή (Φωτιά), Εμπρησμός, Πόλεμος, Παρελθόν, Καταστροφή
----------------------------------	---

Υποκείμενα που εντοπίζονται:	Γυναίκες, Άνθρωποι (του Δήμου Λέσβου), Παιδιά (προσφύγων), Παιδιά, Γερμανοί, Στρατιώτες
Αντικείμενα – Εξοπλισμός που εντοπίζονται:	Ρούχα, Πλυντήριο, Βάρκα, Στολές, Πολυκατοικίες, Τζαμιά, Βόμβα, Καπνός, Τανκ, Φορτηγό, Δρόμος
Γεωγραφικοί τόποι που εντοπίζονται:	

Παρατηρείται περιγραφικός, πλούσιος ποσοτικά, αλλά και ποιοτικά σχολικός λόγος σε προεικονογραφικό κυρίως συνδηλωτικό, αλλά και δηλωτικό πεδίο με έμφαση στον πολεμικό εξοπλισμό και τις καταστροφές.

Επιλογή των εικόνων: Ο μαθητής Κ.Θ. επέλεξε την φωτογραφία δύο (2) από το οπτικό ερωτηματολόγιο. Η τεκμηρίωση της φωτογραφίας αφορά στην δήλωση περί της αρωγής που προσφέρεται από τους ενήλικες στα παιδιά κατά την αποβίβασή τους από την βάρκα, αλλά ταυτόχρονα και στην συνδήλωση για την σωτηρία τους. Ως αρνητική πρόσληψη απάντησε για την εικόνα επτά (7) του οπτικού ερωτηματολογίου, με τεκμηρίωση που αφορά τόσο σε δηλωτικά, όσο και καταδηλωτικά σημεία. Συγκεκριμένα, ο μαθητής εντοπίζει την δηλωτική υπόσταση της εικόνας, δηλαδή την κατάρρευση και την καταστροφή των κτιρίων, ενώ παράλληλα αναφέρεται και σε συνυποδηλωτικό συνειρμό βάσει του οποίου αναφέρει πως τα άτομα αδυνατούν πλέον να διαμείνουν στην εικονιζόμενη πόλη. **Οπότε προκύπτει υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και υποστήριξη των μεταναστευτικών ομάδων που χρήζουν βοήθεια, ενώ παράλληλα εκδηλώνεται αποστροφή στον πόλεμο και στα αρνητικά του σημαίνοντα.**

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Μέσα από την απομαγνητοφώνηση των οπτικών ερωτηματολογίων των νηπίων, αλλά και την αποδελτίωση των οπτικών ερωτηματολογίων των μαθητών της ΣΤ' τάξης του Δημοτικού, τα παιδιά εξέθεσαν τις απόψεις τους σχετικά με τα ζητήματα της πατρίδας και των Συρίων προσφύγων.

Ανάλογα το υπόβαθρο των εμπειριών που είχε κάθε παιδί, σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, όπως την ηλικία, την σχολική βαθμίδα που βρίσκεται κ.λπ., δόθηκαν απαντήσεις σχετικά με τα επεξεργαζόμενα ζητήματα.

Ένα πολύ μικρό ποσοστό από το δείγμα των παιδιών του νηπιαγωγείου έδειξε να είναι ενημερωμένο γύρω από το ζήτημα των Συρίων προσφύγων, σε αντίθεση με τα παιδιά της ΣΤ' Δημοτικού, τα οποία ήταν στο σύνολό τους κατατοπισμένα και ευαισθητοποιημένα γύρω από αυτό. Εμφανής ήταν η ταύτιση των απόψεων του δείγματος και των δύο (2) σχολικών βαθμίδων γύρω από ζητήματα που αφορούν τον τρόπο οργάνωσης και παρουσίασης των μεγάλων αστικών κέντρων, αλλά και σε σχέση με την έννοια της φτώχειας.

Ειδικότερα, όσο αφορά στην πρώτη (1^η) φωτογραφία του οπτικού ερωτηματολογίου των νηπίων, δεκαέξι (16) νήπια αναγνωρίζουν πως τα εικονιζόμενα παιδιά βρίσκονται σε διαδικασίες παιχνιδιού, τρία (3) νήπια απάντησαν πως χορεύουν και ένα (1) απάντησε πως τα εικονιζόμενα παιδιά κάνουν γιόγκα. Αξίζει να σημειωθεί πως από το σύνολο των νηπίων, δύο (2) από αυτά ανέφεραν πως τα παιδιά είναι σκουρόχρωμα, επισημαίνοντας έτσι εξωτερικές διαφορές από αυτά.

Ως προς την πρόσληψη της δεύτερης (2^η) φωτογραφίας, εννέα (9) νήπια ανέφεραν πως τα παιδιά βρίσκονται σε μια αίθουσα που είτε πρόκειται να παρακολουθήσουν, είτε τα ίδια θα παρουσίαζαν μια θεατρική παράσταση. Στη συνέχεια, οκτώ (8) νήπια σχολίασαν πως τα εικονιζόμενα παιδιά βρίσκονται στο σχολείο τους, σε εσωτερικό χώρο που ομοιάζει την τάξη τους. Τέλος ένα (1) νήπιο ανέφερε πως τα παιδιά επρόκειτο να δουν παράσταση κουκλοθέατρου και άλλο ένα (1) πως τα παιδιά βρίσκονται σε παιδότοπο.

Για την τρίτη (3^η) φωτογραφία υπήρξαν πολλές διαφορετικές μεταξύ τους προσεγγίσεις. Στο σύνολό τους, όλα τα νήπια αναγνώρισαν την θάλασσα ως γεωγραφικό τόπο, δίνοντας εντούτοις διαφορετικές ερμηνείες στα υποκείμενα της φωτογραφίας. Αναλυτικότερα, από το σύνολο των είκοσι (20) νηπίων, μόνο τα πέντε (5) από αυτά εντόπισαν στην φωτογραφία της διάσωσης το ζήτημα των προσφύγων. Συγκεκριμένα, τα πέντε (5) αυτά νήπια ανέφεραν πως βλέπουν προσφυγάκια, πρόσφυγες ή ανθρώπους που έρχονται στην Ελλάδα (την χώρα μας) από την χώρα τους επειδή γίνεται πόλεμος. Τέσσερα (4) νήπια ανέφεραν πως τα εικονιζόμενα παιδιά βρίσκονται στην θάλασσα για λόγους αναψυχής, δύο (2) πως έχουν πάει εκδρομή, ένα (1) πως πήγαν για να ψαρέψουν, ένα (1) πως βρίσκονται εκεί για να μάθουν να κολυμπάν, πέντε (5) πως βρίσκονται σε μια παραλία στην οποία υπάρχει ο κίνδυνος να πνιγούν και για αυτό φορούν και τα σωσίβιά τους. Δύο (2) από τα νήπια έδωσαν ιδιαίτερες ερμηνείες στην εικόνα: το πρώτο (1^ο) ανέφερε πως τα παιδιά βρίσκονται στην θάλασσα και παίζουν, ωστόσο του φαίνεται πως κάτι παράξενο συμβαίνει, το οποίο δεν μπορεί να το ονοματίσει και δεν τον διευκολύνει στο να κατατάξει σε μια κατηγορία την εικόνα. Το δεύτερο (2^ο) νήπιο ανέφερε πως είναι μια εικόνα που την έχει δει πολλές φορές στην τηλεόραση, χωρίς ωστόσο να ξέρει πώς να την ερμηνεύσει καθώς ούτε αυτό ρώτησε ποτέ τους γονείς του, ούτε όμως και εκείνοι δεν επιχείρησαν να δώσουν ερμηνεία του γεγονότος στο παιδί. Αξίζει να αναφερθεί πως τα σωσίβια που φορούν τα δρώντα υποκείμενα έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην διαμόρφωση των απαντήσεων των παιδιών, καθώς χωρίς αυτά τα περισσότερα παιδιά θα αντιλαμβάνονταν την εικόνα ως μια παραλία αναψυχής. Μάλιστα, αξίζει να σημειωθεί πως πολλά νήπια έκαναν λόγο για κανόνες στην θάλασσα, εντάσσοντας τα σωσίβια μέσα σε αυτούς. Παρόμοιο ρόλο, σε μικρότερη βέβαια κλίμακα, έπαιξαν τα βράχια και τα κύματα, καθώς οδήγησαν τα παιδιά στο συμπέρασμα πως ελλοχεύει κάποιος κίνδυνος για τα εικονιζόμενα παιδιά προσφύγων, όπως επίσης και το συναίσθημα του φόβου, το οποίο οδήγησε τα νήπια στο συμπέρασμα πως τα εικονιζόμενα παιδιά βρίσκονται σε δυσχερή θέση.

Σε σχέση με την τέταρτη (4^η) φωτογραφία, έντεκα (11) νήπια εντόπισαν έναν ενήλικα ο οποίος μαγειρεύει ή ψήνει φαγητό (μπισκότα, τυροπιτάκια,

κουλουράκια) για το ανήλικο εικονιζόμενο παιδί. Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα, τα νήπια επισήμαναν ότι υπάρχουν και συγγενικοί δεσμοί ανάμεσα στο παιδί και στον ενήλικα άνδρα, ενώ έκαναν και τον παραλληλισμό αναφέροντας πως με τον ίδιο τρόπο περιμένουν κι αυτά τον μπαμπά τους να τους ετοιμάσει το φαγητό τους. Από τα νήπια, ένα (1) ανέφερε πως το εικονιζόμενο παιδί είναι πρόσφυγας που πεινάει, ένα (1) ανέφερε πως το παιδί περιμένει στο κυλικείο του Δημοτικού να παραλάβει το φαγητό του, δύο (2) ανέφεραν πως το εικονιζόμενο παιδί ζητιανεύει για φαγητό, δύο (2) πως το παιδί φαίνεται να είναι πεινασμένο, δύο (2) νήπια εντόπισαν το στοιχείο της φτώχειας αναφέροντας πως το παιδί είναι φτωχό και πως βρίσκεται σε μια φτωχή γειτονιά και τέλος ένα (1) νήπιο ανέφερε πως η εικόνα παρουσιάζει μια διαδικασία αγοροπωλησίας μεταξύ του ενήλικα άνδρα και του εικονιζόμενου παιδιού.

Ως προς την πρόσληψη της πέμπτης (5^{ης}) φωτογραφίας, εννέα (9) νήπια απάντησαν πως η φωτογραφία απεικονίζει μια μεγάλη σύγχρονη πόλη που προσομοιάζει στα πρότυπα του δυτικού πολιτισμού, χωρίς ωστόσο να την ονομάζουν με κάποιον συγκεκριμένο γεωγραφικό προσδιορισμό, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα νήπια, τα οποία έδωσαν συγκεκριμένες γεωγραφικές απαντήσεις. Αναλυτικότερα, τέσσερα (4) νήπια ανέφεραν πως η πόλη είναι κάπου στην Αγγλία, δύο (2) πως είναι η Θεσσαλονίκη, η πόλη στην οποία ζουν τα νήπια, ένα (1) ανέφερε πως η πόλη βρίσκεται κάπου στην Ελλάδα, ένα (1) ανέφερε πως η πόλη βρίσκεται κάπου στην Κίνα, ένα (1) ανέφερε πως η πόλη βρίσκεται κάπου στην Αμερική, ένα (1) ανέφερε πως η πόλη βρίσκεται κάπου στην Ισπανία και τέλος, ένα (1) ανέφερε πως η πόλη βρίσκεται κάπου στην Γαλλία ή στην Γερμανία.

Τα νήπια, ως προς την πρόσληψη της έκτης (6^{ης}) φωτογραφίας, τα νήπια έδωσαν παρόμοιες απαντήσεις με αυτές που έδωσαν και στην πέμπτη (5^η) φωτογραφία. Συγκεκριμένα, δώδεκα (12) νήπια ανέφεραν πως η φωτογραφία απεικονίζει μια μεγάλη σύγχρονη πόλη που προσομοιάζει στα πρότυπα του δυτικού πολιτισμού, χωρίς ωστόσο να την ονομάζουν με κάποιον συγκεκριμένο γεωγραφικό προσδιορισμό. Παράλληλα, τρία (3) νήπια ανέφεραν πως είναι η Θεσσαλονίκη, η πόλη στην οποία ζουν τα νήπια, δύο (2) ανέφεραν πως η πόλη είναι η Αθήνα (ένα νήπιο ανέφερε πως μπορεί να

είναι και η Αθήνα και η Θεσσαλονίκη), ένα (1) ανέφερε πως η πόλη είναι η Νέα Υόρκη, ένα (1) ανέφερε πως η πόλη βρίσκεται κάπου στην Αμερική, ένα (1) ανέφερε πως η πόλη βρίσκεται κάπου στην Αγγλία και τέλος, ένα (1) νήπιο ανέφερε πως είναι κάποιο τουριστικό χωριό της Χαλκιδικής.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης και τα αποτελέσματα των απαντήσεων που έδωσαν στα οπτικά ερωτηματολόγια οι μαθητές της ΣΤ' Δημοτικού.

Ειδικότερα, όσο αφορά στις απαντήσεις των μαθητών σχετικά με την πρώτη (1^η) φωτογραφία, όλοι οι μαθητές στο σύνολό τους αναγνώρισαν ότι πρόκειται για γυναίκες που πλένουν ρούχα. Συγκεκριμένα, δύο (2) παιδιά στις απαντήσεις τους εντοπίζουν πως πρόκειται για γυναίκες, μουσουλμάνες ή πρόσφυγες που πλένουν ρούχα, χωρίς ωστόσο να προσδιορίζεται ο γεωγραφικός τόπος. Εννέα (9) παιδιά ανέφεραν πως πρόκειται για γυναίκες, μουσουλμάνες ή πρόσφυγες που πλένουν ρούχα και βρίσκονται στην Ελλάδα, σε κάποιο από τα ελληνικά νησιά ή σε κάποιο από τα κέντρα φιλοξενίας προσφύγων hotspot. Δύο (2) μαθητές ανέφεραν πως πρόκειται για γυναίκες πρόσφυγες που πλένουν ρούχα και βρίσκονται στην Συρία. Ένας (1) μαθητής απάντησε πως πρόκειται για κορίτσια που πλένουν ρούχα στην Συρία. Ένας (1) άλλος μαθητής ανέφερε πως πρόκειται για κοπέλες που πλένουν ρούχα, χωρίς ωστόσο να είναι σίγουρος για τον γεωγραφικό τόπο, αναφέροντας ενδεικτικά τις εξής χώρες: Ινδία, Τουρκία και Συρία. Ένας (1) ακόμα μαθητής ανέφερε πως πρόκειται για γυναίκες που βρίσκονται σε κάποιο χωριό της Αραβίας, ένας (1) άλλος πως είναι γυναίκες στο Ιράν και ακόμα ένας (1) πως είναι γυναίκες στο Ιράκ. Ένας (1) μαθητής ανέφερε πως πρόκειται για μαμάδες πρόσφυγες που βρίσκονται στην Ελλάδα και πλένουν ρούχα. Τέλος, ένας (1) μαθητής ανέφερε πως στην εικόνα δεν βλέπει γυναίκες, αλλά τις δυσκολίες που περνάνε οι πρόσφυγες βρισκόμενοι σε μια χώρα μακριά από την δική τους, καθώς η πατρίδα τους βρίσκεται σε κατάσταση πολέμου. Αξίζει να αναφερθεί πως έξι (6) μαθητές, σχολίασαν επιπρόσθετα πως εντόπισαν το στοιχείο της φτώχειας στην πρόσληψη της εικόνας.

Ως προς την πρόσληψη της δεύτερης (2^{ης}) εικόνας, οι απαντήσεις που έδωσαν οι μαθητές, κατηγοριοποιήθηκαν σε τρεις (3) ομάδες, εστιάζοντας

άλλοι στην διάσωση των προσφύγων, άλλοι στην άφιξή τους στην νέα πατρίδα και άλλοι στην διαφυγή - εγκατάλειψη της πατρίδας τους. Ειδικότερα, έξι (6) μαθητές ανέφεραν πως στην εικόνα βλέπουν πρόσφυγες ή παιδιά που φτάνουν στην Ελλάδα (σε κάποια ακτή ελληνικού νησιού, σε κάποια ακτή της ενδοχώρας) ή σε κάποια άλλη χώρα της Ευρώπης. Ένα άλλο σύνολο μαθητών εστίασε στην διαφυγή – εγκατάλειψη της πατρίδας τους. Δύο (2) από αυτούς ανέφεραν απλά πως αφήνουν την πατρίδα τους, ενώ άλλοι δύο (2) έκαναν λόγο για εγκατάλειψη της πατρίδας τους και παράλληλα για την άφιξή τους στην Ελλάδα (σε κάποια ακτή ελληνικού νησιού, σε κάποια ακτή της ενδοχώρας) ή σε κάποια άλλη χώρα της Ευρώπης. Τέλος, η τρίτη (3^η) ομάδα των απαντήσεων των παιδιών έκανε λόγο για την διάσωση των προσφύγων. Συγκεκριμένα, τέσσερα (4) παιδιά μίλησαν απλά για διάσωση των προσφύγων παιδιών και ενηλίκων, ενώ έξι (6) αναφέρθηκαν και στον χώρο άφιξής τους, λέγοντας πως φτάνουν στην Ελλάδα (σε κάποια ακτή ελληνικού νησιού, σε κάποια ακτή της ενδοχώρας) ή σε κάποια άλλη χώρα της Ευρώπης.

Σχετικά με την τρίτη (3^η) φωτογραφία, το σύνολο των μαθητών απάντησε πως βλέπει μια μεγαλούπολη. Ειδικότερα, έξι (6) μαθητές ανέφεραν πως πρόκειται για μια μεγάλη και ανεπτυγμένη πόλη που προσομοιάζει στα πρότυπα του δυτικού πολιτισμού, χωρίς ωστόσο να την ονοματίζουν. Εντούτοις, την χαρακτηρίζουν όμορφη, μεγάλη, ελκυστική στο να ζει κανείς εκεί και εντοπίσουν απουσία πολέμου σε αυτήν. Εννέα (9) μαθητές ανέφεραν πως πρόκειται για την Ελλάδα. Συγκεκριμένα, τέσσερις (4) από αυτούς ανέφεραν πως είναι η Αθήνα, δύο (2) από αυτούς η Θεσσαλονίκη, η πόλη δηλαδή στην οποία ζουν οι μαθητές και τρεις (3) από το σύνολο δεν προσδιόρισε την πόλη. Στην συνέχεια, ένας (1) μαθητής ανέφερε πως η μεγαλούπολη βρίσκεται στην Συρία, ένας (1) άλλος πως βρίσκεται κάπου στην Ευρώπη ή στην Αμερική, ένας (1) ακόμα επεσήμανε την Αμερική και συγκεκριμένα την Νέα Υόρκη και άλλος ένας (1) μαθητής επέδειξε την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Τέλος, ένας (1) μαθητής ανέφερε πως βλέπει μια μεγαλούπολη, η οποία ωστόσο δεν προσομοιάζει στα δυτικοευρωπαϊκά πρότυπα των συνομηλίκων του, καθώς του φαίνεται φτωχή και βρώμικη. Ως πιθανή χώρα επέδειξε το Ιράν, το Ιράκ και την Συρία.

Σχετικά με την πρόσληψη της τέταρτης (4^{ης}) εικόνας οι μαθητές εντόπισαν κατά κύριο λόγο τον πόλεμο και τις συνέπειές του, πυρκαγιά καθώς και περιβαλλοντική μόλυνση. Συγκεκριμένα, έξι (6) εντόπισαν στις απαντήσεις τους την Συρία, τέσσερις (4) από αυτούς ανέφεραν πως γίνεται πόλεμος και δύο (2) πως βλέπουν εργοστάσια που μολύνουν το περιβάλλον και την ατμόσφαιρα. Τέσσερις (4) μαθητές εντόπισαν φωτιά η οποία καίει την πόλη. Ειδικότερα δύο (2) έκαναν λόγο για πυρκαγιά χωρίς να προσδιορίζουν τον γεωγραφικό τόπο, ένας (1) πως είναι μια πυρκαγιά σε κάποια φτωχογειονιά και άλλος ένας (1) πως είναι εργοστάσια σε κάποια Αφρικανική πόλη που μολύνουν το περιβάλλον. Έξι (6) μαθητές εντόπισαν στην εικόνα το στοιχείο της μόλυνσης, της βρωμιάς και της ρύπανσης του περιβάλλοντος: ένας (1) μαθητής εντόπισε την Βενεζουέλα και άλλος ένας (1) κάποια πόλη της Ευρώπης ή της Αμερικής. Απαντήσεις που δόθηκαν με μικρότερη συχνότητα αναφέρουν πως: ένας (1) μαθητής ανέφερα πως πρόκειται για μια βρώμικη πόλη στο Ισραήλ, ένας (1) πως πρόκειται για πόλεμο στις Αραβικές χώρες, ένας άλλος πως πρόκειται για μια παρατημένη και βρώμικη πόλη στην Ασία ή στο Ιράν και τέλος ένας (1) μαθητής εντόπισε μια πυρηνική έκρηξη χωρίς να εστιάζει σε συγκεκριμένο γεωγραφικό τόπο.

Σχετικά με την πρόσληψη της πέμπτης (5^{ης}) φωτογραφίας, οι μαθητές εντόπισαν συντρίμια, ερείπια, βομβαρδισμένα τοπία και αδυναμία ανθρώπινης ύπαρξης ως άμεσες συνέπειες του πολέμου, φυσικές καταστροφές: σεισμό και πυρκαγιά καθώς και μόλυνση – ρύπανση του περιβάλλοντος. Αναλυτικότερα, τέσσερις (4) μαθητές εντόπισαν συντρίμια, ερείπια, βομβαρδισμένα τοπία και αδυναμία ανθρώπινης ύπαρξης ως άμεσες συνέπειες του πολέμου χωρίς ωστόσο να επισημάνουν τον γεωγραφικό τόπο. Επτά (7) μαθητές εντόπισαν συντρίμια, ερείπια, βομβαρδισμένα τοπία και αδυναμία ανθρώπινης ύπαρξης ως άμεσες συνέπειες του πολέμου αναφέροντας ως γεωγραφικό τόπο την Συρία (και ένας την Συρία και το Αφγανιστάν), ένας (1) το Ιράκ και δύο (2) Αραβικές χώρες, χωρίς ωστόσο να προσδιορίσει ποιες χώρες εννοεί και τέλος ένας (1) μαθητής ανέφερε πως είναι η Ελλάδα μετά την αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων την περίοδο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Στην συνέχεια τέσσερις (4) μαθητές θεώρησαν πως η εικόνα είναι απόρροια κάποιας φυσικής καταστροφής

αναφέροντας τον σεισμό και την πυρκαγιά. Συγκεκριμένα ένας (1) μαθητής ανέφερε πως μπορεί να συνέβησαν και οι δύο φυσικές καταστροφές, ένας (1) άλλος πως έγινε μόνο σεισμός και δύο (2) ακόμα πως έγινε μόνο πυρκαγιά, αναφέροντας σαν γεωγραφικό τόπο την Βολιβία ή κάποια άλλη χώρα της Λατινικής Αμερικής καθώς και την κεντρική Αμερική.

Σχετικά με την έκτη (6^η) φωτογραφία όλο το σύνολο των μαθητών εντόπισε το ταγκ, κάνοντας την ίδια στιγμή λόγο για εικόνες πολέμου και καταστροφής του πολιτισμού και της φύσης. Δέκα (10) μαθητές εντόπισαν απλά το ταγκ ως όχημα πολέμου, ενώ πέντε (5) από αυτούς φαντάστηκαν πως πιθανός γεωγραφικός τόπος είναι η Συρία, ένας (1) η Γαλλία κατά την περίοδο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ένας (1) η Ελλάδα αποτυπώνοντας μια εικόνα από πολεμική άσκηση στον Έβρο και τέλος τρεις (3) μαθητές δεν εντόπισαν κάποιον πιθανό γεωγραφικό τόπο. Ακόμη, δέκα (10) μαθητές εντόπισαν εκτός από το ταγκ και την ύπαρξη στρατιωτών πάνω σε αυτό. Πέντε (5) από αυτούς τοποθέτησαν το ταγκ και τους στρατιώτες στην Συρία, ένας (1) στις Αραβικές χώρες, χωρίς όμως να ονομάζει σε ποια και τέλος τέσσερις (4) δεν εντόπισαν κάποιον πιθανό γεωγραφικό τόπο.

Στην έβδομη (7^η) φωτογραφία του οπτικού ερωτηματολογίου όλοι οι μαθητές εντόπισαν συντρίμια και ερείπια μιας πόλης, ακατάλληλης για διαβίωση, αποδίδοντας τις αιτίες στον πόλεμο και σε φυσικές καταστροφές. Συγκεκριμένα, έντεκα (11) μαθητές ανέφεραν πως πρόκειται για πόλη στην Συρία ύστερα από πόλεμο, τέσσερις (4) επικαλέσθηκαν την ίδια αφορμή σχετικά με την παρουσιαζόμενη εικόνα, χωρίς ωστόσο να αναφερθούν στον γεωγραφικό τόπο, ενώ τέλος ένας (1) μαθητής ανέφερε πως πρόκειται για Αραβικές χώρες, χωρίς όμως να προσδιορίζει σε ποια αναφέρεται. Στη συνέχεια, τέσσερις (4) μαθητές έκαναν λόγο για φυσικές καταστροφές και συγκεκριμένα για τον σεισμό. Ένας (1) ανέφερε πως έγινε σεισμός σε κάποια πόλη, ένας (1) άλλος πως έγινε σεισμός στην Συρία και τέλος δύο (2) μαθητές ανέφεραν πως μπορεί να έγινε είτε σεισμός είτε πόλεμος, χωρίς να προσδιορίσουν τον γεωγραφικό τόπο στον οποίο αναφέρονται.

Ως προς την όγδοη (8^η) και τελευταία φωτογραφία, οι μαθητές στο σύνολό τους ανέφεραν ότι εντόπισαν ένα φορτηγό, νταλικά, απορριμματοφόρο ή σκουπιδιάρικο το οποίο το χαρακτήρισαν ως

εγκαταλελειμμένο, παλιό, σκουριασμένο, χαλασμένο και καμένο στην άκρη του δρόμου ή παρατημένο σε κάποια μάνδρα αυτοκινήτων. Δώδεκα (12) μαθητές ανέφεραν πως βλέπουν ένα φορτηγό, νταλίκια, απορριματοφόρο ή σκουπιδιάρικο χωρίς να εστιάζουν στον γεωγραφικό τόπο. Ένας (1) από αυτούς αναφέρθηκε πως η αιτία της κατάστασης του απορριματοφόρου είναι φωτιά. Πέντε (5) μαθητές ανέφεραν πως το συγκεκριμένο απορριματοφόρο βρίσκεται στην Συρία, ενώ ένας (1) από αυτούς πιθανολογεί πως βρίσκεται και στην Ελλάδα. Αξίζει να σημειωθεί πως ερμηνεύοντας τις αιτίες για τις οποίες το φορτηγό βρίσκεται σε αυτήν την κατάσταση, ένας μαθητής ανέφερε πως οι πολίτες αδυνατούν οικονομικά να αγοράσουν καινούριο και έτσι επαναχρησιμοποιούν το παλιό. Στη συνέχεια ένας (1) μαθητής αναφέρει πως το φορτηγό είναι στην Ελλάδα, ένας (1) άλλος σε κάποια χώρα της Ανατολής, χωρία να προσδιορίζει σε ποια και τέλος ένας (1) ακόμα αναφέρει πως μπορεί να βρίσκεται τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Συρία. Αναφορικά, λέει πως εάν είναι καμένο τότε βρίσκεται στην Ελλάδα, ενώ εάν είναι κατεστραμμένο εξαιτίας του πολέμου, τότε βρίσκεται στην Συρία.

Μέσα από αυτήν την έρευνα συμβάλλουμε στην αποκωδικοποίηση της άποψης των ελλήνων μαθητών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (νηπίων και ΣΤ' Δημοτικού), σχετικά με την αντίληψή τους γύρω από τους Σύριους πρόσφυγες.

Αναφορικά με τα ευρήματα των νηπίων, θα λέγαμε πως κατά κύριο λόγο τα νήπια προσλαμβάνουν τον ρεαλισμό και περιγράφουν προεικονογραφικά την εικόνα με τους δράστες και τα γεγονότα.

Συγκεκριμένα, τα νήπια φαίνεται πως στην πρώτη (1^η) φωτογραφία εντοπίζουν παιδιά που βρίσκονται σε διαδικασία παιχνιδιού ή κάποιας χορευτικής δραστηριότητας, εστιάζοντας σε αυτήν και αφήνοντας σε δεύτερη μοίρα τον γεωγραφικό τόπο, ο οποίος ποίκιλε, μολονότι προσδιοριζόταν σε κάθε περίπτωση ως ανοιχτός.

Επιπλέον, βάσει του ρεαλισμού και των προσωπικών τους βιωμάτων και αντιλήψεων, τα νήπια έδειξαν να επιλέγουν και να διάκεινται θετικά ως προς την απεικόνιση των πόλεων στις εικόνες πέντε (5) και έξι (6), καθώς οι εν λόγω πόλεις προσομοίαζαν στοιχεία του σύγχρονου δυτικοευρωπαϊκού

κόσμου, στα πλαίσια του οποίου ανατρέφονται και διαμορφώνουν τις εμπειρίες τους. Έτσι λοιπόν, είτε τις προσομοιάζαν με την Θεσσαλονίκη, την πόλη στην οποία ζουν, είτε με άλλες πόλεις της Ελλάδας και της Ευρώπης, τις οποίες είτε είχαν επισκεφθεί, είτε έχουν δει μέσα από οπτικοακουστικό ή και έντυπο υλικό.

Πολλές φορές όμως ο ρεαλισμός αυτός ερχόταν σε σύγκρουση με τα προσωπικά τους βιώματα και την καθημερινότητά τους, δημιουργώντας τους ένα παράξενο και πρωτόγνωρο αίσθημα. Συγκεκριμένα, τα παραπάνω αποφαίνονται έντονα στην τρίτη (3^η) και τέταρτη (4^η) φωτογραφία.

Ως προς τον ρεαλισμό της τρίτης (3^{ης}) φωτογραφίας, τα νήπια, εντόπισαν την θάλασσα ως γεωγραφικό τόπο, τον οποίο συνέδεσαν με τα προσωπικά τους βιώματα και ανέφεραν πως τα παιδιά είτε βρίσκονται εκεί για λόγους αναψυχής, είτε για λόγους εκμάθησης κολύμβησης. Παρόλα αυτά, η έκφραση στο πρόσωπο των εικονιζόμενων παιδιών, οι ενήλικες που τα πλαισίωσαν, τα σωσίβια που φορούσαν, τα βράχια, τα κύματα και κυρίως η έκφραση τρόμου στα πρόσωπά τους, ήταν αιτίες που δημιούργησαν σύγχυση στα παιδιά. Ωστόσο, εξαιτίας της αδυναμίας τους να ανακαλέσουν την αιτιολογία, οδηγούνταν στο συμπέρασμα της ερμηνείας της εικόνας αποκλειστικά μέσω του ρεαλισμού και των βιωμάτων τους. Αντίθετα, τα νήπια που ήταν κατατοπισμένα γύρω από το ζήτημα της έλευσης προσφύγων στην Ελλάδα, μπόρεσαν να ερμηνεύσουν την εικόνα τεκμηριώνοντας την άποψή τους με σαφήνεια.

Αντίστοιχη είναι η διαπίστωση τους και στην τέταρτη (4^η) φωτογραφία. Τα νήπια προσλαμβάνοντας την φωτογραφία άλλη μια φορά με ρεαλισμό ανέφεραν πως πρόκειται για μια εικόνα συχνή στην καθημερινότητά τους που ο πατέρας τους ετοιμάζει φαγητό. Ωστόσο, εντύπωση προκάλεσε το γεγονός πως το εικονιζόμενο παιδί βρίσκεται στον δρόμο και είναι ασυνόδευτο, τα βρώμικα του ρούχα, αλλά και η απουσία ενηλίκων γύρω από το παιδί. Έτσι, πολλά νήπια εστίασαν στην έκφραση του προσώπου του παιδιού, κάνοντας λόγο για φτώχεια, για έρημα χωριά καθώς και για ένα παιδί που ζητιανεύει για φαγητό. Συνεπώς, όλα τα σημειούμενα έστρεψαν τις απαντήσεις των νηπίων σε διαφορετική κατεύθυνση, από αυτήν της αρχικής και βιωματικής τους διαπίστωσης.

Γενικά θα λέγαμε πως η μεγάλη πλειοψηφία δεν γνωρίζει την προσφυγική κρίση, ούτε την έλευση μεγάλου κύματος προσφύγων στην Ελλάδα, καθώς ένα πολύ μικρό ποσοστό φάνηκε πως είναι ευαισθητοποιημένο γύρω από την κατάσταση. Από τις απαντήσεις των νηπίων φαίνεται πως τα νήπια στην σύγχρονη ελληνική κοινωνία μεγαλώνουν σε πρότυπα δυτικοευρωπαϊκού πολιτισμού, μέσα στα οποία αναπτύσσονται, τα οποία αναγνωρίζουν και νιώθουν καλά επιλέγοντάς τα. Πολλές φορές, τα νήπια εντόπισαν την φτώχεια στις φωτογραφίες, αναφέροντας πως είναι ένα στοιχείο στενάχωρο για αυτά, το οποίο θα ήθελαν να αποβάλλουν από την καθημερινότητά τους.

Αντίστοιχα, ως προς τις απαντήσεις που δόθηκαν από τους μαθητές της ΣΤ' Δημοτικού αποφαίνεται ο ρεαλισμός, ο τόπος, του προβλήματος «φυγής από πατρίδα και τα σπίτια», των συναισθημάτων που βιώνουν τα παιδιά, η ξενότητα και άλλες έννοιες.

Συγκεκριμένα, ως προς την πρώτη (1^η) φωτογραφία, όλοι οι μαθητές εντόπισαν τις γυναίκες και αναγνώρισαν την θρησκεία τους μέσω του ενδυματολογικού τους κώδικα, αναφέροντας πως είναι μουσουλμάνες. Ωστόσο, φαίνεται πως δεν συμφώνησαν όλοι για τον τόπο στον οποίο βρίσκονται οι γυναίκες, καθώς άλλοι τις τοποθετούν σε κάποια δομή υποδοχής προσφύγων στην Ελλάδα ή στην Ευρώπη και άλλοι στην πατρίδα τους. Πολλοί μαθητές έκαναν λόγο για φτώχεια, με τεκμηρίωση που αφορά στην έλλειψη βασικών αγαθών στα σπίτια τους που τους αναγκάζει να πλένουν τα ρούχα σε δημόσιες βρύσες.

Όσο αφορά στην δεύτερη (2^η) εικόνα που απεικονίζει την σκηνή της διάσωσης, φαίνεται πως όλοι οι μαθητές ήταν σε θέση να εντοπίσουν τον προσφυγικό πληθυσμό, δίνοντας όμως διαφορετική διάσταση στην εικονιζόμενη πράξη. Υποστηρίζοντας δηλαδή πως είναι μια σκηνή διάσωσης, άφιξης στην νέα πατρίδα ή διαφυγής από την γενέτειρα πατρίδα τους, οι μαθητές προσέλαβαν την εικόνα δίνοντας έτσι την δική τους διάσταση στο γεγονός. Στις απαντήσεις τους, φαίνεται πως όλοι οι μαθητές, ανεξάρτητα από την οπτική βάση της οποίας προσέλαβαν το γεγονός, είναι ενημερωμένοι σχετικά με τις ροές του προσφυγικού πληθυσμού από την Συρία προς την

Ελλάδα και την Ευρώπη. Οι περισσότεροι αντιμετώπισαν το θέμα με απόλυτο ρεαλισμό, χωρίς να εκδηλώσουν ιδιαίτερους συναισθηματισμούς.

Οι απόψεις των μαθητών ομοιάζουν και στις εικόνες που αφορούν τις σύγχρονες μεγαλουπόλεις. Μέσα από τις απαντήσεις τους, οι μαθητές φαίνεται να δείχνουν αίσθημα εξοικείωσης και ταύτισης με την δομή των σύγχρονων μεγαλουπόλεων. Οι περισσότεροι, φάνηκαν να αρέσκονται στην όψη της πόλης, ενώ λίγοι ήταν αυτοί που ανέφεραν πως δεν θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως πολίτες σε μια πόλη σαν κι αυτήν. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί πως στην εικόνα τέσσερα (4), πολλοί μαθητές έκαναν λόγο για μόλυνση, γεγονός που δείχνει την ευαισθητοποίηση και την αντίδραση των μαθητών σε ότι έχει να κάνει με την ατμοσφαιρική ρύπανση.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις των μαθητών όσο αφορά στις συνέπειες του πολέμου, καθώς είναι σε θέση να τις αναγνωρίσουν μόνο σε συγκεκριμένες συνθήκες. Σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν, οι μαθητές ανέφεραν πως βλέπουν συντρίμμια και εικόνες καταστροφής, ως δείγμα των συνεπειών που επιφέρει ο πόλεμος, μόνο στις εικόνες πέντε (5) και επτά (7). Ωστόσο, υπήρξε και μια μερίδα μαθητών που απάντησε πως οι εν λόγω εικόνες είναι συνέπειες μιας μεγάλης φυσικής καταστροφής, σεισμού ή πυρκαγιάς, χωρίς να αναφέρουν κάτι για την αρνητική χροιά του πολέμου. Αντίθετα, οι απαντήσεις που δόθηκαν για τις εικόνες τέσσερα (4) και οκτώ (8) ήταν τελείως διαφορετικές. Πιο συγκεκριμένα, η πλειοψηφία για την εικόνα τέσσερα (4) ανέφερε πως βλέπει μια πόλη στην οποία έχει ξεσπάσει κάποια πυρκαγιά, είτε που υπάρχει πολύ έντονη μόλυνση, καθώς τα παιδιά θεώρησαν πως ο καπνός από τις βόμβες είναι καπνός από κάποιο φουγάρο εργοστασίου. Επιπλέον, σχετικά με την εικόνα οκτώ (8) ανέφεραν πως είναι ένα παλιό, σκουριασμένο ή και καμένο φορτηγό το οποίο δεν αντικαθίσταται λόγω έλλειψης χρημάτων, κάνοντας για άλλη μια φορά λόγω για το φαινόμενο της φτώχειας.

Ομοφωνία υπήρξε όσο αφορά στην εικόνα έξι (6). Όλοι οι μαθητές ανέφεραν πως βλέπουν ένα πολεμικό όχημα με στρατιώτες το οποίο επρόκειτο να παρέμβει. Η διαφοροποίηση αφορά στον τόπο και στον χρόνο, καθώς δεν ήταν ίδια η χρονική στιγμή για τους περισσότερους, τοποθετώντας την φωτογραφία σε διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές και χρονικά, άλλοι

στο παρόν και συγκεκριμένα στον πόλεμο στην Συρία ενώ άλλοι στο παρελθόν.

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι τα νήπια δεν είναι σε μεγάλη κλίμακα ευαισθητοποιημένα γύρω από ζητήματα που αφορούν τους πρόσφυγες και τον πόλεμο στην Συρία. Από το συνολικό δείγμα, μόνο πέντε (5) παιδιά ήταν σε θέση να αποκωδικοποιήσουν την εικόνα και να παραθέσουν την εμπειρία που είχε μεταφερθεί σε αυτά από τους γονείς τους. Αντίθετα, έδωσαν αρκετά εύστοχες απαντήσεις σε ότι αφορά την έννοια της πατρίδας. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά έδειξαν να είναι εξοικειωμένα με τις οργανωμένες πόλεις που προσομοιάζουν σε πρότυπα δυτικοευρωπαϊκού πολιτισμού και μάλιστα να αρέσκονται στην θέασή τους. Μέσα από τις απαντήσεις που έδωσαν τα νήπια, φαίνεται έντονα ο θαυμασμός για χώρες της Ευρώπης αλλά και της Αμερικής, κυρίως σε ότι έχει να κάνει το μέγεθος των πόλεων, τα χρώματα, την ποσότητα των αυτοκινήτων και το μέγεθος και το πλήθος των κτιρίων.

Από την άλλη μεριά, οι μαθητές της ΣΤ' Δημοτικού φαίνονται πως είναι γνώστες της κατάστασης των προσφυγικών ροών από την Συρία. Όλα τα παιδιά εντόπισαν την έννοια της ξενότητας στις γυναίκες από την Συρία, μέσω του ενδυματολογικού κώδικα, ενώ την ίδια στιγμή, το σύνολο του δείγματος ανέφερε πως η εικόνα δύο (2) αφορά σε παιδιά προσφύγων σε μια στιγμή άφιξης στην νέα πατρίδα, διάσωσης αλλά και διαφυγής από την χώρα καταγωγής τους. Επιπλέον, οι συνέπειες του πολέμου γίνονται αντιληπτές μέσα από τα συντρίμια μιας κατεστραμμένης πόλης, χωρίς όμως να συμπεριλαμβάνονται μέσα και οι εικόνες που παρουσίαζαν μια βομβαρδισμένη πόλη. Η αιτιολογία μιας μερίδας μαθητών αφορούσε στην ατμοσφαιρική ρύπανση, γεγονός που δείχνει την υπέρμετρη ευαισθησία των μαθητών σε ότι έχει να κάνει με ζητήματα περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και δράσης. Πρόσθετα, μερίδα του δείγματος φαίνεται να συγχέει τις καταστροφικές συνέπειες του πολέμου με τα αποτελέσματα που επιφέρει μια φυσική καταστροφή. Κοινό σημείο στην οπτική των νηπίων και των μαθητών της ΣΤ' Δημοτικού αποτελεί η εξοικείωση και η ταύτιση στην παρουσίαση των εικόνων με τις σύγχρονες πόλεις, καθώς και οι μαθητές της ΣΤ' τάξης φαίνονται να θεωρούν τις εικονιζόμενες πόλεις κοντά στα επιλεγόμενα από

αυτά πρότυπα οργανωμένων κοινωνιών. Τέλος, ένα άλλο κοινό σημείο που εντοπίζεται στις απαντήσεις των μαθητών και των δύο (2) βαθμίδων, είναι η έννοια της φτώχειας. Πολλά παιδιά ήταν σε θέση να αναφέρουν πως μπορούν να διακρίνουν την φτώχεια στις εικόνες, εκφράζοντας απαρέσκεια προς αυτήν και παράλληλα διαχωρίζοντας τους ίδιους αλλά και την κοινωνία στην οποία αναπτύσσονται από αυτήν. Μάλιστα, ορισμένοι μαθητές έκαναν λόγο για τον φόβο ότι η Ελλάδα μπορεί στο μέλλον να φτωχοποιηθεί τόσο ώστε η ελληνική κοινωνία να προσομοιάζει στις εικονιζόμενες.

Χρησιμοποιώντας τα αποτελέσματα της έρευνας και την μεθοδολογία, μπορούμε να συμβάλλουμε με προτάσεις για εκπαιδευτικές αντιρατσιστικές και αντιπολεμικές δράσεις στην σύγχρονη μετανεωτερική ευρωπαϊκή εκπαίδευση.

Το ελληνικό σύγχρονο νηπιαγωγείο φαίνεται πως συνεχίζει να αποτελεί ένα αποστειρωμένο παιδαγωγικά περιβάλλον από βιώματα και ερεθίσματα σχετικά με την διαφορετικότητα και την αποδοχή. Το δασκαλοκεντρικό – συγκεντρωτικό σύστημα καθώς και η στείρα αναπαραγωγή θεματολογίας με παράλληλη απουσία βιωματικών δράσεων με νόημα για τα παιδιά και εμπειριών οδηγεί στην αδυναμία διαμόρφωσης μιας νέας δυναμικής για τα νήπια μέσα από την οποία θα αναπτυχθούν συναισθήματα αλληλεγγύης και σταδιακής αποδοχής του διαφορετικού. Την ίδια στάση φαίνεται να κρατάει και η ελληνική οικογένεια, όσο αφορά στο ηλικιακό φάσμα της προσχολικής ηλικίας, καθώς κατά κύριο λόγο δεν έχει συζητήσει με τα νήπια το προσφυγικό ζήτημα, αφήνοντάς τα στην άγνοια. Πολλοί από τους γονείς δηλώνουν πως τους είναι δύσκολο να εκφραστούν για τέτοιου είδους ζητήματα στα παιδιά τους καθώς επίσης αναφέρουν πως τα παιδιά τους δεν είναι σε θέση να επεξεργαστούν και να τα αντιληφθούν και να τα κατανοήσουν πλήρως. Επιπλέον, οι παιδαγωγοί επιλέγουν να μην θίξουν τέτοια ζητήματα είτε λόγω του φόβου της αντίδρασης των γονιών γύρω από την ευαισθητοποίηση και την δημιουργία εμπειριών για το προσφυγικό ζήτημα στα παιδιά τους, είτε εξαιτίας της πιθανής αδυναμίας των ίδιων των εκπαιδευτικών για να τεκμηριώσουν και να υποστηρίξουν παιδαγωγικά την θεματική ενότητα. Θεωρώντας πως η προσχολική εκπαίδευση έχει να κάνει με βιώματα και εμπειρίες, κρίνεται σκόπιμο το ελληνικό νηπιαγωγείο να εντάξει στην

θεματολογία του την προσέγγιση του προσφυγικού ζητήματος και άλλων αντίστοιχων, καθώς πλέον τα παιδιά μπορούν να έρθουν σε επαφή με τους πρόσφυγες κάνοντας απλώς μια βόλτα μέσα στην πόλη. Επιπλέον, κρίνεται σημαντική και η επιμόρφωση των παιδαγωγών, οι οποίοι θα έπρεπε να ακολουθήσουν μια θεματολογία που ξεφεύγει από τα στεγανά και τα στενά όρια της τυπικής εκπαίδευσης και να εστιάσει σε ζητήματα όπως η διαφορετικότητα, η αποδοχή, η αλληλεγγύη και η κινητοποίηση γύρω από τον άνθρωπο, θέτοντας έτσι τις βάσεις για την δημιουργία των μεταγενέστερων σκεπτόμενων πολιτών.

Από την άλλη μεριά, στην άλλη εκπαιδευτική βαθμίδα, μέσα από τις απαντήσεις φαίνεται πως το δημόσιο Δημοτικό σχολείο είναι περισσότερο εξοικειωμένο με τέτοιου είδους ζητήματα αντιρατσιστικής και σύγχρονης μετανεωτεριστικής ευρωπαϊκής εκπαίδευσης. Στην περίπτωση αυτή, γονείς και παιδαγωγοί φαίνεται πως μιλάνε ανοιχτά στα παιδιά για τέτοια ζητήματα «ταμπού». Παρόλα αυτά, φαίνεται πως η κατεύθυνση που δίνεται δεν έχει ως στόχο της την αποδοχή, τον σεβασμό και την ευαισθητοποίηση στην διαφορετικότητα ή και την δράση για την καταπολέμησή της, αλλά αντίθετα την στείρα αναγνώρισή της. Μέσα από τις απαντήσεις των παιδιών φαίνεται πως κατά γενική ομολογία τα παιδιά γνωρίζουν πληροφορίες σχετικά με τον πόλεμο στην Συρία και την προσφυγική κρίση, χωρίς όμως να εκδηλώνουν διάθεση για την αποδοχή τους ή και την εκδήλωση συναισθημάτων συμπόνιας και συμπάραστασης προς αυτούς. Αντίθετα, στις απαντήσεις τους δόθηκε έμφαση στην φτώχεια και στις δύσκολες συνθήκες διαβίωσης των προσφύγων, δηλώνοντας έτσι τον διαχωρισμό της οικονομικής τους κατάστασης, αλλά και των συνθηκών της καθημερινότητάς τους, δημιουργώντας έτσι ένα χάσμα ανάμεσα σε γηγενείς και πρόσφυγες. Επίσης, όσο αφορά στην έννοια της πατρίδας, οι μαθητές της ΣΤ' Δημοτικού έδειξαν πως είναι πολύ ανοιχτοί στην αποδοχή της δυτικής κουλτούρας, χωρίς όμως να ισχύει το ίδιο και για την αντίστοιχη κουλτούρα των αραβόφωνων χωρών. Συνεπώς κρίνεται σημαντικό, η εκπαιδευτική διαδικασία να στραφεί στην ευαισθητοποίηση και αποδοχή με στοιχεία βιωματικά που θα παραλληλίζουν τις ζωές τους, χωρίς να στέκεται μόνο στο πρώτο επίπεδο της αναγνώρισης της διαφορετικότητας.

Επιλογικά, η μελέτη της πατρίδας και της προσφυγικής ροής προς την Ελλάδα φέρνει συνεχώς στο φως νέα και πλούσια ευρήματα που εμπλουτίζουν τη σχετική βιβλιογραφία με στόχο τόσο τον σχεδιασμό αποτελεσματικών παιδαγωγικών δράσεων, όσο και την ευαισθητοποίηση για την δημιουργία νέων σκεπτόμενων πολιτών ανοιχτών σε ότι αφορά σε ζητήματα αντιρατσιστικής αγωγής. Τα ευρήματά μας παρέχουν ένα πλαίσιο για μια ολιστική προσέγγιση που η προσφυγική κοινότητα αναγνωρίζεται ως ενεργός γνώστης των αναγκών της και των δυσκολιών της αλλά και των πηγών στήριξης και ανθεκτικότητας που διαθέτει (La Fromboise, 1988 αναφ. στο Goodman et. al., 2004). Μέσα από την ανάδειξη των απαντήσεων των νηπίων και μαθητών της ΣΤ' Δημοτικού, αποφαίνεται η ανάγκη για την αναδιαμόρφωση του προγράμματος της ελληνικής κοινωνίας και την ένταξη αντιρατσιστικών δράσεων βιωματικού χαρακτήρα, βάσει της σύγχρονης μετανεωτερικής ευρωπαϊκής εκπαίδευσης. Τα παιδιά, ως νέοι εκκολαπτόμενοι, σύγχρονοι σκεπτόμενοι πολίτες πρέπει να εκπαιδευτούν όχι μόνο στο να αναγνωρίζουν και να κατηγοριοποιούν μια ομάδα ανθρώπων ως μειονοτική, αλλά να δημιουργούν μια νέα δυναμική αποδοχής και αλληλεγγύης στην οποία θα στηριχθεί η σύγχρονη ελληνική πολυπολιτισμική κοινωνία.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ
ΟΠΤΙΚΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΓΙΑ ΝΗΠΙΑ

ΜΕΡΟΣ Α: Δημογραφικά στοιχεία

1. **Φύλο:** Αγόρι Κορίτσι

2. **Ηλικία:** 4 ετών 5 ετών άνω των 5 ετών

3. **Εθνικότητα:**

**ΜΕΡΟΣ Β: ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΕΙΚΟΝΑΣ
ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΠΡΟΦΟΡΙΚΑ**

- Τι βλέπεις;
- Ονόμασε και περίγραψε σε μια φράση:
 - Τι σου θυμίζουν αυτές οι φωτογραφίες;
 - Που νομίζεις ότι έχουν τραβηχτεί οι φωτογραφίες;
 - Ποια από τις φωτογραφίες σου αρέσει περισσότερο; Γιατί;
 - Ποια από τις φωτογραφίες δεν σου αρέσει; Γιατί;

Εικόνα 1

Προέλευση: <http://socialpolicy.gr>

Εικόνα 2

Προέλευση: <http://www.kathimerini.gr>

Εικόνα 3

Προέλευση: <https://hellasjournal.com>

Εικόνα 4

Προέλευση: <https://news.un.org/>

Εικόνα 5

Προέλευση: <https://gr.pinterest.com/>

Εικόνα 6

Προέλευση: <https://storm100.livejournal.com/>

ΟΠΤΙΚΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ**ΜΕΡΟΣ Α: Δημογραφικά στοιχεία**

1. **Φύλο:** Αγόρι Κορίτσι

2. **Ηλικία:** 6 - 8 ετών 8 - 10 ετών 10 – 12 ετών άνω των 12 ετών

3. **Εθνικότητα:**

**ΜΕΡΟΣ Β: ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΕΙΚΟΝΑΣ
ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΠΡΟΦΟΡΙΚΑ**

- Τι βλέπεις;
- Ονόμασε και περίγραψε σε μια φράση:
 - Τι σου θυμίζουν αυτές οι φωτογραφίες;
 - Που νομίζεις ότι έχουν τραβηχτεί οι φωτογραφίες;
 - Ποια από τις φωτογραφίες σου αρέσει περισσότερο; Γιατί;
 - Ποια από τις φωτογραφίες δεν σου αρέσει; Γιατί;

Εικόνα 1

Προέλευση: <https://newreport.gr/>

Εικόνα 2

Προέλευση: <https://hellasjournal.com>

Εικόνα 3

Προέλευση: <https://www.abc.net.au/news/2017-02-25/imagining-syria-after-the-war-perth-international-arts/8298594>

Εικόνα 4

Προέλευση: <https://www.dw.com/en/what-foreign-powers-want-from-the-syrian-war/a-42686306>

Εικόνα 5

Προέλευση: www.el.gr

Εικόνα 6

Προέλευση: <https://worldview.stratfor.com/article/israel-prepares-what-comes-after-syrias-civil-war>

Εικόνα 7

Προέλευση: <https://www.newsweek.com/rebels-fighting-each-other-syria-al-qaeda-group-wins-major-victory-250623>

Εικόνα 8

Προέλευση: <https://www.savethechildren.org.uk/news/media-centre/press-releases>

Απαντήσεις Νηπίων**1^ο παιδί (κορίτσι – 5 ετών)**

Πρώτη φωτογραφία: Βλέπω κάποια παιδάκια να παίζουν έξω από το σπίτι τους. Είναι στη γειτονιά του σπιτιού τους, κάνουν γύρω γύρω όλοι και γελάνε.

Δεύτερη φωτογραφία: Βλέπω παιδάκια να μπαίνουν σε ένα θέατρο για να δούνε παράσταση.

Τρίτη φωτογραφία: Βλέπω παιδιά που είναι στη θάλασσα. Φοράνε σωσίβια για να μην πνιγούνε. Φοβούνται γιατί έχει βράχια και η θάλασσα είναι βαθιά, για αυτό και φοράνε και σωσίβια.

Τέταρτη φωτογραφία: Βλέπω έναν άνθρωπο να ψήνει τυροπιτάκια. Βλέπω και ένα φτωχό παιδάκι που κοιτάει τα τυροπιτάκια και θέλει να τα φάει.

Πέμπτη φωτογραφία: Βλέπω μια μεγάλη πόλη.

Έκτη φωτογραφία: Βλέπω έναν πολύ μεγάλο δρόμο σε μια πόλη που έχει πάρα πολλά αυτοκίνητα.

→ Πιο πολύ μου αρέσει η πέμπτη (5) φωτογραφία επειδή έχει μια μεγάλη πόλη, σαν τη Θεσσαλονίκη.

→ Δεν μου αρέσει η τρίτη (3) φωτογραφία γιατί νομίζω πως... Απλά δε μου αρέσει. Τα παιδάκια που δείχνει είναι στεναχωρημένα και νομίζω λίγο φοβούνται.

2^ο παιδί (αγόρι – 5 ετών)

Πρώτη φωτογραφία: Βλέπω κάποια κορίτσια να παίζουν. Δεν μου θυμίζει κάτι το μέρος, δεν έχουμε πάει εκεί σίγουρα με το σχολείο, ούτε και με τους γονείς μου. Ο φωτογράφος την έβγαλε κάπου που την είδε.

Δεύτερη εικόνα: Μου θυμίζει πως τα μεγάλα παιδιά έχουν πάει σε μια παράσταση στο θέατρο. Ίσως να είναι και στο σινεμά.

Τρίτη φωτογραφία: Βλέπω πως κάτι γίνεται... Δεν μπορώ να καταλάβω τι ακριβώς είναι αυτό. Βλέπω παιδιά να είναι σε μια θάλασσα που τριγύρω έχει πολλούς βράχους. Τα παιδιά παίζουν, κάνουν έναν κύκλο.

Τέταρτη φωτογραφία: Βλέπω έναν άνθρωπο να πουλάει πίττες. Ένα παιδάκι έρχεται να πάρει μια πίτα. Δεν ξέρω που είναι το μέρος αυτό που έβγαλαν τη φωτογραφία.

Πέμπτη φωτογραφία: Βλέπω να έχει πολλά σπίτια. Μου θυμίζει πως όλα αυτά τα σπίτια είναι σε μια πόλη που είναι πολύ μεγάλη.

Στην έκτη φωτογραφία βλέπω να έχει πολλές πολυκατοικίες και πάρα πολλά αυτοκίνητα. Δε μου θυμίζει κάτι όμως.

→ Από όλες τις φωτογραφίες μου αρέσει η τρίτη (3) επειδή έχει πολλά παιδάκια.

→ Δε μου αρέσει η δεύτερη (2) φωτογραφία γιατί δείχνει μόνο κορίτσια.

3° παιδί (αγόρι – 5 ετών)

Πρώτη φωτογραφία: Βλέπω πως είναι παιδάκια που κάνουν έναν κύκλο. Τα παιδάκια είναι έξω από ένα σπίτι. Έτσι όπως πιάνονται μου θυμίζουν σαν να χορεύουν το μήλο μου κόκκινο.

Δεύτερη φωτογραφία: Βλέπω παιδιά να κάνουν ένα πάρτι σε μια μεγάλη τάξη του σχολείου τους. Μου θυμίζει το πάρτι που κάνουμε τις Αποκριές.

Τρίτη φωτογραφία: Δείχνει παιδάκια να πηγαίνουν μια βόλτα στη θάλασσα. Δεν μου θυμίζει κάτι αυτή η φωτογραφία.

Τέταρτη φωτογραφία: Είναι ένας άνθρωπος στο σπίτι του και ψήνει κουλουράκια. Απέξω είναι ένα παιδάκι και τον βλέπει. Είναι μπαμπάς και παιδί.

Πέμπτη φωτογραφία: Δείχνει μια εκκλησία που είναι κάπου στην Ελλάδα, αλλά δεν ξέρω που ακριβώς, σε ποια πόλη.

Έκτη φωτογραφία: Βλέπω έναν πολύ μεγάλο δρόμο. Είναι ένας δρόμος στην Ελλάδα, κάπου στη Θεσσαλονίκη. Βλέπω σπίτια και αυτοκίνητα.

→ Η δεύτερη (2) φωτογραφία μου αρέσει πολύ γιατί έχει τη σημαία της Ελλάδας.

→ Η φωτογραφία που δε μου αρέσει είναι η πρώτη (1) γιατί κάνουν κύκλο για να χορέψουν το μήλο μου κόκκινο, και δε μου αρέσει αυτό το τραγούδι.

4° παιδί (κορίτσι – 5 ετών)

Πρώτη φωτογραφία: Βλέπω κορίτσια να κάνουν έναν κύκλο. Πιστεύω ότι την έβγαλε ένας από τους γονείς τους γιατί θα του άρεσε που τα παιδιά έκαναν κύκλο για να παίξουν όμορφα μαζί. Η φωτογραφία αυτή μου θυμίζει την αγάπη.

Δεύτερη φωτογραφία: Στην εικόνα αυτή βλέπω τα παιδιά κάνουν μια παράσταση. Μου θυμίζει εμάς όταν κάναμε μια γιορτή και τη δείξαμε στους γονείς μας. Βρίσκονται σε ένα χώρο ειδικό που κάνουν τέτοια πράγματα, είναι ίσως θέατρο.

Τρίτη φωτογραφία: Η φωτογραφία αυτή δείχνει παιδιά που είναι σε μια βάρκα. Μου θυμίζει κάτι που έβλεπα στις ειδήσεις για κάτι παιδιά και γονείς που είναι στη θάλασσα. Αυτοί οι άνθρωποι φεύγουν από την πατρίδα τους και δεν έχουν πια σπίτια. Από τη θάλασσα με βάρκες έρχονται για να ζήσουν μαζί με εμάς.

Τέταρτη φωτογραφία: Είναι ένας μεγάλος που δίνει τυροπιτάκια σε ένα μικρό παιδί. Μου θυμίζει το χωριό μου που πηγαίνω και παίρνω τυρόπιτες με την ξαδέρφη μου από έναν φούρνο σαν αυτόν. Αυτός όμως είναι σε πόλη, όχι σε χωριό.

Πέμπτη φωτογραφία: Μου θυμίζει μια εκκλησία που την έχω ξαναδεί κάπου στη Θεσσαλονίκη. Δεν θυμάμαι που ακριβώς.

Έκτη φωτογραφία: Δείχνει τον κεντρικό δρόμο. Είναι εδώ στην Ελλάδα, στη Θεσσαλονίκη. Μοιάζει με το δρόμο που κάνω κάθε μέρα για να έρθω από το σπίτι μου στο σχολείο.

→ Από όλες τις φωτογραφίες μου αρέσει η 6^η. Δείχνει μεγάλο δρόμο και μου αρέσουν πολύ οι δρόμοι.

→ Η 2^η φωτογραφία είναι αυτή που μου αρέσει λιγότερο γιατί όταν έκανα το ρόλο μου στη γιορτή δεν ένιωθα καλά.

5^ο παιδί (κορίτσι – 5 ετών)

Πρώτη φωτογραφία: Βλέπω ένα σπίτι και κάτι κοριτσάκια που παίζουν στη Θεσσαλονίκη. Μου θυμίζει πολύ εμάς στο σχολείο, που όταν πάμε στην αυλή παίζουμε κάπως έτσι.

Δεύτερη φωτογραφία: Βλέπω ένα μέρος που έχει παιδιά για να παίξουν ένα σκηνικό. Μου θυμίζει μια παιδική παράσταση. Το μέρος αυτό είναι σαν το πολιτιστικό κέντρο στις Σέρρες που το Πάσχα είχαμε δει τον Καραγκιόζη.

Τρίτη φωτογραφία: Είναι παιδιά που πάνε στη θάλασσα. Πάνε με τους γονείς τους για να τους προσέχουν όταν θα κολυμπάνε.

Τέταρτη φωτογραφία: Βλέπω τον μπαμπά του παιδιού να μαγειρεύει. Μου θυμίζει κάτι μαγαζιά που είχα δει στη Σουηδία, εκεί έχει πολλά τέτοια μαγαζιά που δουλεύουν τέτοιοι σκούροι άνθρωποι.

Πέμπτη φωτογραφία: Είναι μια πόλη που έχει σπίτια. Μου θυμίζει μια φωτογραφία που είχαμε δει με τα μνημεία της Θεσσαλονίκης.

Έκτη φωτογραφία: Είναι ένας δρόμος με πολλά αυτοκίνητα. Δεν ξέρω καθόλου αυτόν τον δρόμο. Νομίζω ότι είναι στη χώρα μας, ίσως κάπου προς τον Άγιο Παύλο.

→ Μου αρέσει πολύ η 2^η φωτογραφία γιατί έχει πιο πολλά πράγματα από τις άλλες.

→ Η 4^η είναι αυτή που δε μου αρέσει, γιατί ο άνθρωπος ψήνει πολλά μπισκότα, ενώ το παιδάκι δεν έχει κανένα και δεν του δίνει.

6° παιδί (αγόρι – 6 ετών)

Πρώτη φωτογραφία: Στην πρώτη φωτογραφία βλέπω παιδιά που κάνουν έναν κύκλο και χορεύουν. Πρέπει να είναι κάπου κοντά στο δάσος. Μου θυμίζει παραδοσιακά χωριά που έχουμε στην Ελλάδα.

Δεύτερη φωτογραφία: Εδώ είναι παιδιά που παίζουν σε έναν χώρο στο σχολείο τους. Δε μπορώ να φανταστώ που μπορεί να είναι.

Τρίτη φωτογραφία: Βλέπω παιδιά που ανεβαίνουν σε μια βάρκα. Τα παιδιά φοράνε σωσίβια για να μη πνιγούνε στα βράχια γιατί έχει κύματα. Νομίζω ότι φοβούνται.

Τέταρτη φωτογραφία: Είναι ο μπαμπάς και το παιδί του. Ο μπαμπάς ψήνει πίττες και το παιδί κάθεται και τον βλέπει. Πρέπει να είναι στο ίδιο μέρος που είναι και η πρώτη φωτογραφία.

Πέμπτη φωτογραφία: Βλέπω μια εκκλησία. Τέτοιες εκκλησίες δεν έχουμε στην Ελλάδα, νομίζω ότι είναι κάπου στην Αμερική.

Έκτη φωτογραφία: Είναι ένας πολύ μεγάλος δρόμος. Πάλι πρέπει να είναι στην Αμερική, ίσως να είναι στη Νέα Υόρκη.

→ Η 5^η είναι η καλύτερη γιατί έχει πολύ ωραία χρώματα.

→ Όλες μου αρέσουν αλλά λιγότερο μου αρέσει η 1^η επειδή δεν δείχνει παρά μόνο παιδιά που χορεύουν και τίποτε άλλο.

7° παιδί (κορίτσι – 5 ετών)

Πρώτη φωτογραφία: Είναι κάποια κορίτσια με την Α. (ένα σκουρόχρωμο κορίτσι της τάξης) και παίζουν. Δεν ξέρω που είναι. Μου μοιάζει με αυλή, μάλλον είναι στο σχολείο τους.

Δεύτερη φωτογραφία: Είναι παιδιά και βρίσκονται στο σχολείο που παίζουν. Το κάνουμε κι εμείς. Είναι στην τάξη τους, να και ο πίνακάς τους!

Τρίτη φωτογραφία: Βλέπω ανθρώπους σε μια θάλασσα που κρατάνε κάτι παιδιά. Μου θυμίζουν κάτι ανθρώπους που βλέπω στην τηλεόραση που έρχονται από χώρες που έχουν πόλεμο. Τους έχω δει και στο δρόμο πολλές φορές να περπατάνε. Αυτά όμως τα παιδάκια δεν έχουν όλα τους γονείς τους, ίσως να πέθαναν ή να πνίγηκαν στη θάλασσα.

Τέταρτη φωτογραφία: Είναι ένας άνθρωπος σε ένα χωριό και ψήνει κάτι. Είναι μάλλον ψωμί, τσουρέκι ή γλυκάκι.

Πέμπτη φωτογραφία: Βλέπω μια πόλη, είναι ένα παλάτι πολύ μεγάλο. Στην Αγγλία είναι μάλλον! Εκεί έχει πολλά τέτοια παλάτια!

Έκτη φωτογραφία: Είναι ένας δρόμος με αυτοκίνητα, όμως δε μου θυμίζει τίποτα.

→ Η αγαπημένη μου φωτογραφία είναι η 5^η γιατί δείχνει το κάστρο της βασίλισσας Ελισάβετ.

→ Η 3^η είναι η φωτογραφία που μου αρέσει λιγότερο γιατί κάποιες περιστάσεις δεν μου αρέσουν, όπως αυτή, γιατί τα παιδιά είναι με σωσίβια στη θάλασσα και κινδυνεύουν να πνιγούν και να πεθάνουν.

8^ο παιδί (κορίτσι – 5 ετών)

Πρώτη φωτογραφία: Είναι κάποια κοριτσάκια που πιάνονται χέρι χέρι. Μου θυμίζει εμάς, όταν είμαστε έξω στην αυλή του σχολείου στο διάλειμμα και παίζουμε γύρω γύρω όλοι.

Δεύτερη φωτογραφία: Βλέπω κάποια παιδάκια να κάθονται σε ένα μικρό κτίριο. Είναι σε μια αίθουσα μεγάλη που μοιάζει με θέατρο, μου θυμίζει τη δική μας που πηγαίνουμε και βλέπουμε παραστάσεις. Τα παιδιά αυτά νομίζω ότι ετοιμάζονται να παίξουν παράσταση.

Τρίτη φωτογραφία: Βλέπω ανθρώπους στην παραλία. Φοράνε σωσίβια γιατί φοβούνται να μην πέσουν στη θάλασσα και πνιγούν. Μου θυμίζει τους κανόνες ασφάλειας για τη θάλασσα.

Τέταρτη φωτογραφία: Είναι ένας άνθρωπος που κάνει τυρόπιτες. Είναι και ένα παιδάκι που κρυφοκοιτάει. Κι εγώ έτσι κοιτάζω όταν περιμένω να μαγειρέψει η μαμά και ο μπαμπάς μου για να φάω, σαν το παιδάκι αυτό.

Πέμπτη φωτογραφία: Εδώ βλέπω διάφορα πράγματα. Σπίτια, εκκλησίες, κτίρια και αυτοκίνητα. Μου θυμίζει μια ταινία που έχω δει... Έδειχνε την Αγγλία.

Έκτη φωτογραφία: Έχει διάφορα αυτοκίνητα στο δρόμο αυτό σταματημένα αλλά και άλλα που προχωράνε. Είναι μάλλον κάπου στην Αθήνα, γιατί είναι πολύ μεγάλοι δρόμοι και εδώ στη Θεσσαλονίκη δεν τους έχω δει. Μου θυμίζουν κάτι αυτές οι γραμμές, αλλά αλήθεια δεν μπορώ να θυμηθώ τι.

→ Η 6^η η φωτογραφία είναι η καλύτερη γιατί είναι πολύ όμορφη.

→ Η 3^η είναι αυτή που δεν μου αρέσει γιατί τα παιδιά φοράνε σωσίβια και κινδυνεύουν να πνιγούν. Φαίνονται σαν να φοβούνται και σαν να φωνάζουν για βοήθεια.

9^ο παιδί (κορίτσι – 5 ετών)

Πρώτη φωτογραφία: Βλέπω διάφορα παιδάκια που κάνουν ένα μεγάλο κύκλο. Παίζουν έξω από το σπιτάκι τους, έτσι όπως παίζουμε πολλές φορές κι εμείς. Πιάνουμε τα χέρια μας και χορεύουμε, γελάμε δυνατά, μιλάμε, τραγουδάμε.

Δεύτερη φωτογραφία: Βλέπω παιδάκια που είναι μαζεμένα στο σχολείο μέσα στην τάξη. Μου θυμίζει εμάς που όταν βρέχει πολύ δεν βγαίνουμε έξω και μένουμε μέσα στην τάξη.

Τρίτη φωτογραφία: Είναι πολλά παιδάκια μαζεμένα στη θάλασσα. Νομίζω ότι παίζουνε, αλλά τελικά όχι, γιατί φοράνε σωσίβια για να μην πνιγούνε. Έχει πολλά βράχια και το νερό είναι πολύ, πολλά παιδιά έχουν νερό μέχρι τα σωσίβιά τους. Νομίζω πως φοβούνται τα παιδιά.

Τέταρτη φωτογραφία: Είναι ένας κύριος και κάνει πιπτάκια. Έρχεται ένα παιδάκι που είναι στο δρόμο. Μου θυμίζει το δημοτικό σχολείο που τα παιδιά κάνουν μάθημα. Έχει κι εκεί ένα τέτοιο μαγαζί που τα παιδιά μπορούνε να αγοράσουν φαγητό, το λένε κυλικείο.

Πέμπτη φωτογραφία: Έχει η εικόνα αυτή πολλά σπίτια, δέντρα δρόμους και μέσα στα κτίρια έχει και πολλά παιδάκια. Μου θυμίζει την Ελλάδα γιατί έχει γαλανό ουρανό, ήλιο και θάλασσα.

Έκτη φωτογραφία: Έχει κι εδώ σπίτια, δρόμους, αμάξια και περπατάνε πολύ άνθρωποι. Έχει ακόμα και δέντρα και ουρανό και πολλά σύννεφα. Τα αμάξια είναι τόσα πολλά που σίγουρα δε θα χωράνε στο δρόμο και θα μπαίνουν μέσα σε παρκινγκ.

→ Η αγαπημένη μου φωτογραφία είναι η 6^η γιατί είναι όμορφη.

→ Η 3^η φωτογραφία δεν μου αρέσει γιατί η θάλασσα που βλέπω είναι απάισια και ο κύριος εκεί δεν αφήνει τα παιδιά να παίξουν για να μην πνιγούν. Η θάλασσα είναι για να περνάμε όμορφα όχι για να είμαστε όπως οι άνθρωποι αυτοί.

10^ο παιδί (κορίτσι – 5 ετών)

Πρώτη φωτογραφία: Είναι τέσσερις φίλες που κάνουν γύρω γύρω όλοι σε ένα κύκλο. Δεν μπορώ να καταλάβω κάτι άλλο. Κάπου σε χωριό πρέπει να είναι γιατί δεν βλέπω άλλα σπίτια κοντά.

Δεύτερη φωτογραφία: Είναι κάτι παιδάκια στο θέατρο που πήγαν να δούνε παράσταση. Άλλα είναι καθιστά και άλλα όρθια.

Τρίτη φωτογραφία: Βλέπω κάποια παιδάκια με σωσίβια στη θάλασσα. Μοιάζει σαν να είναι εκδρομή. Έχει και τους δασκάλους τους εκεί.

Τέταρτη φωτογραφία: Είναι ένας μπαμπάς και ένα παιδί σε ένα δρόμο, δε ξέρω που. Και ο μπαμπάς δίνει φαγητό στο παιδί του να φάει. Μου θυμίζει τον μπαμπά μου που ψήνει κι αυτός φαγητό στο εξοχικό μας.

Πέμπτη φωτογραφία: Είναι μια πόλη, λίγο διαφορετική από τη δικιά μας. Ίσως είναι η Αγγλία.

Έκτη φωτογραφία: Είναι μια άλλη πόλη, δεν μου θυμίζει κάτι, δεν την ξέρω. Μοιάζει λίγο με τη Χαλκιδική.

→ Η 5^η είναι η αγαπημένη μου γιατί λατρεύω τα κάστρα. Η 6^η γιατί μου θυμίζει τη Χαλκιδική αλλά και η 1^η επειδή μου αρέσει το παιχνίδι που παίζουν.

→ Η 4^η δεν μου αρέσει γιατί το παιδί είναι στο δρόμο κι αυτό δεν είναι σωστό, είναι παράνομο. Επίσης το παιδί δεν έχει ασφάλεια στο δρόμο, πρέπει να πάει στο πεζοδρόμιο. Ακόμα, δε μου αρέσει η 3^η γιατί η θάλασσα που δείχνει είναι πολύ επικίνδυνη και έχει πολλές πέτρες. Οι δάσκαλοι φαίνεται σαν να αρπάζουν τα παιδιά και να τα κρατάνε σφιχτά κι αυτά να πονάνε, βλέπω στα πρόσωπά τους τον πόνο.

11^ο παιδί (κορίτσι – 6 ετών)

Πρώτη φωτογραφία: Είναι κάτι κοριτσάκια που είναι φίλες. Έχουν βγει έξω και παίζουν γύρω γύρω όλοι. Είναι μακριά από την πόλη, ίσως κάπου προς το Μαρμαρά στη Χαλκιδική.

Δεύτερη φωτογραφία: Κάποιες είναι πάνω από τη σκηνή του θεάτρου και ετοιμάζονται να δούνε κάποια παράσταση. Μου θυμίζει εμάς όταν είναι να δούμε κάποια παράσταση ή και να παίξουμε.

Τρίτη φωτογραφία: Βλέπω μια χώρα που έχει γίνει πόλεμος. Είναι προσφυγάκια και πηγαίνουν σε μια άλλη χώρα. Όταν γίνεται πόλεμος κάπου παίρνουν τα παιδιά σε άλλη χώρα και γίνονται πρόσφυγες. Στην Αγγλία και στη Γερμανία θέλουν να πάνε για να ζήσουν, αλλά έχουμε κι εδώ στην Ελλάδα πολλούς γιατί έρχονται από τη θάλασσα και μένουν σε εμάς.

Τέταρτη φωτογραφία: Είναι ένα παιδάκι που θέλει να φάει αυτά που ψήνει ο άνθρωπος. Το κτίριο αυτό είναι μάλλον της αστυνομίας γιατί είναι πολύ άδειο και σοβαρό. Μάλλον είναι προσφυγάκι που πεινάει και θέλει να φάει.

Πέμπτη φωτογραφία: Μοιάζει πολύ με την Αγγλία, είναι ένα κάστρο μέσα σε μια πόλη.

Έκτη φωτογραφία: Είναι ένας δρόμος και ένα ξενοδοχείο, δεν το έχω δει πουθενά όμως.

→ Η 5^η και η 6^η είναι οι αγαπημένες μου γιατί είναι ωραία τα κτίρια, το κάστρο και μου αρέσουν.

→ Η 3^η δεν μου αρέσει γιατί βλέπω τα προσφυγάκια και λυπάμαι που δεν μπορώ να τα βοηθήσω. Στεναχωριέμαι όταν τα σκέφτομαι.

12^ο παιδί (αγόρι – 5 ετών)

Πρώτη φωτογραφία: Είναι παιδιά που παίζουν και κάνουν έναν κύκλο. Είναι κοντά σε κάτι χωράφια.

Δεύτερη φωτογραφία: Είναι παιδιά σε ένα σχολείο και παίζουνε ενώ περιμένουν να αρχίσει η παράσταση του θεάτρου.

Τρίτη φωτογραφία: Πάλι είναι παιδιά που βρίσκονται σε μια θάλασσα. Αλλά δε μπορώ να καταλάβω τι κάνουν ή που πηγαίνουν με τις βάρκες και τα σωσίβια. Φαίνονται παράξενα. Δεν έχω ξαναδεί τέτοια εικόνα στη θάλασσα.

Τέταρτη φωτογραφία: Είναι ένα παιδάκι που κοιτάει κάποιον με το ταψί που έχει πάνω πίττες και τις ψήνει. Μπορεί να είναι και στη Θεσσαλονίκη, αλλά σε φτωχή γειτονιά.

Πέμπτη φωτογραφία: Βλέπω μια πόλη, είναι κάπου στην Κίνα μάλλον. Μου αρέσει η πόλη που βλέπω.

Έκτη φωτογραφία: Ξαναβλέπω μια πόλη, δρόμο, δέντρα και αυτοκίνητα.

→ Μου αρέσει πολύ η 4^η φωτογραφία γιατί έχει μαύρο και το μαύρο είναι το αγαπημένο μου χρώμα.

→ Η 6^η δε μου αρέσει γιατί είναι πολύ χρωματιστή.

13^ο παιδί (αγόρι – 5 ετών)

Πρώτη φωτογραφία: Βλέπω παιδάκια που είναι στην αυλή του σπιτιού τους. Χορεύουν χέρι χέρι και κάνουν έναν κύκλο. Είναι σαν να χορεύουν το μήλο μου κόκκινο.

Δεύτερη φωτογραφία: Βλέπω πολλά παιδάκια να είναι στο σχολείο τους. Πρέπει να ετοιμάζονται να δουν ταινία ή παράσταση στο θέατρο. Επίσης βλέπω 1 αγόρι και 1 κορίτσι να σηκώνονται για να μιλήσουν στο δάσκαλό τους.

Τρίτη φωτογραφία: Κάποια παιδιά ετοιμάζονται να κολυπήσουν στη θάλασσα. Φοράνε σωσίβιο για να μην πνιγούν επειδή η θάλασσα είναι γεμάτη κύματα και έχει πολλά βράχια τριγύρω.

Τέταρτη φωτογραφία: Βλέπω μπισκοτάκια, παιδάκι κι έναν άνθρωπο. Το παιδάκι είναι έξω από το σπίτι και βλέπει τον άνθρωπο που ψήνει και τρώει τα μπισκοτάκια. Το παιδάκι πεινάει.

Πέμπτη φωτογραφία: Είναι μια εκκλησία και πολλά σπίτια. Βλέπω σχολείο, σπίτια, κτίρια, δουλειές για τους ανθρώπους, πανεπιστήμια, εκκλησούλα, δέντρο και ουρανό.

Έκτη φωτογραφία: Εδώ έχει δρόμο, σπίτια, αυτοκίνητα, ανθρώπους, ουρανό, καλώδια της ΔΕΗ, πεζοδρόμια, κτίρια και σχολείο. Από κάποια τάρτασα θα έβγαλαν τη φωτογραφία αυτή. Νομίζω ότι είναι η ίδια πόλη με αυτήν της πάνω φωτογραφίας. Μοιάζει πολύ με την Θεσσαλονίκη, αλλά και την Αθήνα.

→ Περισσότερο μου αρέσει η 6^η φωτογραφία επειδή έχει δρόμο και αυτοκίνητα και ασθενοφόρα.

→ Λιγότερο μου αρέσει η 2^η επειδή δείχνει περισσότερα κορίτσια παρά αγόρια.

14^ο παιδί (κορίτσι – 5 ετών)

Πρώτη φωτογραφία: Βλέπω κάποια κοριτσάκια να είναι στο δρόμο και να παίζουν γύρω γύρω όλοι.

Δεύτερη φωτογραφία: Εδώ βλέπω πολλά παιδάκια. Μάλλον είναι στο σχολείο τους και χορεύουν.

Τρίτη φωτογραφία: Κάποιοι πηγαίνουν με μια βάρκα στη θάλασσα για να πιάσουν μάλλον ψάρια.

Τέταρτη φωτογραφία: Είναι ένα αγοράκι που κοιτάει τα ψωμάκια που τηγανίζει αυτός ο άνθρωπος. Στη Γαλλία πρέπει να είναι. Ξέρω τη σημαία που φαίνεται πίσω από το παιδάκι. Έχω πάει εκεί στη Γαλλία και έχω δει ξανά τέτοιους ανθρώπους, όχι όμως το μαγαζί αυτό.

Πέμπτη φωτογραφία: Βλέπω σπίτια, δέντρα και ουρανό. Μοιάζει σαν τη Γαλλία, σαν τη Γερμανία. Είναι ωραία χώρα.

Έκτη φωτογραφία: Έχει δρόμο, αυτοκίνητα και σπίτια. Είναι το υπόλοιπο από την πάνω φωτογραφία που δείχνει αυτήν την ωραία χώρα.

→ Η 5^η και η 6^η μου αρέσουν περισσότερο επειδή δείχνουν αυτές τις όμορφες χώρες.

→ Η 2^η δεν μου αρέσει γιατί δείχνει παιδάκια που είναι μαύρα και μπορεί να είναι από άλλη χώρα. Εγώ ξέρω ότι τα μαύρα παιδάκια δεν έχουν να φάνε, ούτε να ντυθούν γιατί είναι φτωχά.

15^ο παιδί (αγόρι – 6 ετών)

Πρώτη φωτογραφία: Βλέπω μερικά παιδάκια να είναι σε ένα χωριό και να κάνουν γύρω γύρω όλοι.

Δεύτερη φωτογραφία: Εδώ είναι ένα σχολείο. Κάποια από τα παιδάκια είναι όρθια στη σκηνή του θεάτρου, ενώ άλλα έχουν πάρει τις θέσεις τους για να δουν παράσταση. Επίσης βλέπω πίνακα και καρέκλες.

Τρίτη φωτογραφία: Είναι ένα σχολείο που έχει πάει εκδρομή στη θάλασσα με βάρκες. Όμως πρέπει μερικές βάρκες να έχουν βουλιάξει και για αυτό βγαίνουν τα παιδιά έξω φοβισμένα φορώντας σωσίβια.

Τέταρτη φωτογραφία: Εδώ βλέπω ανθρώπους να ψήνουνε. Βασικά είναι ένας μπαμπάς που ψήνει και ένα μικρό παιδί να τον κοιτάζει. Είναι σε ένα μικρό χωριό γιατί δεν έχει άλλο κόσμο ο δρόμος.

Πέμπτη φωτογραφία: Είναι μια πόλη. Δεν βλέπω καθαρά τι έχει, πάντως φαίνεται μια μεγάλη εκκλησία με ένα στρογγυλό παράθυρο, ενώ τα υπόλοιπα είναι τετράγωνα.

Έκτη φωτογραφία: Από ψηλά, βλέπω μια πόλη και έναν άνθρωπο να περνάει το δρόμο από τη διάβαση.

→ Η 6^η μου αρέσει γιατί είναι πολύ μοντέρνα πόλη.

→ Η 4^η δεν μου αρέσει γιατί είναι ένα πολύ μικρό χωριό που έχει μόνο ένα παιδάκι και έναν μεγάλο.

16^ο παιδί (κορίτσι – 6 ετών)

Πρώτη φωτογραφία: Βλέπω κορίτσια που είναι σκούρα σαν εμένα. Είναι σε έναν δρόμο, δεν ξέρω που κοντά είναι αυτός ο δρόμος. Παίζουν και κάνουν έναν κύκλο.

Δεύτερη φωτογραφία: Εδώ βλέπω να είναι πολλά παιδιά, και αγόρια και κορίτσια, σε ένα σχολείο. Έχει πάλι κι εδώ σκούρα παιδάκια, δύο από αυτά περπατάνε μπροστά μαζί και τα άλλα κάθονται.

Τρίτη φωτογραφία: Εδώ βλέπω παιδάκια να πηγαίνουν εκδρομή στη θάλασσα. Φοράνε σωσίβια. Δεν έχω πάει σε αυτό το μέρος, νομίζω. Δεν μου αρέσει, έχει βράχια και η θάλασσα δεν είναι ήρεμη.

Τέταρτη φωτογραφία: Είναι ένα παιδί που βλέπει έναν μεγάλο που φτιάχνει μπισκότα. Και αυτοί είναι σκούροι σαν αυτούς στις προηγούμενες εικόνες.

Πέμπτη φωτογραφία: Βλέπω μια μεγάλη εκκλησία σε μια μεγάλη πόλη.

Έκτη φωτογραφία: Είναι πάλι η ίδια πόλη. Βλέπω μεγάλους δρόμους, πολλά κτίρια.

→ Μου αρέσει πολύ η 4^η φωτογραφία. Είναι αστεία! Όμως υπάρχει κάτι που δεν καταλαβαίνω. Δεν μπορώ να καταλάβω γιατί είναι μόνο του το παιδάκι, χωρίς κανέναν μεγάλο ενώ είναι τόσο μικρό.

→ Η 3^η είναι η εικόνα που δε μου αρέσει καθόλου γιατί είναι ο ένας πάνω στον άλλον.

17^ο παιδί (αγόρι – 6 ετών)

Πρώτη φωτογραφία: Βλέπω κάποια κορίτσια να παίζουν σε μια πλατεία στο κέντρο μιας πόλης. Παίζουν γύρω γύρω όλοι όπως και εμείς. Μου θυμίζει κάποιο χωριό το μέρος αυτό.

Δεύτερη φωτογραφία: Βλέπω παιδιά να είναι σε έναν παιδότοπο και να παίζουν διάφορα παιχνίδια. Μου θυμίζει σαν να πηγαίνουν να φτιάξουν κάτι στον παιδότοπο αυτό.

Τρίτη φωτογραφία: Τα παιδάκια αυτά που βλέπαμε στον παιδότοπο, εδώ πηγαίνουν σε βάρκες για να δούνε τη θάλασσα. Μου θυμίζει ταξίδι, αλλά όχι σαν αυτά που πηγαίνουμε εμείς. Είναι σαν αυτά που κάνουν οι πρόσφυγες όταν έρχονται στην Ελλάδα. Κι αυτοί έρχονται από τη θάλασσα, σαν αυτούς εδώ.

Τέταρτη φωτογραφία: Βλέπω έναν άντρα που κάνει κουλουράκια και ένα παιδάκι να ζητάει τα κουλουράκια για να τα φάει. Δεν έχω ξαναδεί ποτέ στη ζωή μου παιδί να ζητιανεύει για φαγητό. Ίσως να είναι μακριά από εδώ, από τη Θεσσαλονίκη. Ίσως να είναι σε κάποιο χωριό.

Πέμπτη φωτογραφία: Εδώ βλέπω μια μεγάλη εκκλησία στην Ισπανία. Βλέπω πολλά και μεγάλα κτίρια.

Έκτη φωτογραφία: Βλέπω την «χώρα» (εννοεί πόλη) τη Θεσσαλονίκη, που έχει λίγο πιο μικρά κτίρια από την Ισπανία.

→ Η καλύτερη είναι η 5^η φωτογραφία, επειδή μου αρέσει το κτίριο με τις μύτες.

→ Η 6^η φωτογραφία είναι αυτή που μου αρέσει πιο λίγο από τις άλλες επειδή έχει πιο κοντά κτίρια. Είναι η Θεσσαλονίκη και την έχω ξαναδεί πολλές φορές εξάλλου. Επίσης δεν μου αρέσει η 2^η φωτογραφία γιατί αντί να δείχνει πιο πολλά παιδάκια, δείχνει πιο πολλούς δασκάλους.

18° παιδί (αγόρι – 6 ετών)

Πρώτη φωτογραφία: Στην πρώτη φωτογραφία βλέπω παιδιά που κάνουν γιόγκα. Είναι μακριά από την πόλη, ίσως είναι στο σπίτι της γιαγιάς τους στο χωριό.

Δεύτερη φωτογραφία: Έχει πολλά παιδιά που είναι σε ένα κουκλοθέατρο για να δούνε παράσταση.

Τρίτη φωτογραφία: Εδώ έχει κι άλλα παιδιά. Είναι σε μια θάλασσα και μαθαίνουν πώς να κολυμπάνε. Για αυτό και φοράνε και τα σωσίβιά τους και έχουν και τους δασκάλους τους μαζί τους.

Τέταρτη φωτογραφία: Εδώ έχει έναν άνθρωπο μεγάλο μαζί με άλλο ένα παιδί. Ο μεγάλος άνθρωπος πουλάει σουβλάκια και το παιδάκι πεινάει πολύ και τον βλέπει να μαγειρεύει.

Πέμπτη φωτογραφία: Είναι μια πάρα πολύ μεγάλη πόλη.

Έκτη φωτογραφία: Είναι πάλι η ίδια πόλη, αλλά δείχνει άλλο μέρος.

→ Η 6^η μου αρέσει επειδή δείχνει μια πολύ μεγάλη πόλη.

→ Η 1^η είναι αυτή που δε μου αρέσει επειδή τα κορίτσια που δείχνει δεν μου φαίνονται να είναι όμορφα.

19° παιδί (αγόρι – 5 ετών)

Πρώτη φωτογραφία: Στην πρώτη φωτογραφία είναι ένα σχολείο και κάτι κορίτσια που παίζουν στην αυλή του. Μου θυμίζει το προαύλιο από μια εκκλησία.

Δεύτερη φωτογραφία: Μέσα στο σχολείο είναι. Βλέπω διάφορα παιδιά να είναι σε μια τάξη και να παίζουν. Μου μοιάζει με την τάξη που κάνω αγγλικά, κάπως έτσι μοιάζει.

Τρίτη φωτογραφία: Είναι μια βουλιαγμένη βάρκα και μέσα σε αυτήν είναι πρόσφυγες και παιδιά πρόσφυγες. Προσπαθούνε να φύγουνε από τη χώρα τους γιατί κάνει πόλεμο και

φοβούνται να μην πεθάνουν. Τα παιδιά φοράνε σωσίβια γιατί είναι επικίνδυνο και μπορεί να πνιγούνε.

Τέταρτη φωτογραφία: Είναι ένα παιδάκι και ένας κύριος που κάνει μπισκότα. Μου θυμίζει τον παππού μου, του μοιάζει πολύ, και κάθε φορά μετά το φαγητό μου δίνει μπισκότα. Δεν ζει εδώ στην Ελλάδα, αλλά στην Ολλανδία.

Πέμπτη φωτογραφία: Βλέπω μια φωτογραφία της Αγγλίας.

Έκτη φωτογραφία: Είναι ένας δρόμος, δυο δρόμοι μάλλον και ένας άνθρωπος περνάει απέναντι, από τη μια μεριά του δρόμου στην άλλη.

→ Μου αρέσει πολύ η 3^η φωτογραφία επειδή δείχνει τα παιδιά των προσφύγων που τελικά κατάφεραν και σώθηκαν.

→ Η 2^η είναι η φωτογραφία που δε μου αρέσει επειδή δείχνει πολλά παιδιά τα οποία δεν ακούνε. Μόνο το ένα έχει σηκωμένο το χέρι του, τα άλλα δεν το έχουν.

20^ο παιδί (αγόρι – 6 ετών)

Πρώτη φωτογραφία: Στην πρώτη φωτογραφία βλέπω κάποια παιδάκια να είναι σε κάποιο χωριό ή σε κάποια εκκλησία και να παίζουν ένα παιχνίδι. Ίσως να είναι και ξαδέρφια. Μου θυμίζει το παιχνίδι η μικρή Ελένη.

Δεύτερη φωτογραφία: Είναι παιδιά σε ένα μέρος. Μάλλον είναι σε ένα θέατρο. Τα παιδιά ή μιλάνε ή ακούνε κάτι. Περιμένουν να αρχίσει η παράστασή τους.

Τρίτη φωτογραφία: Βλέπω πολλά παιδιά με μεγάλους κυρίους που μάλλον πήγαν εκδρομή σε ένα κάμπινγκ και τώρα είναι μέσα σε ένα καράβι. Την έχω δει ξανά αυτήν την εικόνα, πολλές φορές, στην τηλεόραση, αλλά ποτέ δεν ρώτησα τι γίνεται, ούτε όμως μου λένε και οι γονείς μου.

Τέταρτη φωτογραφία: Είναι ένας κύριος με κουλουράκια και ντόνατς. Βλέπω και ένα παιδάκι να τον κοιτάει και να πεινάει. Μπορεί να μην έχει λεφτά και να πηγαίνει στη μαμά του για να του δώσει όσα χρειάζεται. Πιστεύω είναι σε κάποιο χωριό μακριά, επειδή δεν έχει καθόλου κόσμο στο μέρος αυτό.

Πέμπτη φωτογραφία: Βλέπω μια πόλη που είναι πολύ μεγάλη και έχει μια εκκλησία, πολυκατοικίες, σπίτια και μονοκατοικίες.

Έκτη φωτογραφία: Βλέπω σπίτια, δρόμους και πολλές πολυκατοικίες.

→ Μου αρέσει πολύ η 5^η φωτογραφία επειδή έχει πολλά ωραία και ανοιχτά χρώματα.

→ Δε μου αρέσει η 1^η γιατί δείχνει να έχει μόνο κορίτσια.

Απαντήσεις μαθητών ΣΤ' Δημοτικού**1^ο παιδί (κορίτσι)****10 – 12 ετών / Ελληνική Εθνικότητα**

Πρώτη φωτογραφία: Βλέπω φτώχεια. Συγκεκριμένα είναι κάποιες γυναίκες μετανάστριες. Οι φτωχές γυναίκες πλένουν τα ρούχα τους στο χέρι γιατί δεν έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν πλυντήριο. Δεν ξέρω αν είναι στη Συρία ή στην Ελλάδα.

Δεύτερη φωτογραφία: Εδώ βλέπω μια εικόνα διάσωσης μεταναστών. Είναι μια στιγμή κατά την οποία τα παιδιά μαζί με τις οικογένειές τους φτάνουν στην Ελλάδα και διασώζονται από τους υπαλλήλους της Ελλάδας από τον πόλεμο που έχουν στην πατρίδα τους.

Τρίτη φωτογραφία: Βλέπω μια μεγάλη πόλη. Δεν ξέρω που μπορεί να είναι. Μπορεί στην Ελλάδα, γιατί μοιάζει, αλλά μπορεί και στη Συρία.

Τέταρτη φωτογραφία: Είναι μια πόλη βομβαρδισμένη και σε συνθήκες πολέμου, επομένως είναι σίγουρα στη Συρία.

Πέμπτη φωτογραφία: Στην εικόνα αυτή, φαίνεται μια πόλη που είναι εντελώς κατεστραμμένη. Έχει πολλά συντρίμμια και είναι παντελώς έρημη μιας και οι άνθρωποι δεν μπορούν να ζήσουν πια εκεί.

Έκτη φωτογραφία: Εδώ φαίνεται ένα τανκ που βρίσκεται σε μια περιοχή, ίσως είναι έξω από την πόλη και βομβαρδίζει ή καταστρέφει κάτι. Πάλι είναι μια σκηνή πολέμου από τη Συρία.

Έβδομη φωτογραφία: Φαίνεται να είναι μια εντελώς κατεστραμμένη πόλη που έχει βομβαρδιστεί και έχουν πέσει οι περισσότερες από τις πολυκατοικίες. Σίγουρα είναι κι αυτή η φωτογραφία από τη Συρία και δείχνει τον πόλεμο.

Όγδοη φωτογραφία: Στη φωτογραφία αυτή φαίνεται ένα κατεστραμμένο απορριμματοφόρο μέσα σε μια βομβαρδισμένη και διαλυμένη πόλη της Συρίας.

→ Μου αρέσει η πρώτη φωτογραφία γιατί ενώ αυτοί οι άνθρωποι ζούνε μέσα στη φτώχεια, μπορούν και έχουν τη δυνατότητα να πλένουν τα ρούχα τους.

→ Δεν μου αρέσει η 6^η φωτογραφία επειδή η πόλη είναι βομβαρδισμένη και κατεστραμμένη εντελώς. Επίσης το τανκ προχωράει σε ολική καταστροφή της περιοχής.

2^ο παιδί (αγόρι)**10 – 12 ετών / Ελληνική – Σερβική Εθνικότητα**

Πρώτη φωτογραφία: Δύο μουσουλμάνες πλένουν τη μπουγάδα τους σε κάποιο από τα κέντρα φιλοξενίας στα ελληνικά νησιά. Η φωτογραφία αυτή δείχνει τις δυσκολίες που περνάνε οι πρόσφυγες στη χώρα μας όταν έρχονται.

Δεύτερη φωτογραφία: Βλέπω διάφορους πρόσφυγες από διάφορες ηλικίες να βγαίνουν από τη βάρκα για να σωθούν στη στεριά. Σίγουρα είναι στην Ελλάδα, έτσι συμβαίνει κάθε φορά που έρχεται μια βάρκα στην Ελλάδα από τη Συρία. Είναι μια δύσκολη διαδικασία για τους ανθρώπους αυτούς.

Τρίτη φωτογραφία: Είναι μια μεγαλούπολη σε μια κανονική και καθημερινή κατάσταση. Μου θυμίζει την Αθήνα, γιατί είναι πλήρως αναπτυσσόμενη και έχει μεγάλους δρόμους, κτίρια και γενικά μου θυμίζει πολιτισμό.

Τέταρτη φωτογραφία: Εδώ είναι μια μεγαλούπολη πάλι, αλλά που είναι γεμάτη καπνό εξαιτίας του πολέμου. Νομίζω ότι είναι σε κάποια από τις αραβικές χώρες στις οποίες γίνεται τώρα πόλεμος.

Πέμπτη φωτογραφία: Στη φωτογραφία αυτή βλέπω ένα κατεστραμμένο κομμάτι μιας μεγάλης πόλης. Δεν ξέρω τι μπορεί να έχει συμβεί. Εάν είναι στις αραβικές χώρες τότε ίσως είναι εξαιτίας του πολέμου.

Έκτη φωτογραφία: Βλέπω ένα τανκ να κινείται στο χώμα. Επάνω του έχει και 2 στρατιώτες. Είναι μια εικόνα πολέμου. Στις αραβικές χώρες γίνεται πόλεμος.

Έβδομη φωτογραφία: Είναι μια κατεστραμμένη ολοσχερώς πόλη. Δείχνει διάφορα συντρίμμια από τα σπίτια των ανθρώπων. Μου θυμίζει τις αραβικές χώρες και αυτό γιατί συνήθως σε αυτές τις χώρες λόγω του πολέμου επικρατούν τέτοιες συνθήκες.

Όγδοη φωτογραφία: Είναι κάποια διαλυμένα και σκουριασμένα φορητά. Μου θυμίζει μια μάντρα με παλιά αυτοκίνητα που έχουν καταστραφεί, ίσως από κάποια φωτιά γιατί δεν φαίνονται να είναι απλά παλιά.

→ Περισσότερο μου αρέσει η τρίτη φωτογραφία γιατί δείχνει μια κανονική πόλη, αρκετά μεγάλη και ανεπτυγμένη η οποία είναι σε κανονικούς ρυθμούς καθημερινότητας.

→ Δεν μου αρέσει καθόλου η έβδομη φωτογραφία επειδή δείχνει πολλά κατεστραμμένα κτίρια. Είναι μια πολύ άσχημη αλλά και στενάχωρη εικόνα επειδή ο κόσμος έχει χάσει τα σπίτια του και υποφέρει.

3^ο παιδί (αγόρι)

10 – 12 ετών / Ελληνική Εθνικότητα

Πρώτη φωτογραφία: Στη φωτογραφία διακρίνω δυο γυναίκες μουσουλμάνες να πλένουν ρούχα. Είναι πρόσφυγες που στα κέντρα κράτησης που μένουν όταν έρχονται στη χώρα μας βάζουν μπουγάδα για να πλένουν τα ρούχα τους. Τέτοιες εικόνες έχει στα νησιά.

Δεύτερη φωτογραφία: Στη δεύτερη φωτογραφία μπορώ να δω παιδιά που κατεβαίνουν από μια βάρκα. Είναι μαζί με κάποιους ενήλικους Έλληνες που τους βοηθάνε. Είναι

προσφυγόπαιδα τα οποία έρχονται στην Ελλάδα για να ζήσουν ένα καλύτερο αύριο εξαιτίας του πολέμου που υπάρχει στην πατρίδα τους.

Τρίτη φωτογραφία: Βλέπω μια πολύ μεγάλη πόλη. Μοιάζει αρκετά με την Αθήνα ή με κάποια άλλη ευρωπαϊκή πόλη, δεν είναι σίγουρα η Θεσσαλονίκη. Δεν έχει εδώ τόσο μεγάλα κτίρια.

Τέταρτη φωτογραφία: Είναι άλλη μια μεγάλη πόλη. Ωστόσο σε αυτή τη φωτογραφία φαίνεται πως υπάρχει πολύ μεγάλη μόλυνση. Μπορώ να δω πολλά φουγάρα από εργοστάσια και καπνό μολυσμένο να βγαίνει από αυτά.

Πέμπτη φωτογραφία: Βλέπω μια πόλη. Στην πόλη αυτή έχει πολλά κατεστραμμένα σπίτια. Είναι γεμάτη συντρίμμια από τις πολυκατοικίες. Στο βάθος φαίνεται μια παρέα από ανθρώπους που αντικρίζουν την πόλη τους κατεστραμμένη και άσχημη. Ίσως να έχει πιάσει κάποια πυρκαγιά που να την κατέστρεψε.

Έκτη φωτογραφία: Βλέπω ένα ταγκ να είναι στο δάσος. Το ταγκ μου θυμίζει εικόνες πολέμου ή με στρατιώτες.

Έβδομη φωτογραφία: Στη φωτογραφία αυτή βλέπω μια πόλη που είναι εντελώς διαλυμένη. Λογικά έχουν γκρεμιστεί όλες αυτές οι πολυκατοικίες εξαιτίας κάποιου πολέμου. Δεν ξέρω που μπορεί να βρίσκεται. Σε κάθε πόλη κάθε χώρας μπορεί να γίνει πόλεμος.

Ογδοη φωτογραφία: Βλέπω ένα σκουριασμένο παλιό φορτηγό. Βρίσκεται σε ένα βενζινάδικο και είναι εντελώς τρακαρισμένο. Πρέπει να είναι έξω από την πόλη αυτό το βενζινάδικο επειδή τριγύρω δεν έχει κανένα άλλο κτίριο.

→ Η έκτη φωτογραφία είναι η αγαπημένη μου επειδή μου αρέσουν πολύ τα ταγκς.

→ Δεν μου αρέσει η έβδομη φωτογραφία επειδή δείχνει την πόλη εντελώς διαλυμένη, και εμένα δεν μου αρέσει ούτε ο πόλεμος, ούτε οι πόλεις που έχουν καταστραφεί.

4^ο παιδί (κορίτσι)

10 – 12 ετών / Ελληνική Εθνικότητα

Πρώτη φωτογραφία: Στην πρώτη φωτογραφία βλέπω δυο μουσουλμάνες γυναίκες πρόσφυγες που κάνουν μπουγάδα τα ρούχα τους. Η φωτογραφία αυτή έχει τραβηχτεί έξω από το κέντρο φιλοξενίας που μένουν, μπροστά από το κτίριο που είναι τα δωμάτιά τους.

Δεύτερη φωτογραφία: Βλέπω πολλά παιδιά πρόσφυγες που τους βοηθάνε κάποιοι εθελοντές από τον Δήμο Λέσβου (ΔΕΔΑΠΑΛ). Αυτή η φωτογραφία έχει τραβηχτεί στη θάλασσα κατά τη στιγμή που τα προσφυγόπαιδα έφτασαν στην Ελλάδα από τις χώρες τους.

Τρίτη φωτογραφία: Βλέπω μια πολύ μεγάλη πόλη στην Συρία. Δεν ξέρω ποια πόλη είναι, ίσως να είναι η πρωτεύουσά της επειδή είναι πολύ μεγάλη. Σε αυτήν την πόλη γίνεται τώρα ο πόλεμος.

Τέταρτη φωτογραφία: Βλέπω μια πόλη που είναι και αυτή επίσης στη Συρία στην οποία έχει πολλά εργοστάσια. Βλέπω τρία μεγάλα εργοστάσια που από τα φουγάρα τους βγαίνει πικνός καπνός.

Πέμπτη φωτογραφία: Βλέπω μια βομβαρδισμένη πόλη στο Ιράκ. Αυτή η φωτογραφία έχει διαλυθεί τελείως από τον πόλεμο.

Έκτη φωτογραφία: Βλέπω ένα τανκ που βρίσκεται λίγο έξω από μια πόλη. Σίγουρα στην πόλη αυτή γίνεται πόλεμος, γι' αυτό και υπάρχει το τανκ. Η φωτογραφία έχει τραβηχτεί κοντά σε ένα δάσος.

Έβδομη φωτογραφία: Βλέπω μια βομβαρδισμένη πόλη στην οποία δεν φαίνεται να υπάρχει κανένα απολύτως ίχνος ζωής. Ο πόλεμος τα έχει διαλύσει όλα.

Ογδοη φωτογραφία: Βλέπω ένα παλιό σκουριασμένο φορτηγό το οποίο είναι εγκαταλελειμμένο στη μέση του πουθενά. Ίσως να έχει καεί από τον πόλεμο.

→ Η τρίτη φωτογραφία μου αρέσει γιατί θα ήθελα πολύ να ζω στην πόλη αυτή.

→ Η πέμπτη φωτογραφία δεν μου αρέσει καθόλου επειδή η πόλη έτσι όπως φαίνεται να είναι κατεστραμμένη μοιάζει να είναι τρομακτική.

5^ο παιδί (κορίτσι)

10 – 12 ετών / Ελληνική – Ρωσική Εθνικότητα

Πρώτη φωτογραφία: Βλέπω δυο κορίτσια να πλένουν ρούχα. Μου θυμίζει τις παλιές μαμάδες που έπλεναν τα ρούχα τους στο χέρι. Νομίζω πως η φωτογραφία αυτή έχει τραβηχτεί στην Τουρκία, γιατί οι γυναίκες που είναι μουσουλμάνες φοράνε μαντήλες στο κεφάλι.

Δεύτερη φωτογραφία: Βλέπω κάποιους κυρίους που σώζουν παιδιά. Μου θυμίζει την ταινία «Τιτανικός» που έσωζαν οι διασώστες τα παιδιά, αλλά και τους μεγάλους για να μην πνιγούν. Νομίζω ότι η φωτογραφία έχει τραβηχτεί στη Λέσβο επειδή οι διασώστες φοράνε γιλέκα που γράφουν Δήμος Λέσβου.

Τρίτη φωτογραφία: Βλέπω μια μεγάλη πόλη με πολλούς δρόμους. Μου θυμίζει όλες τις πόλεις που δεν έχουν καταστραφεί. Νομίζω ότι έχει τραβηχτεί κάπου στην Ελλάδα.

Τέταρτη φωτογραφία: Βλέπω μια πόλη με κάτι πύργους που βγάζουν πολύ πικνό καπνό και πολλά καυσαέρια. Μου θυμίζει μια πολύ βρώμικη και μολυσμένη πόλη. Νομίζω πως έχει τραβηχτεί στη Συρία.

Πέμπτη φωτογραφία: Βλέπω μια μεγάλη πόλη που μοιάζει να είναι μετά από τον πόλεμο. Μου θυμίζει τον πόλεμο στη Συρία, οπότε νομίζω ότι έχει τραβηχτεί και εκεί.

Έκτη φωτογραφία: Βλέπω ένα τανκ μέσα σε ένα δάσος και σε πολλά δέντρα που είναι καμένα. Μου θυμίζει εκείνα τα αυτοκίνητα που θέλουν να κάψουν στο δάσος. Δεν μπορώ να φανταστώ που μπορεί να έχει τραβηχτεί.

Έβδομη φωτογραφία: Βλέπω μια πόλη που έχει πολλά καμένα και κατεστραμμένα κτίρια. Σίγουρα στην πόλη αυτή συμβαίνει πόλεμος. Πιστεύω πως η φωτογραφία αυτή έχει τραβηχτεί στη Συρία.

Όγδοη φωτογραφία: Βλέπω ένα παλιό χαλασμένο και σκουριασμένο φορτηγάκι. Μου θυμίζει ένα φορτηγό που έχει καεί από τη φωτιά ή από τις βόμβες από κάποιον πόλεμο.

→ Η φωτογραφία που μου αρέσει περισσότερο είναι η δεύτερη επειδή σε αυτήν σώζουν ανθρώπους και ζωές παιδιών.

→ Η φωτογραφία που μου αρέσει λιγότερο από τις υπόλοιπες είναι η πέμπτη επειδή φαίνεται σαν να έχει γίνει πόλεμος εκεί.

6^ο παιδί (κορίτσι)

10 – 12 ετών / Ελληνική Εθνικότητα

Πρώτη φωτογραφία: Στην πρώτη φωτογραφία βλέπω δυο γυναίκες. Μπροστά τους έχουν λεκάνες, βρύσες και άπλυτα ρούχα. Υπάρχει και ένας κουβάς με απορρυπαντικό για να πλύνουν τα ρούχα αυτά. Δε ξέρω που ακριβώς μπορεί να είναι οι γυναίκες αυτές, επειδή δεν πλύνουν τα ρούχα στο σπίτι τους. Η φωτογραφία αυτή μπορεί να είναι τραβηγμένη και στην Ελλάδα, δεν είμαι απολύτως σίγουρη.

Δεύτερη φωτογραφία: Στη φωτογραφία βλέπω παιδιά. Τα παιδιά αυτά φοράνε σωσίβια και βγαίνουν από μια βάρκα που βρίσκεται μέσα στο πέλαγος. Οι μεγάλοι που παραβρίσκονται εκεί βοηθούν τα παιδιά να βγουν από τη βάρκα και να επιβιώσουν. Η φωτογραφία τραβήχτηκε σε κάποια χώρα που σίγουρα έχει πόλεμο.

Τρίτη φωτογραφία: Βλέπω μια μεγάλη πόλη. Πολυκατοικίες στις οποίες υπάρχουν σπίτια και γραφεία, δέντρα, μεγάλοι δρόμοι, αυτοκίνητα και λεωφορεία. Μπορεί να είναι σε οποιαδήποτε ανεπτυγμένη και σύγχρονη χώρα.

Τέταρτη φωτογραφία: Στη φωτογραφία αυτή βλέπω μια πόλη που είναι επίσης μεγάλη, μπορεί να είναι και η ίδια πόλη με αυτήν της προηγούμενης εικόνας. Ωστόσο φαίνεται πως υπάρχει μια πυρκαγιά γιατί υπάρχουν τρεις διαφορετικοί καπνοί. Κάποια από τα κτίρια τώρα που φαίνονται από κοντά φαίνονται να είναι χωρίς τζάμια και πόρτες, που σημαίνει ότι ίσως να έχουν καταστραφεί από τη φωτιά.

Πέμπτη φωτογραφία: Βλέπω μια πόλη τελείως γκρεμισμένη. Δεν ξέρω τι μπορεί να έχει συμβεί στην πόλη αυτή. Ίσως η φωτιά, ίσως κάποιος σεισμός, μπορεί και πόλεμος. Οι δρόμοι

είναι άδειοι από κόσμο και γεμάτοι από συντρίμμια και αντικείμενα που έχουν πέσει από τα κατεστραμμένα σπίτια (π.χ. καρέκλες).

Έκτη φωτογραφία: Βλέπω ένα τανκ που βρίσκεται σε ένα δάσος. Πάνω του έχει δυο στρατιώτες και από κάτω πατάει ένα σπίτι.

Έβδομη φωτογραφία: Στη φωτογραφία αυτή βλέπω μια μεγάλη πόλη που γκρεμίζεται. Πάλι έχει συντρίμμια, πεσμένες πολυκατοικίες και δεν υπάρχει καθόλου κάποιο ίχνος ζωής.

Όγδοη φωτογραφία: Βλέπω ένα παλιό και παρατημένο φορτηγό στην άκρη του δρόμου. Ίσως να έχει καταστραφεί από τη φωτιά που έκαψε την πόλη.

→ Η δεύτερη φωτογραφία μου αρέσει περισσότερο επειδή οι μεγάλοι βοηθούν τα παιδιά να επιβιώσουν.

→ Η έκτη φωτογραφία δεν μου αρέσει επειδή το τανκ καταστρέφει την πόλη ή τη χώρα.

7^ο παιδί (κορίτσι)

10 – 12 ετών / Ελληνική Εθνικότητα

Πρώτη φωτογραφία: Βλέπω δυο γυναίκες που είναι μουσουλμάνες (το καταλαβαίνω επειδή φοράνε μαντήλα στο κεφάλι τους) να πλένουν τα ρούχα τους. Οι γυναίκες αυτές βρίσκονται στη Συρία. Επειδή εκεί γίνεται πόλεμος δεν έχουν νερό στα σπίτια τους, γιατί μπορεί να έχουν καταστραφεί, και έτσι αναγκάζονται να πλένουν τα ρούχα τους έξω.

Δεύτερη φωτογραφία: Βλέπω κάποια παιδιά τα οποία φαίνονται να είναι ταλαιπωρημένα και φοβισμένα. Νομίζω ότι είναι παιδιά προσφύγων που φεύγουν από την πατρίδα τους αναζητώντας ένα καινούριο αύριο επειδή εκεί γίνεται πόλεμος.

Τρίτη φωτογραφία: Βλέπω μια μεγάλη πόλη που ζει μέσα στο χάος και στον πανικό. Είναι τόσο μεγάλη που σίγουρα οι ρυθμοί θα είναι πολύ γρήγοροι και οι άνθρωποι θα ζουν μέσα στο άγχος αλλά και στην ατμοσφαιρική ρύπανση. Σίγουρα θα βρίσκεται σε μια μεγάλη και ανεπτυγμένη χώρα της Ευρώπης ή της Αμερικής.

Τέταρτη φωτογραφία: Βλέπω μια μεγάλη πυρκαγιά να έχει ξεσπάσει σε μια φτωχογειτονιά κάποιας μεγάλης πόλης.

Πέμπτη φωτογραφία: Βλέπω μια κατεστραμμένη γειτονιά. Πιστεύω ότι βρίσκεται κάπου στη Συρία και πως τα συντρίμμια είναι αποτέλεσμα του πολέμου που υπάρχει στη χώρα αυτή.

Έκτη φωτογραφία: Βλέπω μια εικόνα με ένα πολεμικό τανκ και στρατιώτες. Δεν ξέρω τι ακριβώς συμβαίνει, πάντως τα τανκ χρησιμοποιούνται για να γίνει πόλεμος. Υποθέτω πως το τανκ καταστρέφει κάποια περιοχή στη Συρία.

Έβδομη φωτογραφία: Βλέπω μια κατεστραμμένη πόλη που βρίσκεται στη Συρία. Οι βόμβες, τα τανκς και οι στρατιώτες έχουν ρίξει τα κτίρια και η πόλη μοιάζει σαν να είναι μια πόλη φάντασμα.

Όγδοη φωτογραφία: Βλέπω ένα παλιό και εγκαταλελειμμένο φορτηγό να βρίσκεται παρατημένο σε κάποια εγκαταλελειμμένη περιοχή της Συρίας. Κι αυτό θα έχει καταστραφεί από τον πόλεμο.

→ Η φωτογραφία που μου αρέσει περισσότερο είναι αυτή με το τανκ (η 8^η) επειδή φαίνεται πως είναι καλύτερη από όλες τις άλλες φωτογραφίες που αποτυπώνουν τις δυσκολίες και την ταλαιπωρία που δημιουργεί ο πόλεμος.

→ Η δεύτερη είναι η φωτογραφία που δε μου αρέσει επειδή τα παιδιά δε φαίνονται να είναι χαρούμενα. Αντίθετα, μοιάζουν να είναι απελπισμένα.

8^ο παιδί (κορίτσι)

10 – 12 ετών / Ελληνική Εθνικότητα

Πρώτη φωτογραφία: Στην πρώτη φωτογραφία μπορώ να διακρίνω έντονη φτώχεια. Οι μουσουλμάνες γυναίκες αυτές δεν έχουν χρήματα για να έχουν την αυτονότη για εμάς πολυτέλεια ώστε να πλύνουν τα ρούχα τους στο σπίτι τους, καθώς εξαιτίας του πολέμου τα έχουν χάσει και ζουν σε άλλες χώρες ως πρόσφυγες. Έτσι αναγκάζονται να τα πλένουν έξω εκεί που οι δήμοι έχουν στήσει ειδικά σημεία για να τα πλένουν.

Δεύτερη φωτογραφία: Βλέπω μικρά παιδιά μεταναστών να φεύγουν από την πατρίδα τους τη Συρία για να διαφύγουν στην Ευρώπη. Τα παιδιά αυτά βγαίνουν από τη βάρκα τους και είναι φτωχά και φοβισμένα, δεν κρατάνε τίποτα στα χέρια τους.

Τρίτη φωτογραφία: Η τρίτη δείχνει μια φωτογραφία μιας πολύ μεγάλης και ανεπτυγμένης πόλης στην οποία δεν έχει γίνει πόλεμος και που όλα λειτουργούν σωστά και με την απαραίτητη τάξη.

Τέταρτη φωτογραφία: Εδώ φαίνονται οι συνέπειες του πολέμου. Η φωτογραφία αυτή είναι από μια πόλη της Συρίας στην οποία φαίνονται κάποια κτίρια να καίγονται και σιγά σιγά η πόλη καταστρέφεται.

Πέμπτη φωτογραφία: Φαίνονται πολύ έντονα οι συνέπειες του πολέμου. Στην Συρία, μια χώρα που έχει πόλεμο τέτοιες εικόνες είναι καθημερινές, όπου τα εδάφη είναι κατεστραμμένα και τα περισσότερα κτίρια έχουν αρχίσει να πέφτουν.

Έκτη φωτογραφία: Είναι ένα τανκ με στρατιώτες που πηγαίνουν για να ισοπεδώσουν κάποια από κτίρια.

Έβδομη φωτογραφία: Είναι μια πόλη της Συρίας που έχει καταστραφεί από τις βόμβες που έχουν πέσει πάνω στα κτίρια, ως συνέπεια του πολέμου. Οι πολυκατοικίες είναι έρημες και δεν μπορεί πια ο κόσμος να μείνει εκεί.

Ογδοη φωτογραφία: Είναι ένα κατεστραμμένο φορτηγό που δεν έχει ούτε ρόδες. Η καταστροφή του φορτηγού είναι και αυτή εξαιτίας του πολέμου στη Συρία και της φτώχειας που έχει ο λαός εκεί, με αποτέλεσμα να μη μπορεί να αγοράσει καινούρια φορτηγά.

→ Μου αρέσει περισσότερο η 3^η φωτογραφία επειδή σε αυτήν φαίνεται να μην έχει γίνει πόλεμος.

→ Η 5^η φωτογραφία μου αρέσει λιγότερο επειδή είναι μια περιοχή που έγινε πόλεμος, κήκαν τα σπίτια, παραμορφώθηκε το έδαφος και πολλοί άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους.

9^ο παιδί (αγόρι)

10 – 12 ετών / Ελληνική Εθνικότητα

Πρώτη φωτογραφία: Στην πρώτη φωτογραφία βλέπω κάποιες μαμάδες να πλένουν ρούχα. Οι μαμάδες είναι των παιδιών των προσφύγων που έχουν έρθει στη χώρα μας για ένα καλύτερο αύριο.

Δεύτερη φωτογραφία: Βλέπω παιδάκια που καταφθάνουν στην Ελλάδα από τη χώρα τους τη Συρία. εξαιτίας του πολέμου που επικρατεί εκεί. Τα παιδιά βγαίνουν από μια βάρκα.

Τρίτη φωτογραφία: Βλέπω ψηλά κτίρια και πολυκατοικίες σε μια πολύ μεγάλη πόλη.

Τέταρτη φωτογραφία: Βλέπω την ίδια πόλη από μια πιο κοντινή λήψη. Φαίνονται τρία φουγάρα από τα εργοστάσια να μολύνουν την ατμόσφαιρα. Η πόλη φαίνεται να είναι πολύ βρώμικη.

Πέμπτη φωτογραφία: Βλέπω έναν δρόμο που είναι χαλασμένος εντελώς και που έχει συντρίμια και ερείπια από κτίρια που έχουν πέσει. Ίσως να είναι στη Συρία και να συνέβη εξαιτίας του πολέμου.

Έκτη φωτογραφία: Βλέπω ένα τανκ με στρατιώτες που πηγαίνουν για να πολεμήσουν. Είναι στη Συρία.

Έβδομη φωτογραφία: Βλέπω μια τρομακτική φωτογραφία από μια πόλη διαλυμένη. Έχουν πέσει τα κτίρια, είναι γεμάτη βρωμιά και δεν υπάρχει ίχνος ζωής εκεί.

Ογδοη φωτογραφία: Βλέπω ένα φορτηγό που πρέπει να είναι χαλασμένο και παρατημένο σε μια άκρη του δρόμου, είναι στη Συρία.

→ Μου αρέσει η πρώτη φωτογραφία γιατί δείχνει τις μαμάδες που φροντίζουν τα παιδιά τους.

→ Η δεύτερη φωτογραφία δε μου αρέσει γιατί δείχνει τα παιδιά να κλαίνε και να είναι τρομαγμένα.

10^ο παιδί (κορίτσι)

10 – 12 ετών / Ελληνική Εθνικότητα

Πρώτη φωτογραφία: Βλέπω δυο μουσουλμάνες να πλένουν τα ρούχα τους. Αυτή η φωτογραφία μου θυμίζει μια φτωχική γειτονιά. Πιστεύω ότι τραβήχτηκε σε μια πόλη πολύ φτωχή της Συρίας ή της Αφρικής.

Δεύτερη φωτογραφία: Αυτή η φωτογραφία μου θυμίζει μια εικόνα που είναι πολύ γνωστή στις ειδήσεις στην τηλεόραση. Δείχνει πολλούς πρόσφυγες να φεύγουν από τη χώρα τους για να αντιμετωπίσουν τα πολλά προβλήματα που έχουν εκεί. Αυτή η φωτογραφία πιστεύω ότι έχει τραβηχτεί σε μια απομακρυσμένη ακτή της Ελλάδας κατά την άφιξή τους.

Τρίτη φωτογραφία: Αυτή η φωτογραφία δείχνει μια από τις μεγαλουπόλεις της Ελλάδας, μάλλον είναι η Αθήνα. Νομίζω ότι τραβήχτηκε από ένα drone πάνω από ένα λόφο.

Τέταρτη φωτογραφία: Μου θυμίζει μια πόλη πολύ βρώμικη, με πολλά εργοστάσια και καυσαέρια. Νομίζω ότι τραβήχτηκε στο Ισραήλ.

Πέμπτη φωτογραφία: Αυτή η φωτογραφία μου θυμίζει μια εικόνα καθαρά πολέμου. Νομίζω ότι τραβήχτηκε σε μια περιοχή, αφού έχει τελειώσει ο πόλεμος και πλέον δεν μπορεί κανένας να ζήσει εκεί.

Έκτη φωτογραφία: Είναι μια φωτογραφία που δείχνει ένα τανκ και κάποιος στρατιώτης από πάνω του να καταστρέφουν μια πόλη. Η φωτογραφία τραβήχτηκε σε μια περιοχή με πόλεμο κατά τη διάρκειά του.

Έβδομη φωτογραφία: Μου θυμίζει μια εντελώς κατεστραμμένη περιοχή. Πιστεύω ότι δείχνει μια από τις πόλεις της Συρίας η οποία έχει καταστραφεί εξαιτίας του πολέμου.

Όγδοη φωτογραφία: Μου θυμίζει ένα καμένο και άχρηστο πλέον φορτηγό. Νομίζω ότι αφού πλέον δεν χρησιμοποιείται θα βρίσκεται παρατημένο σε ένα στρατόπεδο.

→ Καμία φωτογραφία δεν μου άρεσε ιδιαίτερα.

→ Δεν μου άρεσε καμία φωτογραφία γιατί όλες αποτυπώνουν τη σκληρή πραγματικότητα με πολύ άσχημο τρόπο.

11^ο παιδί (αγόρι)**10 - 12 ετών – Ελληνική Εθνικότητα**

Πρώτη φωτογραφία: Στην πρώτη φωτογραφία βλέπω μια από τις δυσκολίες που ξεπερνούν καθημερινά οι πρόσφυγες. Νομίζω ότι έχει τραβηχτεί σε ένα μέρος που έχουν μεταναστεύσει οι πρόσφυγες ώστε να ξεφύγουν από τους πολέμους που υπάρχουν στη χώρα τους.

Δεύτερη φωτογραφία: Στη δεύτερη φωτογραφία βλέπω επίσης μια δυσκολία για τους πρόσφυγες που είναι η στιγμή της μετανάστευσης. Επίσης νομίζω ότι τραβήχτηκε σε μια θάλασσα της Ελλάδας.

Τρίτη φωτογραφία: Στην τρίτη φωτογραφία βλέπω μια πολύ πυκνοκατοικημένη πόλη. Νομίζω ότι δείχνει μια από τις μεγάλες πόλεις της Ελλάδας.

Τέταρτη φωτογραφία: Στην τέταρτη εικόνα βλέπω ένα μέρος που υπάρχουν εργοστάσια που αφήνουν αέρια που μπορούν να μολύνουν την ατμόσφαιρα. Δεν ξέρω που ακριβώς τραβήχτηκε η φωτογραφία θα μπορούσε να είναι σε οποιαδήποτε πόλη με εργοστάσια.

Πέμπτη φωτογραφία: Βλέπω τις ζημιές που μπορεί να προκαλέσει ο πόλεμος σε μια γειτονιά. Ο δρόμος έχει γεμίσει με συντρίμια και οι άνθρωποι που φαίνονται κοιτάνε απορημένοι καθώς δε μπορούν να αναγνωρίσουν τα σπίτια τους. Ίσως να είναι στη Συρία, εκεί που γίνεται ο πόλεμος.

Έκτη φωτογραφία: Βλέπω ένα ταγκ που έχει κάποιους στρατιώτες που πάνε να πολεμήσουν. Πιστεύω ότι βρίσκονται στη Συρία γιατί εκεί γίνεται πόλεμος.

Έβδομη φωτογραφία: Βλέπω μια πόλη μεγάλη που έχει υποστεί μεγάλες καταστροφές από τον πόλεμο, καθώς πολλά κτίρια έχουν κατεδαφιστεί. Ίσως να είναι στη Συρία.

Ογδοη φωτογραφία: Σε αυτό το μέρος βλέπω ένα καμένο φορτηγό είτε από πόλεμο είτε από φωτιά. Αν είναι από πόλεμο μπορεί να είναι στη Συρία, αλλιώς μπορεί να είναι παντού ακόμα και στην Ελλάδα.

→ Περισσότερο μου αρέσει η φωτογραφία με την πυκνοκατοικημένη πόλη (3^η) διότι δεν υπάρχουν και τόσες καταστροφές.

→ Λιγότερο από όλες μου αρέσουν αυτές με τις καταστροφές που έχουν υποστεί οι πόλεις εξαιτίας του πολέμου (5^η και 7^η).

12^ο παιδί (αγόρι)**10 – 12 ετών / Ελληνική Εθνικότητα**

Πρώτη φωτογραφία: Στην πρώτη φωτογραφία παρουσιάζονται δυο γυναίκες πρόσφυγες που κάνουν μπουγάδα. Αυτή η εικόνα μου θυμίζει την προγιαγιά μου που είχε έρθει από τη Μικρά

Ασία κι αυτή σαν πρόσφυγας. Νομίζω πως θα έχει τραβηχτεί έξω από τις παράγκες των προσφύγων.

Δεύτερη φωτογραφία: Στην δεύτερη εικόνα παρουσιάζεται μια βάρκα από πρόσφυγες να έχει φτάσει σε στεριά και τρεις άλλους ανθρώπους που τους βοηθούν να κατέβουν. Αυτή η εικόνα μου θυμίζει τις εικόνες και τα βίντεο που δείχνουν στις ειδήσεις. Πιστεύω πως έχει τραβηχτεί σε κάποια ακτή της Ελλάδας.

Τρίτη φωτογραφία: Σε αυτήν την εικόνα δεν βρίσκω κάτι κακό. Είναι μια απολύτως φυσιολογική και συνηθισμένη μεγάλη πόλη. Πιστεύω ότι είναι ίσως η Αλεξάνδρεια στην Αίγυπτο.

Τέταρτη φωτογραφία: Αυτή η εικόνα δείχνει έναν πόλεμο. Μου θυμίζει τον πόλεμο στη Συρία. Θεωρώ πως είναι τραβηγμένη σε μια από τις πόλεις της Συρίας.

Πέμπτη φωτογραφία: Σε αυτήν την εικόνα παρουσιάζεται ένας πόλεμος. Μου θυμίζει τα διαλυμένα και κατεστραμμένα σπίτια της Συρίας. Νομίζω ότι είναι τραβηγμένη στη Συρία.

Έκτη φωτογραφία: Αυτή η εικόνα δείχνει ένα ταγκ. Θεωρώ πως είναι από το Β' Παγκόσμιο πόλεμο. Πρέπει να είναι στη Γαλλία, εκεί έγιναν πολλές τέτοιες μάχες με ταγκ.

Έβδομη φωτογραφία: Στην 7^η φωτογραφία δείχνει μια κατεστραμμένη πόλη. Πάλι παριστάνει πόλεμο και πιστεύω ότι είναι τραβηγμένη στη Συρία.

Όγδοη φωτογραφία: Στην 8^η δείχνει ένα καμένο φορτηγό. Μάλλον έχει αποτραβηχτεί σε κάποια άκρη, μπορεί σε κάποια μάντρα αυτοκινήτων. Δε μπορώ να ξέρω με σιγουριά που έχει τραβηχτεί.

→ Μου αρέσει περισσότερο η 3^η φωτογραφία επειδή δεν δείχνει κάτι κακό,

→ Δεν μου αρέσει η 6^η φωτογραφία επειδή δείχνει το ταγκ, κάτι που σημαίνει πως στην περιοχή αυτή γίνεται πόλεμος και εμένα ο πόλεμος δεν μου αρέσει καθόλου.

13^ο παιδί (κορίτσι)

10 – 12 ετών / Ελληνική Εθνικότητα

Πρώτη φωτογραφία: Στην φωτογραφία αυτή βλέπω κάποιες κοπέλες να καθαρίζουν τα ρούχα τους μέσα σε κάτι κουβάδες. Νομίζω πως η φωτογραφία αυτή έχει τραβηχτεί στην Συρία, στην Ινδία ή και στην Τουρκία. Μου αρέσει που οι γυναίκες αυτές φαίνονται χαρούμενες με αυτό που κάνουν.

Δεύτερη φωτογραφία: Σε αυτή τη φωτογραφία τα παιδιά των προσφύγων μεταναστεύουν και έρχονται είτε εδώ (στην Ελλάδα), είτε σε κάποια άλλη χώρα της Ευρώπης. Δεν μου αρέσει καθόλου γιατί τα παιδιά στον πόλεμο που έγινε στη Συρία, τη χώρα τους, μπορεί να έχασαν τους γονείς τους.

Τρίτη φωτογραφία: Σε αυτήν την εικόνα βλέπω μια όμορφη και πολύ καλοχτισμένη πόλη. Θα μπορούσα να την χαρακτηρίσω με πολύ ωραία χρώματα και πολύ μεγάλα κτίρια. Είναι μια πολύ όμορφη πόλη που θα ήθελα να ζήσω πολύ εκεί.

Τέταρτη φωτογραφία: Σε αυτή τη φωτογραφία έχει ένα σπίτι με μεγάλα παράθυρα και πολλούς καπνούς. Η μόλυνση είναι πολύ έντονη στην πόλη αυτή και δε θα μου άρεζε να ζω σε μια τέτοια πόλη.

Πέμπτη φωτογραφία: Σε αυτήν την εικόνα βλέπω μια κατεστραμμένη πόλη, ίσως από κάποιο σεισμό. Βαθιά μέσα σε αυτήν την εικόνα βλέπω κάποιους ανθρώπους να κάθονται. Κι αυτή η φωτογραφία παρουσιάζει μια θλιβερή εικόνα καθώς τα σπίτια έχουν καταστραφεί και ο κόσμος δεν έχει που να μείνει.

Έκτη φωτογραφία: Στη διάρκεια του πολέμου της Συρίας τραβήχτηκαν πολλές φωτογραφίες για να μάθουν οι νεότερες γενιές τι ακριβώς συνέβη. Μια τέτοια φωτογραφία είναι και αυτή που δείχνει ένα ταγκ με κάποιους ανθρώπους να πολεμούν.

Έβδομη φωτογραφία: Και σε αυτήν την εικόνα βλέπω μια κατεστραμμένη πόλη. Μπορεί να έχει καταστραφεί από τον πόλεμο ή από τον σεισμό.

Όγδοη φωτογραφία: Η φωτογραφία αυτή έχει ένα σχεδόν διαλυμένο φορητό που η μια πόρτα του είναι έτοιμη να πέσει. Δεν ξέρω γιατί αλλά αυτή η φωτογραφία αν και έχει θλιβερά χρώματα μου αρέσει.

→ Περισσότερο μου αρέσει η 1^η φωτογραφία γιατί όπως είπα οι γυναίκες ξεπερνάνε τις δυσκολίες τους και χαμογελάνε παρά τα όσα τους συμβαίνουν.

→ Λιγότερο μου αρέσει η φωτογραφία 5 και 7 επειδή οι πόλεις που παρουσιάζονται είναι πολύ θλιβερές.

14^ο παιδί (κορίτσι)

10 – 12 ετών / Ελληνική Εθνικότητα

Πρώτη φωτογραφία: Η πρώτη φωτογραφία δείχνει δυο γυναίκες πρόσφυγες που πλένουν ρούχα. Αυτό γίνεται κάθε φορά που συμβαίνει πόλεμος και οι άνθρωποι αναγκάζονται να αφήσουν τον τόπο τους και να ψάξουν να βρουν έναν άλλο τόπο.

Δεύτερη φωτογραφία: Σε αυτήν την εικόνα βλέπω παιδιά πρόσφυγες να φεύγουν από τη χώρα τους και να πηγαίνουν σε μια άλλη. Νομίζω ότι η φωτογραφία αυτή έχει τραβηχτεί όταν φτάνουν στην Ελλάδα.

Τρίτη φωτογραφία: Σε αυτήν την εικόνα βλέπω μια πόλη. Νομίζω πως είναι η Αθήνα. Αυτή η πόλη δεν έχει πολλά δέντρα και για αυτό μπορεί να πλημμυρίσει εύκολα. Νομίζω ότι είναι η Αθήνα.

Τέταρτη φωτογραφία: Αυτή η εικόνα είναι μια πόλη που καίγεται ή μια πόλη με πολλά εργοστάσια. Αυτή η πόλη δεν έχει καθόλου πουλιά ή άλλα ζώα. Νομίζω πως έχει τραβηχτεί κάπου στην Αφρική

Πέμπτη φωτογραφία: Σε αυτήν την εικόνα βλέπω μια πόλη γκρεμισμένη από κάποια πυρκαγιά. Νομίζω ότι είναι στη Βολιβία, ή σε κάποια άλλη χώρα της Λατινικής Αμερικής, εκεί λόγω της κακής κατασκευής των σπιτιών, τα σπίτια καίγονται πολύ εύκολα.

Έκτη φωτογραφία: Αυτή η εικόνα δείχνει ένα πεδίο μάχης. Νομίζω ότι είναι στη Συρία. Δεν ξέρω για ποιους λόγους γίνεται εκεί πόλεμος.

Έβδομη φωτογραφία: Αυτή η εικόνα δείχνει μια πόλη που γκρεμίστηκε από σεισμό. Ο σεισμός φαίνεται να ήταν πολύ μεγάλος επειδή η πόλη έχει γκρεμιστεί ολοσχερώς.

Ογδοη φωτογραφία: Αυτή η εικόνα δείχνει ένα παλιό φορτηγό. Νομίζω ότι είναι σκουπιδιάρικο. Το φορτηγό αυτό πρέπει να πάει σε μια μάντρα για να πάρουν όλα τα υλικά που μπορούν να ανακυκλωθούν. Τραβήχτηκε σε κάποιον σκουπιδότοπο στην Ελλάδα.

→ Πιο πολύ μου αρέσει η 3^η φωτογραφία επειδή δείχνει μια όμορφη και οργανωμένη πόλη.

→ Λιγότερο μου αρέσει η 6^η φωτογραφία επειδή μου δημιουργεί θλίψη και άσχημα συναισθήματα.

15^ο παιδί (κορίτσι)

10 – 12 ετών / Ελληνική Εθνικότητα

Πρώτη φωτογραφία: Στην πρώτη φωτογραφία βλέπω κάποιες κυρίες που είναι μαζεμένες σε ένα μέρος κεντρικό, νομίζω σε κάποιο χωριό, που έχει νερό για να πλύνουν τα ρούχα τους. Αυτό μπορεί να συμβαίνει επειδή δεν θα έχουν χρήματα για να έχουν σύστημα υδραυλικών στο σπίτι τους. Είναι στην Αραβία.

Δεύτερη φωτογραφία: Στη δεύτερη φωτογραφία βλέπω κάποιους ναυαγοσώστες να προσπαθούν να βοηθήσουν παιδιά προσφύγων να βγουν από τη βάρκα με ασφάλεια και να μην πνιγούν. Είναι μια εικόνα που βλέπουμε συχνά στις ειδήσεις ή στο ίντερνέτ, όταν οι πρόσφυγες φτάνουν στην Ελλάδα.

Τρίτη φωτογραφία: Στην τρίτη εικόνα βλέπω πολλά κτίρια και σπίτια μαζεμένα. Είναι μια πυκνοκατοικημένη πόλη που όλα είναι στριμωγμένα με αποτέλεσμα ο ένας να ζει επάνω στον άλλον. Οι σύγχρονες πόλεις είναι έτσι πυκνοκατοικημένες.

Τέταρτη φωτογραφία: Βλέπω μια πόλη με εργοστάσια που βγάζουν καπνούς και μολύνουν το περιβάλλον. Αυτή η πόλη όσο πιο μεγάλη είναι τόσο πιο πολλά αυτοκίνητα θα έχει με αποτέλεσμα να δημιουργείται πολύ καυσαέριο από τα αυτοκίνητα που θα επιβαρύνει κι άλλο

τη μόλυνση της ατμόσφαιρας. Όλες οι μεγάλες πόλεις της Ευρώπης και της Αμερικής είναι έτσι.

Πέμπτη φωτογραφία: Στην φωτογραφία αυτή βλέπω ένα εγκαταλελειμμένο μέρος σε πολύ άσχημη κατάσταση. Έχουν γκρεμιστεί τα σπίτια και δεν υπάρχει ζωή. Ίσως να έχει συμβεί μετά από τον πόλεμο στην Συρία.

Έκτη φωτογραφία: Στην φωτογραφία αυτή βλέπω κάποιες πολύ κακές συνθήκες όπως το τανκ και τους στρατιώτες. Όλο αυτό με κάνει να πιστεύω πως σε αυτό το μέρος γίνεται πόλεμος. Στη Συρία είναι η φωτογραφία.

Έβδομη φωτογραφία: Στην έβδομη φωτογραφία βλέπω ένα κατεδαφισμένο μέρος σε πολύ άσχημες συνθήκες. Όλα τα κτίρια έχουν πέσει και σίγουρα ο κόσμος δε μπορεί πια να παραμείνει εκεί. Μπορεί να είναι στη Συρία ή οπουδήποτε αλλού έγινε σεισμός.

Όγδοη φωτογραφία: Στην όγδοη φωτογραφία βλέπω ένα φορτηγό σε μια πολύ άσχημη κατάσταση και γεμάτο βρωμιά. Εάν υποθέσουμε ότι η φωτογραφία είναι στη Συρία, τότε ίσως θα καταλάβουμε ότι είναι ένα από τα αποτελέσματα του πολέμου που τα καταστρέφει όλα στο πέρασμά του.

→ Μου αρέσει η 2^η εικόνα επειδή τα παιδιά σώζονται και θα μπορέσουν να ζήσουν ευτυχισμένα.

→ Δεν μου αρέσει η 7^η φωτογραφία γιατί οι συνθήκες που θα αναγκαστούν να ζήσουν οι άνθρωποι είναι πολύ άσχημες.

16^ο παιδί (αγόρι)

10 – 12 ετών / Ελληνική Εθνικότητα

Πρώτη φωτογραφία: Στην πρώτη φωτογραφία βλέπω δυο γυναίκες να πλένουν τα ρούχα τους. Επειδή φοράνε μαντήλες στα κεφάλια τους, νομίζω ότι οι γυναίκες αυτές είναι πρόσφυγες που έχουν έρθει στη χώρα μας επειδή στη δική τους γίνεται πόλεμος και τα πράγματα είναι πολύ δύσκολα εκεί.

Δεύτερη φωτογραφία: Βλέπω παιδιά πρόσφυγες που αφήνουν τη χώρα τους και ψάχνουν να βρουν μια νέα χώρα για να ζήσουν. Αυτήν την εικόνα την έχω δει πολλές φορές στις ειδήσεις, όμως τα παιδιά έρχονται μαζί με τις οικογένειές τους. Τα παιδιά αυτά στην εικόνα έρχονται εντελώς μόνα τους. Ευτυχώς υπάρχουν μερικοί ενήλικες από το δήμο Λέσβου (το γράφει στα γιλέκα τους) που τους βοηθάνε.

Τρίτη φωτογραφία: Βλέπω μια πολύ μεγάλη και ανεπτυγμένη πόλη. Η πόλη αυτή τα έχει όλα. Νομίζω ότι βρίσκεται κάπου στην Ελλάδα.

Τέταρτη φωτογραφία: Πάλι βλέπω μια πόλη που όμως αυτή είναι βρώμικη και λίγο κατεστραμμένη. Έχει πολλά εργοστάσια και πολλή μόλυνση. Πρέπει να είναι σε κάποια πολύ φτωχή χώρα, ίσως στη Βενεζουέλα.

Πέμπτη φωτογραφία: Είναι μια εικόνα που δείχνει τον πόλεμο και τις συνέπειες που έχει. Βλέπω πολλά κατεστραμμένα κτίρια και δυστυχία. Είναι νομίζω στη Συρία ή στο Αφγανιστάν, εκεί που υπάρχει ο πόλεμος τώρα.

Έκτη φωτογραφία: Βλέπω ένα ταγκ με στρατιώτες που πολεμάνε. Σίγουρα είναι μια φωτογραφία κατά τη διάρκεια του πολέμου. Είναι από τη Συρία.

Έβδομη φωτογραφία: Βλέπω μια περιοχή που έχει καταστραφεί εντελώς και πλέον κανείς δεν μένει εκεί. Μπορεί να έχει συμβεί κάποια φυσική καταστροφή ή και πόλεμος.

Όγδοη φωτογραφία: Βλέπω ένα κατεστραμμένο φορηγό που έχει σκουριάσει από τα πολλά χρόνια και βρίσκεται παρατημένο στην άκρη του δρόμου. Δεν ξέρω που ακριβώς βρίσκεται, μπορεί να είναι πιστεύω σε οποιαδήποτε χώρα.

→ Περισσότερο μου αρέσει η 3^η φωτογραφία επειδή δείχνει μια πλούσια περιοχή με πολλούς κατοίκους που βρίσκεται στην Ελλάδα.

→ Δεν μου αρέσει καθόλου η 5^η φωτογραφία επειδή βλέπω τα κατεστραμμένα κτίρια και μου δημιουργείται μια θλίψη.

17^ο παιδί (αγόρι)

10 – 12 ετών / Ελληνική Εθνικότητα

Πρώτη φωτογραφία: Βλέπω δυο πολύ φτωχές γυναίκες που πλένουν τα ρούχα τους στις κεντρικές βρύσες μιας πόλης. Νομίζω ότι η φωτογραφία αυτή είναι τραβηγμένη σε κάποια από τις αραβικές χώρες, ίσως στο Ιράκ. Ελπίζω η Ελλάδα να μη γίνει κι αυτή τόσο φτωχή τα επόμενα χρόνια λόγω της οικονομικής κρίσης και αναγκαστούμε κι εμείς να ζούμε με τον τρόπο αυτό.

Δεύτερη φωτογραφία: Βλέπω μια φωτογραφία που δείχνει κάποια παιδιά προσφύγων να βγαίνουν από μια βάρκα. Τα παιδιά αυτά σώζονται από διασώστες του δήμου Λέσβου, επομένως πιστεύω ότι βρίσκονται σε κάποια από τις παραλίες του νησιού. Κάθε φορά που βλέπω τέτοιες εικόνες φοβάμαι όλο και περισσότερο μην γίνει ο Τρίτος Παγκόσμιος Πόλεμος.

Τρίτη φωτογραφία: Βλέπω μια τεράστια πόλη. Νομίζω ότι πρέπει να είναι μια πόλη στην Αμερική, μπορεί να είναι και η Νέα Υόρκη. Αυτή η πόλη τα έχει όλα. Μεγάλους δρόμους, δέντρα, ψηλά κτίρια, αυτοκίνητα και κόσμο να περπατάει στους δρόμους.

Τέταρτη φωτογραφία: Βλέπω μια πόλη που ενώ είναι μεγάλη και απλωμένη, φαίνεται σαν κάτι να μην πηγαίνει καλά. Ίσως να φταίνε τα εργοστάσια που μολύνουν την ατμόσφαιρα, πάντως

ακόμα και τα κτίρια μοιάζουν να είναι αρκετά παρατημένα. Πιστεύω πως αυτή η πόλη βρίσκεται στην Ασία, μπορεί να είναι το Ιράν.

Πέμπτη φωτογραφία: Βλέπω μια φωτογραφία που δείχνει μια πόλη που έχει πυροβοληθεί. Οι βόμβες που έπεσαν μαζί με τις σφαίρες από τους στρατιώτες την έχουν καταστρέψει εντελώς με αποτέλεσμα να είναι τελείως διαλυμένη και κατεστραμμένη. Πρέπει να είναι κάπου στις Αραβικές χώρες.

Έκτη φωτογραφία: Βλέπω ένα ταγκ μαζί με δύο στρατιώτες. Πρέπει να είναι μια φωτογραφία από κάποια στρατιωτική άσκηση που κάνουν οι φαντάροι ώστε να είναι έτοιμοι σε περίπτωση που γίνει πόλεμος. Πιστεύω ότι αυτή η φωτογραφία έχει τραβηχτεί στον Έβρο, στα σύνορα με την Τουρκία, εκεί υπάρχει πολύς στρατός για να προστατεύουν την πατρίδα μας.

Έβδομη φωτογραφία: Βλέπω μια πολύ άσχημη και κατεστραμμένη πόλη. Μοιάζει σαν να είναι μια πόλη φάντασμα. Δεν είναι στα σίγουρα στην Ελλάδα, εκτός αν είναι πριν από 100 χρόνια. Νομίζω πως είναι μια φωτογραφία που δείχνει την πραγματικότητα του πολέμου, επομένως και είναι στη Συρία.

Όγδοη φωτογραφία: Βλέπω μια νταλικά που είναι σάπια, σκουριασμένη και παρατημένη στην άκρη του δρόμου. Μοιάζει σαν να έχει καταστραφεί από τον πόλεμο, σαν να την έχουν χτυπήσει τα αεροπλάνα, ή οι βόμβες και οι φωτιές. Είναι σε κάποια χώρα στην Ανατολή, μάλλον στη Συρία.

→ Μου αρέσει η 2^η φωτογραφία επειδή με αυτόν τον τρόπο σώζονται οι ζωές των παιδιών που έρχονται στην Ελλάδα αλλά και η 6^η που δείχνει τους στρατιώτες που φυλάνε τα σύνορα της χώρας μας.

→ Δεν μου αρέσει η 5^η και η 7^η φωτογραφία που δείχνουν τις πόλεις να είναι κατεστραμμένες και εντελώς ακατάλληλες για να κατοικηθούν.

18^ο παιδί (αγόρι)

10 – 12 ετών / Ελληνική Εθνικότητα

Πρώτη φωτογραφία: Στη συγκεκριμένη φωτογραφία απεικονίζονται δυο γυναίκες πρόσφυγες που κάνουνε μπουγάδα. Οι γυναίκες αυτές έχουν αφήσει την πατρίδα τους κι έχουν έρθει στην Ελλάδα όπου ψάχνουν ένα καλύτερο μέλλον μακριά από τον πόλεμο, τη φτώχεια και τη δυστυχία. Είναι σε κάποιο hotspot στα νησιά του Αιγαίου.

Δεύτερη φωτογραφία: Στη δεύτερη φωτογραφία απεικονίζεται η προσπάθεια του Δήμου Λέσβου να βοηθήσουν τους πρόσφυγες που μόλις ολοκλήρωσαν με επιτυχία ένα πολύ κουραστικό και μακρύ ταξίδι πάνω σε μια πλαστική βάρκα. Πιστεύω ότι η εικόνα αυτή τραβήχτηκε στο νησί της Λέσβου, σε μια από τις παραλίες της.

Τρίτη φωτογραφία: Στην εικόνα αυτή βλέπω μια σχετικά φτωχή πόλη κάποιας χώρας. Η εικόνα ίσως να έχει τραβηχτεί σε κάποια φτωχή χώρα, όπως για παράδειγμα η Συρία, το Ιράν ή και το Ιράκ.

Τέταρτη φωτογραφία: Εδώ βλέπω μια πόλη που είναι χτυπημένη από βόμβες. Ίσως να είναι η Συρία στην οποία αυτή τη στιγμή γίνεται πόλεμος.

Πέμπτη φωτογραφία: Εδώ είναι ένα σημείο της πόλης που έχει καταστραφεί εντελώς από κάποια πυρηνική βόμβα. Ίσως να είναι στη Συρία.

Έκτη φωτογραφία: Εδώ βλέπω ένα άρμα μάχης (τανκ) των ειδικών δυνάμεων μιας χώρας να πηγαίνει να πολεμήσει. Νομίζω ότι είναι στη Συρία.

Έβδομη φωτογραφία: Είναι η πόλη που απεικονιζόταν και στην 5^η φωτογραφία. Είναι πάλι εντελώς κατεστραμμένη από τον πόλεμο και ακατάλληλη για να κατοικηθεί. Είναι στη Συρία.

Ογδοη φωτογραφία: Βλέπω μια νταλίκα να είναι κατεστραμμένη από κάποια βόμβα ή από φωτιά και να είναι παρατημένη στην άκρη, σε κάποια μάνδρα αυτοκινήτων. Αν είναι από φωτιά μπορεί να είναι στην Ελλάδα, διαφορετικά μπορεί να είναι κατεστραμμένη από τον πόλεμο στη Συρία.

→ Εμένα μου αρέσει η 3^η εικόνα διότι εκεί δεν διακρίνω κανένα ίχνος πολέμου.

→ Δεν μου αρέσει καθόλου η 5^η και η 7^η φωτογραφία γιατί έχουν πέσει πολλές βόμβες και έχουν καταστρέψει την πόλη.

19^ο παιδί (κορίτσι)

10 – 12 ετών / Ελληνική – Κολομβιανή – Αμερικανική Εθνικότητα

Πρώτη φωτογραφία: Στην πρώτη φωτογραφία βλέπω κάποιες γυναίκες που πλένουν ρούχα. Οι γυναίκες αυτές μου θυμίζουν αρκετά τη μαμά μου καθώς κι αυτή κάνει συχνά τις δουλειές του σπιτιού για να είμαστε εμείς καλά. Επίσης η μαμά μου υπήρξε πρόσφυγας, όπως οι γυναίκες σαν κι αυτές που μεταναστεύουν εξαιτίας του πολέμου σε άλλες χώρες της Ευρώπης. Νομίζω πως η φωτογραφία αυτή θα τραβήχτηκε στο Ιράν.

Δεύτερη φωτογραφία: Στην δεύτερη φωτογραφία βλέπω παιδιά τα οποία διασώζονται από μια βάρκα η οποία επρόκειτο να συγκρουστεί στα βράχια. Αυτή η φωτογραφία μου θυμίζει τη δομή της ανθρώπινης κοινωνίας. Συγκεκριμένα, μου θυμίζει τη συζήτηση που είχα με έναν ενήλικα ο οποίος φρόντιζε κακοποιημένα κατοικίδια, έτσι και στην εικόνα αυτή οι ενήλικες βοηθούν τα παιδιά προσφύγων που αναγκασμένοι να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους, ψάχνουν ένα καλύτερο αύριο στην Ελλάδα. Νομίζω ότι η φωτογραφία αυτή έχει τραβηχτεί σε κάποιο από τα νησιά που υποδέχονται πρόσφυγες.

Τρίτη φωτογραφία: Στην τρίτη φωτογραφία βλέπω μια μεγάλη και πυκνοκατοικημένη πόλη με πολλά κτίρια, στα οποία υποθέτω πως θα υπάρχουν πολλά διαμερίσματα των κατοίκων. Μοιάζει πολύ η πόλη αυτή με τη Θεσσαλονίκη, καθώς και εδώ υπάρχουν πολλά διαμερίσματα το ένα πάνω στο άλλο. Η φωτογραφία μάλλον έχει τραβηχτεί σε κάποιο σημείο του κέντρου.

Τέταρτη φωτογραφία: Στην τέταρτη φωτογραφία συμπεραίνω πως υπάρχουν πυρηνικές εκρήξεις, καθώς βλέπω τεράστιες εστίες καπνού και τοξικών αποβλήτων από τις καμινάδες εργοστασίων. Το μόνο πράγμα που μου θυμίζει είναι όσα έχουμε μάθει στην τετάρτη τάξη (τότε που ήμουν στην Αμερική) σχετικά με την πυρηνική ενέργεια. Δεν έχω ιδέα που μπορεί να είναι αυτή η φωτογραφία.

Πέμπτη φωτογραφία: Στην πέμπτη φωτογραφία συμπεραίνω πως θα πρέπει να έχει συμβεί κάποιος σεισμός ο οποίος έχει ως αποτέλεσμα να πέσει αρκετό τσιμέντο από τις πολυκατοικίες κάτω στο έδαφος, στο δρόμο. Τέτοιες εικόνες μας είχαν δείξει στο σχολείο την περίοδο που συζητούσαμε για τους σεισμούς και κάναμε κάποιες προσομοιώσεις το απόγευμα για αντίστοιχες περιπτώσεις. Νομίζω ότι η φωτογραφία θα πρέπει να έχει τραβηχτεί κάπου στην κεντρική Αμερική.

Έκτη φωτογραφία: Στην έκτη φωτογραφία νομίζω ότι υπήρξε ένα πεδίο μάχης καθώς απεικονίζεται ένα τανκ με στρατιώτες. Μοιάζει ξεκάθαρα με μια πολεμική κίνηση που ίσως να έχει επεκτατικούς σκοπούς. Ίσως μαζί με άλλα τέτοια τανκ και με πολλούς στρατιώτες ακόμα να πηγαίνουν να καταστρέψουν μια ολόκληρη περιοχή.

Έβδομη φωτογραφία: Στην έβδομη φωτογραφία παρατηρώ μια πόλη υπό κατάρρευση. Τα κτίρια είναι απόλυτα συμμετρικά μεταξύ τους και μοιάζουν σαν να είναι τουβλάκια lego. Αυτά μπορούν εύκολα να καταρρεύσουν, φαίνεται πως αυτοί που έριξαν τα κτίρια αυτά, τα κατάφεραν με την ίδια ευκολία σαν να ήταν τουβλάκια lego, δυστυχώς όμως με πολύ καταστροφικές συνέπειες για τους κατοίκους. Είναι στη Συρία νομίζω.

Όγδοη φωτογραφία: Στην τελευταία εικόνα, υπάρχει ένα φορητό που δεν έχει χρησιμοποιηθεί για ένα αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα. Η πόρτα του είναι σπασμένη, τα λάστιχα δεν έχουν καθόλου αέρα. Μοιάζει σαν να είναι σκηνικό από κάποια ταινία που έχει σαν στόχο να αναδείξει κάτι από το παρελθόν.

→ Γενικά, από όλες τις φωτογραφίες περισσότερο μου άρεσε η 2^η γιατί δίνει μια αισιόδοξη αίσθηση σε σχέση με τις άλλες, καθώς υπάρχει αλληλεγγύη στην κοινωνία και οι ενήλικες σώζουν τα μικρά παιδιά και τους παρέχουν βοήθεια.

→ Λιγότερο μου άρεσε η 7^η φωτογραφία επειδή βλέπω με πόσο σκληρότητα κάποιοι άνθρωποι καταστρέφουν τις ζωές τόσων ανθρώπων.

20^ο παιδί (αγόρι)**10 – 12 ετών / Ελληνική Εθνικότητα**

Πρώτη φωτογραφία: Βλέπω δυο γυναίκες να πλένουν τα ρούχα τους στο χέρι επειδή δεν έχουν μάλλον πλυντήρια. Νομίζω ότι έχει τραβηχτεί σε μια φτωχή γειτονιά της Συρίας, μπορεί και στην Ελλάδα βέβαια σε κάποιο σημείο που έχει πρόσφυγες.

Δεύτερη φωτογραφία: Η δεύτερη εικόνα έχει τραβηχτεί σε κάποια θάλασσα της Λέσβου, το κατάλαβα επειδή στις στολές των ενηλίκων έχει ελληνικά γράμματα που γράφουν Δήμος Λέσβου. Οι άνθρωποι αυτοί βοηθούν τα παιδιά να βγουν από τη βάρκα και να φτάσουν με ασφάλεια στην ακτή.

Τρίτη φωτογραφία: Βλέπω μια πολύ μεγάλη πόλη που έχει πολλές πολυκατοικίες. Δεν ξέρω που είναι τραβηγμένη η φωτογραφία, μου μοιάζει και με Θεσσαλονίκη.

Τέταρτη φωτογραφία: Στην τέταρτη εικόνα βλέπω μια πόλη να καίγεται, βλέπω να υπάρχει καπνός. Μπορεί να είναι ή από φωτιά που την έβαλε κάποιος άνθρωπος ή από βόμβα. Η φωτογραφία πρέπει να είναι από το εξωτερικό επειδή βλέπω να έχει κάποια τζαμιά.

Πέμπτη φωτογραφία: Βλέπω μια πόλη μετά από τον πόλεμο. Δεν ξέρω που μπορεί να είναι, μπορεί να είναι από την Ελλάδα αν είναι παλιά φωτογραφία, όταν είχαν έρθει οι Γερμανοί, αλλιώς είναι από τη Συρία.

Έκτη φωτογραφία: Βλέπω ένα ταγκ με στρατιώτες πάνω που πολεμάνε και πάνε να καταστρέψουν τη χώρα. Πρέπει να είναι από τη Συρία.

Έβδομη φωτογραφία: Στην έβδομη δείχνει πάλι μια κατεστραμμένη πόλη εξαιτίας του πολέμου ή κατά τη διάρκειά του. Είναι από τη Συρία.

Όγδοη φωτογραφία: Βλέπω ένα καμένο φορτηγό που είναι παρατημένο στην άκρη του δρόμου. Μπορεί να το έκαψαν άνθρωποι στον πόλεμο. Δεν ξέρω που μπορεί να έχει τραβηχτεί.

→ Περισσότερο μου άρεσε η 2^η φωτογραφία επειδή οι μεγάλοι βοηθούν τα παιδιά να βγουν από τη βάρκα και να σωθούν.

→ Λιγότερο μου άρεσε η 7^η φωτογραφία επειδή δείχνει μια πόλη μετά από πόλεμο στην οποία ο άνθρωπος πια δεν μπορεί να ζήσει.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ**Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία**

Αθανασίου, Α. & Αθανασίου, Κ. & Γιαννακόπουλος Γ. (2008). *Μετααποικιακή θεωρία: η φωνή των «Άλλων» και η ριζοσπαστική πολιτικοποίηση του πολιτισμικού*. Εντός Εποχής, φύλλο 26.

Αλεξίεβιτς, Σ. (2017). *Ο πόλεμος δεν έχει πρόσωπο γυναίκας*. Αθήνα: Πατάκης

Αρώνη - Τσιχλή, Κ. (2008). *Ιστορικές Σχολές και Μέθοδοι*. Αθήνα: Παπαζήσης

Αυγητίδου, Σ. (2014). *Οι εκπαιδευτικοί ως ερευνητές και ως στοχαζόμενοι επαγγελματίες. Υποστηρίζοντας την επαγγελματική μάθηση για μια συμμετοχική και συνεργατική εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.

Βολονάκης, Μ. (1933). *Αγωγή του πολίτου*. Έκδοσις Γ'. Αθήναι. 135

Γαζή, Ε. (2008). *Ο Γκράμσι στην Ινδία: η προβληματική της ιστορίας των υπάλληλων τάξεων*. Συνεδρία: Διαδρομές της Γκραμισιανής σκέψης στις ανθρωπιστικές και στις κοινωνικές επιστήμες.

Θεοτόκης, Ν. (2005). *Γυναίκες και Πόλεμος*. Αθήνα: Διηλεκές

Ίγκερς, Γ. (1999). *Η Ιστοριογραφία στον 20^ο αιώνα*. Αθήνα: Νεφέλη

Κασιμάτη, Κ. (2003). *Πολιτικές μετανάστευσης και στρατηγικές ένταξης, Η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών*. Αθήνα: Gutenberg

Κόκκινος, Γ. (2006). *Οι συμβολικοί πόλεμοι για την ιστορία και την κουλτούρα*. Αθήνα: Μεταίχμιο

Κολιόπουλος, Ι. (2001). *Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία 1789 – 1945*. Αθήνα: Βάνιας

Κριαράς, Ε. (1995). *Λεξικό της σύγχρονης ελληνικής δημοτικής γλώσσας*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών. 1076.

Λαγουδάκη, Ε. (2009). *Πρόσφυγες στο Ηράκλειο του μεσοπολέμου*, Ηράκλειο. Δοκιμάκης. 18-19.

Λαλιώτου, Ι. (2008). *Μετααποικιακή θεωρία: η φωνή των «Άλλων» και η ριζοσπαστική πολιτικοποίηση του πολιτισμικού*. Εντός Εποχής, φύλλο 26.

Μπαμπινιώτης Γ. (2008) *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα. Κέντρο Λεξικολογίας

Νικολαΐδη, Α. (2011). *Το ηθικό υπόβαθρο της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης στις Μ.Κ.Ο. και στα γραφεία της υπάτης αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες στην Ελλάδα*. Αθήνα: Λιβάνης

Σωκράτης. (1765). *Πλάτωνος Κρίτων, 51α, 51β.*). Μετάφραση από τα γαλλικά του λήμματος PATRIE, (Αναδημοσίευση από το «Φιλοσοφία, otribune») που συμπεριλαμβάνεται στην Εγκυκλοπαίδεια του Ντιντερό και του Ντ' Αλαμπέρ (Encyclopedie de Diderotet d' Alembert). Το λήμμα αυτό γράφτηκε την 1η Δεκεμβρίου 1765, από τον Louis de Jaucourt (D.J.)]

Τσαούσης, Δ. (1991). *Η Κοινωνία του ανθρώπου, Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία*. Αθήνα: Gutenberg

Τσαούσης, Δ. Γ. (1985). *Η κοινωνία του ανθρώπου. Εισαγωγή στην κοινωνιολογία*. Αθήνα: Gutenberg. 286.

Τσουκαλάς, Κ. (1999). *Η εξουσία ως λαός και ως έθνος*. Αθήνα: Θεμέλιο

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Augé, M. (1992). *Non-Places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity*. Paris.

Barthes, R. (1977). *Image, music, text*. (S. Heath, Ed.) *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* (Vol. 37, p. 220). Hill and Wang. doi:10.2307/429854Image, music, text. *Journal of Aesthetics and Art Criticism* 37 (2):235-236

Bandura, A. (1971) *Principles of behavior modification*. Professional Psychology, 1(5), New York

Belting, H. (2001): *Bild-Anthropologie*. München

Berry, J.W. (1997). *Immigration, acculturation and adaptation*. Applied Psychology: A International Review

Bergström, B. (2004): *Titta*. Stockholm, S.

Billmeyer, F. (1999): *“Bildkompetenz in 8 Minuten (pro Woche). Ein Notprogramm für Kunsterzieher?”*. München. inter@ktiv

Boehm, G. (2008): *Wie Bilder Sinn erzeugen: Die Macht des Zeigens*. 2. Aufl. Berlin

Braude, F. (1999). *La Méditerranée: Les hommes et l' heritage*. Paris. Flammarion

Brooks, D. (2005). *Survey of Reissues of U.S. Recordings*.

Burke, P. (2008). *What is cultural history?* Publisher Polity Press Oxford, United Kingdom

Cole, M. & Cole, S. (2002). *Η ανάπτυξη των παιδιών. Γνωστική και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη κατά την νηπιακή και μέση παιδική ηλικία*. Αθήνα: Τυπωθήτω

Courau S. (2000) *Τα βασικά εργαλεία του εκπαιδευτή ενηλίκων*. Αθήνα: Μεταίχμιο

Duden. (1996). *Deutsches Universal wörterbuch*. 3 η εκδ. Mannheim: Dudenverlag, 514

Durkheim, E. (1985). *The Rules of Sociological Method*. Paris.

Goodman, A. L., Liang, B., Helms, E. J., Latta, E. R., Sparks, E., Weintraub, R.S. (2004). *Training Counseling Psychologists as Social Justice Agents: Feminist and Multicultural Principles in Action*. The Counselling Psychologist, 32(6)

Geertz, C. (2010). *Kulturanthropologische Perspektiven für das 21. Jahrhundert*

- Gramsci, A. (2009). *Subaltern Social Groups*. New York City: Columbia University Press
- Grace, J. & Baucum, D. (2007). *Η ανάπτυξη του ανθρώπου*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Herbart, J.F. (1804): *Die ästhetische Darstellung der Welt als Hauptgeschäft der Erziehung*. Weinheim
- Hobsbawm, E. I. (1994). *Έθνη και Εθνικισμός από το 1780 μέχρι σήμερα*. Μετ. Χ. Νάντρις. Αθήνα: Καρδαμίτσα. 238.
- Huizinga, J. (2014). *Menand Ideas: History, the Middle Ages, the Renaissance*. Princeton, New Jersey. Princeton University Press
- Huntington, S. P. (1996) *The clash of Civilizations and the remaking of world order*, Touchstone Books
- Jenks, C. (1982/1992): *Constituting the child*. In: Jenks, Chris (Hrsg.): *The sociology of childhood*. Avebury 1992 (Original London 1982)
- Jürgens, E. (2000): *Die »neue« Reformpädagogik und die Bewegung Offener Unterricht. Theorie, Praxis und Forschungslage*. 5. Aufl. St. Augustin
- Keller, R. (1995): *Zeichentheorie*. Tübingen und Basel
- Konrad, F. M. (2007): *Geschichte der Schule. Von der Antike bis zur Gegenwart*. München
- Kress, G. & Leeuwen, T. van (1996/2001): *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. London and New York
- Kress, G./Leeuwen, T. (2006): *Reading Images – The Grammar of Visual Design*
- Kroeber-Riel, W. (1993): *Bild, Kommunikation, Imagery strategien für die Werbung*. München

Lieber, G. & Schnell, S. (2008): *Vision Bilderbuch-Portal. Ein Beitrag zur Demokratisierung von Bildung. In: Lieber, Gabriele (Hrsg.): Lehren und Lernen mit Bildern. Ein Handbuch zur Bilddidaktik.* Baltmannsweiler

Lorenz, C. 1999. *Comparative Historiography: Problems and Perspectives. History and Theory*, Vol. 38, No. 1 (Feb.), 25-39.

Maryanski, A. & Turner, J. H. (1991). *The Offspring of Functionalism: French and British Structuralism. American Sociological Association. Sociological Theory* Vol. 9, No. 1 (Spring, 1991), pp. 106-115.

Miłosz, C. (1959). *Rodzina Europa, Paryż*, Instytut Literacki

Naskou - Perraki, P. (2003). *The right to seek refuge, στο Weber A. (ed.), Fundamental Rights in Europe and North America*, The Hague: M. Nijhoff.

Nisbet, J. & Watt, J. (1984). *Case study: In J. Bell, T. Bush, A. Fox, J. Goodey and S. Goulding (eds)*

Conducting Small-Scale Investigations in Educational Management. London: Harper & Row, 79-92.

Pandolfi, M. (2008). *Body. Universite de Montreal.* Montreal.

Pestalozzi, J. H. (1961): *Wie Gertrud ihre Kinder lehrt und Ausgewählte Schriften zur Methode.* Besorgt von Fritz Pfeffer. Paderborn

Robson, C. (2007). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου.* Αθήνα: Gutenberg

Sachs-Hombach, K. (2001): *Bildh and elninter disziplinäre For schungen zur Pragmatik bildh after Darstellungs formen.* Magdeburg

Schwandt, T. (1997). *Reading the "Problem of Evaluation" in Social Inquiry.*

Smith, A. (2000). *Εθνική ταυτότητα.* Μετ. Ε. Πέππα. Αθήνα: Οδυσσέας

Süss, D. & Berhand, E. & Schlienger, A. (2002): *Media education in Switzerland – determining ist position. In: Hart, Andrew/ Süss, Daniel (Hrsg.): Media education in 12 European countries. A comparative study of teaching*

media in mother tongue in secondary schools. Zürich: E-Collection of the Swiss Federal Institute of Technology, S.

Vamvakidou, I. & Golia, P. & Stavrianos, G.& Michailidis, I. (2009). *Children from Florina, Bitola, Korce are painting the borders*.

Vygotsky, L. (2000). *Νους στην Κοινωνία. Η ανάπτυξη των ανωτερων ψυχολογικών διαδικασιών*. Αθήνα: Gutenberg

Weber, M. (1922). *Economy and Society*. University of California Press.

Weidenmann, B. (1994). *Informierende Bilder*. In: Weidenmann, Bernd: *Wissenserwerbmit Bildern*. Bern

Young, J.C.R. (2007). *Μεταποικιακή Θεωρία: Μια Ιστορική Εισαγωγή*. Αθήνα: Πατάκης.

Διαδικτυακές πηγές

Αυγουστίνος, Α. (2017). *Τι είναι η Πατρίδα; Ο Σωκράτης την θεωρεί ως το υπέρτατον αγαθόν για τον άνθρωπο*. Ανακτήθηκε από: <https://hellasjournal.com/2017/10/ti-ine-i-patrida-o-sokratis-tin-theori-os-to-ipertaton-agathon-gia-ton-anthropo/>

Αίτηση Ασύλου. (2012). Ανακτήθηκε από: http://www.minocp.gov.gr/images/stories//2013/executive_summary_council_dublin_greek.pdf%20

Γαλικά, Α. (2018). *Αφηγήσεις ζωής Συρίων προσφύγων*. Ανακτήθηκε από: <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/file/lib/default/data/2751088/theFile>

Γίμα, Κ. (2018). *Διερεύνηση της σχετιζόμενης με την υγεία ποιότητα ζωής των προσφύγων που διαβιούν σε hotspot*. Ανακτήθηκε από: <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/21918/4/GimaKyratsoMsc2018.pdf>

Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών και των Νέων Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών – Δ.Ε.Π.Π.Σ. Δημοτικού Σχολείου. Ανακτήθηκε από: <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>

Διεθνής Αμνηστία. (2010). *Πρόσφυγες και Μετανάστες*. Ανακτήθηκε από: <https://www.amnesty.gr/tags/prosfyges-kai-metanastes>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2014). *Ευρώπη χωρίς σύνορα, Ο χώρος Σένγκεν*. Ανακτήθηκε από: http://publications.europa.eu/resource/cellar/09fcf41f-ffc4-472a-a573-b46f0b34119e.0021.01/DOC_1

Κουτσογιάννης, Δ. (2013). *Ο κριτικός γραμματισμός στην σχολική τάξη*. Ανακτήθηκε από: <http://www.nured.uowm.gr/drama/PRAKTIKA.html>

ΧΑΝΘ. (2010). *Πρόγραμμα Νηπιαγωγείου*. Ανακτήθηκε από: (http://www.ymca.gr/CMS/uploads/programs/downloads/ProgBaby2015_16.pdf).

Abrahms, M., Sullivan, D., Simpson. C., (2017). *Πέντε μύθοι για τους Σύριους πρόσφυγες: Διαχωρίζοντας το ψέμα από την αλήθεια*. Ανακτήθηκε από: <http://www.anixneuseis.gr/?p=168745>

Bolton, J. (2016). *Migrant crisis the Syrians exploited by people smugglers in Turkey*. Retrieved from: <https://www.bbc.com/news/av/world-europe-34183454/migrant-crisis-the-syrians-exploited-by-people-smugglers-in-turkey>

Chouliaraki, L. (2017). *Voice and community in the 2015 refugee crisis: A content analysis of news coverage in eight European countries*. Retrieved from: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1748048517727173>

Corstange, D. (2016). *What Syrians want. New survey data show which side refugees support*. Retrieved from: <https://www.foreignaffairs.com/articles/syria/2016-09-14/what-syrians-want>

Frontex European Border and Coast Guard Agency. (2016). *Western Balkans Quarterly*. Retrieved from: https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/WB_Q2_2016.pdf

Harel, A. (2018). *Analysis//Battle between Israel and Iran shifting from Syria to Lebanon*. Retrieved from: <https://www.haaretz.com/middle-east-news/.premium-battle-between-israel-and-iran-shifting-from-syria-to-lebanon-1.6702553>

Imago. (2010), *Μάθηση με εικόνες. Πρόγραμμα της ΕΕ imago2010: Εναύσματα για την εργασία στην προσχολική ηλικία και στην ηλικία του δημοτικού.* Ανακτήθηκε από:

http://www.pre.uth.gr/new/sites/default/files/imago2010_gr.pdf

International Organization for Migration (IOM) The UN Migration Agency DTM.(2017). *Analysis: Flow monitoring surveys. The human trafficking and other exploitative practices prevalence indication survey April 2017.* Retrieved from:

http://migration.iom.int/docs/Analysis_Flow_Monitoring_and_Human_Trafficking_Surveys_in_the_Mediterranean_and_Beyond_26_April_2017.pdf

Operational Portal Refugee Situations. (2018). *Most common nationalities of Mediterranean sea and land arrivals from January 2018.* Retrieved from: <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean>

Pettersson, R. (2008). *Bilderläromedel. Tullinge, Institutet för infologi.* Unter: <http://www.bilderlernen.at/laeromedel.pdf>

The Nobel Prize. (2018). *Nansen International Office for Refugees, History.* Retrieved from: <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1938/nansen/history/>

UNHCR GREECE, The UN Refugee Agency. (2010). *Το γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας στην Ελλάδα.* Ανακτήθηκε από: <https://www.unhcr.org/gr/>

Νομοθετικά Διατάγματα

Ν.Δ. 3989/59 Περί κυρώσεως της πολυμερούς συμβάσεως περί της νομικής κατάστασης των προσφύγων, ΦΕΚ 201-26,09,1959

Οικουμενική διακήρυξη για τα ανθρώπινα δικαιώματα, 10 Δεκεμβρίου 1948, άρθρο 14